Biblioteca Polirom

Martin Amis

Casa Întâlnirilor

POLIROM

Martin Amis

Casa întâlnirilor

Traducere din limba engleză de Cristina Panaite

POLIROM
2008

Martin Amis (n. 1949), fiul scriitorului Kingsley Amis, este considerat de critici drept una dintre cele mai influente și mai inovatoare voci ale literaturii britanice moderne. *The Rachel Papers* (1973) este primul său roman, scris în timp ce Amis lucra ca secretar de redacție la *Times Literary Supplement* și distins cu Somerset Maugham Award în 1974. În 1975 îi apare al doilea roman, *Dead Babies (Născuți morți,* Polirom, 2004). Între 1977 și 1979 Amis este redactor literar la *New Statesman*, perioadă în care publică al treilea roman, *Success* (1978). În 1981 îi apare volumul *Other People,* iar în 1984 romanul *Money (Banii,* Polirom, 2006), prima carte dintr-o trilogie ce se desfășoară la Londra și din care mai fac parte *London Fields* (1989; în pregătire la Editura Polirom), respectiv *The Information* (1995). *Time's Arrow* (1991; *Săgeata timpului,* Polirom, 2005) a fost nominalizat la prestigiosul Booker Prize, în 1997 a publicat *Night Train, o* pastișă a romanului polițist american, în 2003 romanul *Yellow Dog*, în 2006 *House of Meetings (Casa întâlnirilor),* iar în 2008 *The Pregnant Widow. Experience,* autobiografia sa apărută în 2000, a fost distinsă cu James Tait Black Memorial Prize. Martin Amis a mai publicat și câteva antologii de povestiri și volume non-ficționale, printre care – în strânsă legătură cu romanul de față – merită amintit volumul *Koba the Dread* (2002), centrat pe figura lui I.V. Stalin și pe istoria Rusiei.

Casa întâlnirilor este o poveste despre Gulagul sovietic, dar și despre conflictul tragic al protagonistului, îndrăgostit fără speranță de soția fratelui său. Personajul central, deținut într-un lagăr din nordul extrem al URSS, ajunge tovarăș de suferință chiar cu fratele și rivalul său, Lev, pe care îl protejează și îl urmărește obsesiv. Casa întâlnirilor este de fapt locul unde deținuților din lagăr li se permite la un moment dat să primească vizite conjugale. Venirea Zoiei, soția lui Lev, o rusoaică trupeșă, face ca în jurul acelei întâlniri anume să se țească ițele care leagă aproape toate întâmplările și destinele din roman. Iubire de frate și iubire carnală, datorie și ură, milă și

cruzime, gelozie și tandrețe – toate se amestecă și se înfruntă pe parcursul unei vieți povestite cu onestitate și duritate pentru fiica lui vitregă de un narator emigrat în Statele Unite, dar bântuit încă de poveștile trecutului.

Tot mamei mele

Dragă Venus,

Dacă ceea ce se spune este adevărat și țara mea e pe moarte, atunci cred că pot să și explic de ce. Vezi tu, fetițo, conștiința este un organ vital și nu unul suplimentar, precum amigdalele sau polipii.

Până una-alta, vreau să te felicit. Ai intrat de-acum în rândul unui important grup de tineri – cei condamnați să facă reclamă memoriilor purulente scrise de o bătrână rubedenie. Totuși nu trebuie să mergi prea departe: Gagarin Press, pe Jones Street. Întreabă de domnul Nosrin. Nu-ți face griji: n-am procedat precum nebunul ăla amețit despre care am citit amândoi că și-a trimis manuscrisele pe role întregi de film, la atelierul de fotografii la minut. Totul este aranjat și Nosrin a fost plătit. De altfel, este compatriot de-al meu, așa că o să înțeleagă. Aș vrea un tiraj de un singur exemplar, te rog. Este pentru tine.

Mă întrebai mereu de ce nu m-am putut „deschide" niciodată, de ce mi-a fost atât de greu „să-mi dau frâu liber trăirilor", „să respir în voie" și multe altele. Ei bine, cu un trecut ca al meu, ajungi să trăiești doar pentru răstimpul în care nu te gândești la el – iar momentele în care vorbești despre trecut n-au cum să facă parte din acel răstimp. Mai exista încă o inhibiție greu de înțeles: temerea sincer nevrotică pricinuită de faptul că n-ai să mă crezi. Am văzut cum te-ai răsucit, am văzut cum ți-ai întors fața și ți-ai scuturat capul plecat. Și aceasta a fost, într-un anumit sens, o perspectivă insuportabilă. Vorbeam de temerea mea nevrotică, dar știu că ea este larg împărtășită de bărbați cu povești asemănătoare. Nevroză comună, anxietate comună. Emoție de masă. Va trebui să mai revenim la subiectul emoției de masă.

Când am strâns pentru prima oară laolaltă faptele, în cuvinte negre așternute pe hârtie albă, m-am trezit că mă holbez la o grămăjoară diformă

de degradare și oroare. Așa că am încercat să organizez puțin lucrurile. În momentul în care am putut descifra unele similitudini de formă și model, m-am simțit mai puțin pierdut și am perceput ajutorul unor forțe supranaturale (de care aveam mare nevoie). Această sugestie a unității era, probabil, falsă. Patria este întotdeauna darnică cu anti-iluminații, cu epifaniile negative – dar nu și cu unitatea. În țara mea nu există niciun fel de unitate.

În anii '30 a existat un miner pe nume Alexei Stahanov, care se spune că scotea din subteran, într-un singur șut, mai mult de o sută de tone de cărbune – norma fiind de șapte. De aici și cultul stahanoviștilor sau al muncitorilor „de șoc": cei care umpleau canioanele și nivelau munții, buldozerele și excavatoarele umane. De multe ori stahanoviștii erau în mod evident escroci și îi călcau pe nervi pe colegii lor, care urau normele umflate… Mai existau și scriitori „de șoc". Erau culeși cu miile direct din fabrică și apoi antrenați să scrie propagandistic sub masca prozei de ficțiune. Scopul meu este diferit, dar ar fi bine să mă vezi chiar așa – ca pe un scriitor „de șoc" care spune adevărul.

Pentru tine adevărul o să fie dureros. Mi-am dat încă o dată seama (o rană subtilă, ca o tăietură făcută de hârtie) că lucrul cel mai rușinos pe care l-am făcut a fost comis nu în trecutul îndepărtat, ca aproape toate celelalte, ci chiar în timpul vieții tale, cu câteva luni înainte de-a o cunoaște pe mama ta. Fantoma mea își așteaptă condamnarea. Dar să rămână totul între noi, Venus. Condamnarea să vină din partea ta, nu din partea grupului tău și a ideologiei tale. Da, ai auzit bine, draga mea: a ideologiei tale. Of, este o ideologie blândă, recunosc (blândețea este singurul ei principiu). Nimeni n-o să se omoare pentru ea.

Îți rămâne să-mi judeci faptele, ceea ce va fi oricum o provocare serioasă la adresa curajului și generozității tale. Dar cred că până și un judecător sever (cum tu nu ești) ar fi destul de mulțumit de felul în care s-au întâmplat lucrurile. S-ar putea obiecta – și n-o să mă opun – că nu am meritat-o pe mama ta. N-am meritat nici ca tu să stai în casa mea timp de aproape douăzeci de ani. Nici nu mă mai tem cu adevărat că mă vei

excomunica din propria-ți memorie. Nu cred că o vei face. Pentru că înțelegi prea bine ce înseamnă să fii sclav.

Venus, îmi pare rău că te-a deranjat refuzul de a mă conduce la O'Hare. „Asta intră în sarcina noastră", ai spus tu. „Să ne ducem unii pe alții cu mașina la aeroport și înapoi". Îți dai seama cât de rar se întâmplă asta? Nimeni *nu mai face așa ceva în ziua de azi, nici măcar proaspeții însurăței. Da, sunt de acord – a fost egoist din partea mea să refuz. Spun că a fost, pentru că nu voiam să mă despart de tine într-un loc public. Dar cred că la mijloc era asimetria a ceea ce mă preocupa de fapt. Eu și tu… ne ducem unii pe alții cu mașina la aeroport și înapoi. Și nu vreau un* la *atunci când știu că nu va mai exista un* înapoi.

Tu ești pregătită pentru viață la fel de bine ca orice alt tânăr occidental, ai un regim alimentar de calitate, o asigurare de sănătate solidă, două licențe, ai călătorit în străinătate, cunoști limbi străine, ai dantură bună, proprietăți și capital, iar tenul tău are o culoare splendidă. Uită-te la tine. Vezi bine că ești grozavă.

PARTEA I

1

Fluviul Enisei, 1 septembrie 2004

Fratele meu mai mic a venit la Norlag în 1948 (eu eram deja acolo), în toiul războiului dintre brute și târfe…

N-ar fi un început prea rău pentru povestirea pe care ard de nerăbdare s-o scriu. Totuși nu încă. „Mai așteaptă puțin, comoara mea!" Așa obișnuia să le șoptească Auden1 poemelor sale, acele epistole arborescente care încercau să se nască înainte de vreme. N-a sosit încă momentul războiului dintre brute și târfe. Inevitabil, în aceste pagini va fi vorba despre război: am luptat în cincisprezece bătălii, iar în cea de-a șaptea puțin a lipsit să nu fiu castrat de un proiectil (un percutor metalic de peste un kilogram) care mi s-a cuibărit în partea interioară a coapsei. Când te alegi cu o rană așa de gravă, în prima oră după aceea nici nu mai știi dacă ești bărbat ori femeie (și nici dacă ești tânăr sau bătrân, cine e tatăl tău și cum te cheamă). În orice caz, să mă fi nimerit cu câțiva centimetri mai sus, cum se zice, și astăzi n-aș mai fi scris nicio poveste, pentru că aici este vorba de o poveste de dragoste. Dragoste rusească, e adevărat. Dar totuși dragoste.

Povestea de dragoste este în formă de triunghi, dar nu echilateral. Uneori îmi place să cred că triunghiul e isoscel, căci atunci și unghiurile lui vor fi cu siguranță ascuțite. Să fim sinceri și să recunoaștem că un triunghi este totuși eminamente scalen. Sper, draga mea, că ai un dicționar la îndemână. N-ai avut niciodată

---

1 Wystan Hugh Auden (1907-1973), poet englez (n.t.).

nevoie de încurajări când era vorba de respectul pentru dicționare. Scalen vine de la grecescul *skalenos* – „inegal".

Și fiindcă este vorba de o poveste de dragoste, va trebui să încep, bineînțeles, cu Casa întâlnirilor.

Mă aflu în sala de mese în formă de proră a navei turistice *Gheorghi Jukov,* pe fluviul Enisei, care curge de la poalele podișului Mongoliei până la Oceanul înghețat, traversând câmpia eurasiatică de nord pe o distanță de două mii cinci sute de verste. Date fiind distanțele din Rusia și asprimea vieții rusești în general, te-ai aștepta ca o *verstă* să fie echivalentul – știu eu? – a treizeci și nouă de mile. În realitate este vorba de ceva mai mult de un kilometru. Cu toate astea distanța e apreciabilă. În ghidul de călătorie se menționează că o asemenea croazieră „te poate duce spre destinația vieții" – cuvinte cu rezonanțe oarecum neplăcute. Te rog să reții că m-am născut în 1919.

Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în alte părți, aici *Gheorghi Jukov* nu este nici într-un fel, nici în celălalt: nici neînchipuit de luxos, nici exagerat de sărăcăcios. E imaginea vechiului și practicului confort țarist. Sub nivelul apei, acolo unde doarme sau chefuiește echipajul, nava este, bineînțeles, o ruină fetidă. Dar uită-te la sala de mese, cu draperiile aurii ca mierea și catifelele roșii, ca de lupanar. Nava nu geme de pasageri. Eu singur am la dispoziție o cabină cu patru încăperi. Turul Gulagului, mi-a spus contabilul vasului, n-a fost niciodată foarte la modă… Moscova, în schimb, *este* impresionantă și de-a dreptul uluitoare în bogăția sa deșănțată. La fel și Petersburgul, mai ales după aniversarea tricentenarului orașului pe care sclavii „l-au smuls mării" și care a costat un miliard de dolari. Ce se întâmplă acum sub punte… găsești același lucru peste tot.

Îi văd cu coada ochiului pe chelnerii care se ploconesc, gata de atac. Fac asta din două motive.

În primul rând am ajuns la penultima zi a călătoriei, când toată

lumea de la bord știe că are de-a face cu un bătrân respingător și spurcat la gură, mare și hirsut – nicidecum genul de bătrânel senil, cu părul alb, ci unul grizonant, rebel și aspru. Se știe deja că sunt un nebun care dă bacșișuri grase. Nu pricep. De la bun început le-am dat nu zece, ci douăzeci la sută, și procentul a tot crescut. Mi se pare caraghios, întotdeauna am avut destui bani la mine, chiar și în URSS. Dar acum sunt un om bogat. În dosare (și aici e vorba de dosarul *meu*) apare un singur brevet de invenție, dar unul cu aplicații largi: un mecanism care îmbunătățește semnificativ „posibilitățile" membrelor protezate… Așa că toți chelnerii știu că dacă reușesc să reziste dejecțiilor mele verbale, la sfârșitul fiecărei mese îi așteaptă o sumă frumușică. În fața mea stă rezemată o carte de poezii. Nu e Mihail Lermontov și nici Marina Țvetaeva. E Samuel Coleridge. Semnul meu de carte (l-ai văzut deja) este un plic groscior, cu o scrisoare lungă înăuntru. Îl am de douăzeci și doi de ani. Un rus bătrân care se întoarce acasă trebuie să aibă o amintire dragă – propriul său *deus ex machina.* N-am citit încă scrisoarea, dar o voi face. O s-o citesc, chiar de va fi ultimul lucru pe care-l fac.

Da, da, știu – bătrânii nu ar trebui să înjure. Tu și cu mama ta aveați dreptate să vă dați ochii peste cap. Este într-adevăr un spectacol dezgustător și jalnic: fonfăiala și bălmăjeala unei guri de bătrân, dinții falși sau lipsă, buzele pe jumătate supte. Și e jalnic tocmai pentru ceea ce e de fapt: un biet protest împotriva senectuții – *să spui* „Fut" este singura prostie de care mai ești capabil. Aș vrea să subliniez totuși proprietățile terapeutice pe care le deține acest cuvânt din trei litere. Toți cei care au suferit cunosc ușurarea pe care ți-o aduce el când ore întregi, cu capul plecat, plângi și înjuri… Hristoase, uită-te la mâinile mele. Mari cât platourile cu brânzeturi, fără brânzeturi sau cu brânzeturi integrale, găunoase sau încrețite, slinoase, de culoarea mucegaiului… Mâinile astea au lovit mulți bărbați și femei.

Pe 29 august, când am traversat Cercul Polar, la bordul vasului

Gheorghi Jukov s-a dat o petrecere mare. Acordeon, vioară, o chitară împodobită din belșug, fete în bluze deșucheate, un bețivan în pantaloni de călărie, ce se străduia să danseze cazacioc pe un taburet de pe care tot cădea. Mahmureala mă ține de două zile și pare să-mi fie tot mai rău. La cei optzeci și ceva de ani ai mei, așa cum se spune acum (preferându-se termenului de „spre nouăzeci", cu toate conotațiile aferente), nu prea e *loc* de mahmureală. Of, Doamne… Of, Doamne, of, Doamne, of, Doamne! Nu credeam c-o să fiu în stare să mă compromit într-un asemenea hal.

Și chiar mai rău de-atât: am sucombat. Știi foarte bine la ce mă refer. Am luat parte la toate toasturile (ni se dăduse și o găleată în care să spargem pahare) și am cântat toate cântecele alea. Am plâns pentru Rusia și mi-am șters lacrimile cu drapelul ei. Am vorbit mult despre lagăr, despre Norlag, despre Predposilov și pe la crăpatul zorilor am împiedicat vreo două-trei persoane să părăsească barul. Mai târziu am produs niște stricăciuni zdravene în cabina în care stăteam și a doua zi a trebuit să fiu mutat, într-o ploaie de înjurături și bancnote de douăzeci de dolari.

Gheorghi Jukov, generalul Jukov, mareșalul Jukov. Am luptat într-una din armatele sale (el fiind comandantul întregului front) în 1944 și 1945. Și, într-un fel, tot el mi-a salvat și viața opt ani mai târziu, în vara lui 1953. Gheorghi Jukov a fost omul care a câștigat al Doilea Război Mondial.

Vasul nostru geme, de parcă ar duce în cârcă o mulțime de poveri și griji. Îmi place sunetul ăsta. Dar când ușile bucătăriei se dau de perete, muzica de la boxe mă izbește (patru bătăi pe măsură, plus zbieretele unui adolescent în plin proces de autodescoperire) și-mi pricinuiește durere. Bineînțeles că nici n-apuc să clipesc din ochi și chelnerii iau cu asalt bucătăria. Când îmbătrânești, zgomotul îți provoacă durere.

Frigul îți provoacă durere. Diseară, când o să urc pe punte, mă aștept ca zăpada să-mi provoace durere. În tinerețe nu era așa.

Deșteptarea – *asta* m-a durut întotdeauna și a continuat să mă doară din ce în ce mai mult. Dar frigul nu. Apropo, ia încearcă să țipi și să înjuri iarna la Cercul Polar. Lacrimile-ți vor îngheța rapid, obscenitățile vor deveni picături de gheață și la picioarele tale se va auzi un clinchet. Frigul ne-a slăbit, ne-a subminat profund, dar nu ne-a provocat durere. Asta spune ceva. A fost ca un proiector ce desenează un joc de lumini pe bolta urii noastre.

În locul boxelor se aude acum radioul. Ridic mâna. Asta-i permis. Astăzi a început asediul Școlii Generale Nr. 1 din Osetia de Nord. Câțiva copii i-au văzut pe teroriști și teroriste coborând din tren în combinezoanele lor negre. Au râs și i-au arătat cu mâna, crezând că e vorba de un joc sau de un exercițiu. Apoi a venit dubița și din ea a coborât criminalul cu barbă galben-roșiatică: „Rușilor, rușilor, nu vă temeți. Veniți, veniți…" Oficialii spun că sunt în jur de trei-patru sute de ostatici, dar de fapt sunt peste o mie – copii, părinți, profesori. Dar de ce ne așteptăm deja la ce e mai rău? De ce ne pregătim pentru un fenomen pe care îl cunoaște o lume întreagă – greutatea pumnului rusesc? De ce oare mâinile noastre sunt atât de grele? Ce le face să fie astfel?

Încă o cafea și o țigară, apoi mă duc pe punte. Întinderea siberiană, imensitatea ei verde-măslinie, ar putea să te înfricoșeze, cred, dar ea îi face pe ruși să se simtă importanți. Masivitatea pământului, a țării, miza ei în contextul planetar – asta ne obsedează și asta nimicește sănătatea mintală a statului… Navigăm spre nord, dar în aval. Ceea ce pare anormal. De pe punte ai impresia că nava stă pe loc și malurile sunt cele care se mișcă. Rămânem nemișcați, iar malurile saltă și se unduiesc. Suntem purtați de o forță ce călătorește invers. Ai apoi și senzația că te plimbi pe marginea universului și te îndrepți spre cascada infinitului. Acolo sunt monștri.

Judecând în sens conradian2, ochii mei au încetat să fie occidentali. Au devenit ochii unui estic. M-am întors în sânul unei mari familii sărăcite, care acum trebuie să-și poarte singură de grijă. Toți banii au fost împărțiți între bandiți și stat.

E ciudat. Dactilografierea cuvântului „Kansas" e liniștitor de banală. Dar cea a cuvântului „Krasnoiarsk" pare de-a dreptul exotică. Bineînțeles că o să scriu „K.", la fel ca un scriitor din trecut. „El călătorea spre M., capitala R." Dar ești fetiță mare acum. „Moscova", „Rusia": nimic din ce să nu fi văzut și tu. Limba mea maternă: constat că vreau s-o folosesc cât mai puțin posibil. Dacă Rusia e pe moarte, rusa e deja moartă. Vezi tu, pe noi nu ne-a preocupat până târziu dezvoltarea unei limbi a sentimentelor. Procesul s-a oprit apoi după numai un secol și astăzi toate asociațiile și vibrațiile s-au pierdut. Trebuie să spun că este complet eufemistic să-mi depăn povestea în engleză și cu atât mai mult într-o engleză de modă veche. În rusește povestea ar suna și mai rău. Fiindcă e vorba în primul rând de o istorie cu guturale, nazale și șuierătoare.

Totuși ceea ce a mai rămas din mine a devenit estic – s-a re-rusificat din ce în ce mai mult. Așa că de-acum încolo ia aminte la alte caracteristici naționale: eliberarea de orice responsabilități și scrupule, dinamismul părerilor și credințelor nu doar ireconciliabile, dar și excluzându-se reciproc, apetența pentru un umor al abjecției și cinismului, tendința de a perora cu emfază pe fondul nesincerității totale și gustul pentru polemica abstractă (abstractă până la limita afectării) în cele mai neverosimile situații – să zicem, în toiul unei revolte în pușcărie, a răscoalei iobagilor în vreme de holeră sau în faza cea mai ucigătoare a terorii prin înfometare.

---

2 Referire la romanul lui Joseph Conrad *Sub ochii Occidentului* (n.t.).

Dar să lămurim lucrurile. Nu că nu-mi place URSS-ul. Ceea ce nu-mi place mie este câmpia eurasiatică de nord. Nu-mi place „democrația dirijată", nu-mi place puterea sovietică, nu-mi plac țarii, nu-mi plac cuceritorii mongoli și nu-mi plac nici vechile dinastii teocratice din Moscova și Kiev. Nu-mi place imperiul multinațional, cel împărțit în douăsprezece fuse orare. Nu-mi place câmpia eurasiatică de nord.

Te rog să-mi admiți micile excentricități de limbaj. Nu sunt rus. Sunt „englez". Am senzația că e de prost gust să te autopastișezi. Ca să zicem așa.

Deci, dragă Venus, la nivel individual s-ar putea ca aserțiunea potrivit căreia caracterul reprezintă destinul să fie adevărată. Și viceversa. Dar dintr-o perspectivă mai amplă, caracterul nu înseamnă nimic. Dintr-o perspectivă mai amplă, destinul înseamnă demografie, iar demografia este un monstru. Dacă examinezi cazul rusesc, simți neliniștea unei forțe colosale, o forță nu numai oarbă, ci și complet insensibilă, asemenea unui cutremur sau val uriaș. Până acum nu a existat nimic asemănător.

Am în față, pe monitorul computerului, un grafic cu două sinusoide care se intersectează: una roz, alta albastră. Rata natalității, rata mortalității. I se spune „crucea rusească".

Eram acolo când țara mea a început să moară. În noaptea de 31 iulie 1956, în Casa întâlnirilor, chiar deasupra paralelei șaizeci și nouă.

2

Casa întâlnirilor

Îmi aduc aminte că i-am arătat, oarecum protocolar, fratelui meu mai mic locul în care avea să-și primească mireasa. Accentuez cuvântul „mireasă". Ei doi erau căsătoriți de opt ani, dar asta avea să fie prima lor noapte împreună în calitate de soț și soție… Cum ieși din zonă, o iei spre nord și, după un kilometru, o tai la stânga, urci cărăruia abruptă și incredibilele trepte vechi de piatră și iată-te ajuns. Pe partea cealaltă, pe versantul muntelui Schweinsteiger, se înalță Casa întâlnirilor, o cabană cu două etaje, având pe-o latură mult visata anexă, o baracă solitară de bârne, ca un avanpost al libertății totale.

O singură cameră, evident. Priciul îngust, cu așternut îmblănit și o pătură gri, groasă, butoiul cu apă și cana metalică legată cu lanț, imaculata găleată pentru dejecții, cu discretul ei capac de lemn. Și scaunul (fără brațe, fără spătar), tava cu mâncarea gata pregătită: două bucăți de pâine cât pumnul, un hering întreg (cam verde pe margini), oala de supă rece, cu cel puțin patru-cinci pete de grăsime deasupra. Multe ceasuri de trudă. Multe mâini au lucrat la pregătirea lor.

Lev scoase un fluierat.

— Ei, băiete, am făcut progrese! Ia uite! i-am spus.

— Iisuse! a exclamat el.

Am scos din buzunar termosul turtit cu votcă, șase țigări (făcute din ziarul național) și două lumânări.

Probabil că își trăgea sufletul după ce se spetise cu furtunul și foarfecile de tuns – avea broboane de sudoare deasupra buzei superioare. Apoi mi-a aruncat acea privire pe care o știam prea bine: rictusul lui posomorât și cele două cute întoarse între sprâncene.

Eram aproape sigur că știu ce înseamnă. Era un semn al angoasei sexuale. Angoasa sexuală – povară exclusiv masculină. Spune-mi, draga mea, de ce oare e nevoie de așa ceva? Judecând pragmatic, ea ar trebui să-i împiedice să se reproducă pe cei slabi, bolnavi sau pur și simplu prea bătrâni. Pe de altă parte (fapt care s-ar, putea să fi stat la baza elaborării principiului masculin), poate s-a crezut că eșecul ocazional sau eșecul ca posibilitate atotprezentă o să-i facă pe bărbați să rămână cu picioarele pe pământ. Asta ar fi putut sta la baza elaborării principiului.

— Lev, băiete! i-am zis. Aici e un paradis în toată regula.

Apoi am adăugat, cu oarecare jenă, să nu-și facă mari iluzii.

— *Ea* n-o să-și facă. Nu-ți face nici tu.

— N-o să-mi fac mari iluzii, a îngăimat el.

Ne-am îmbrățișat. Pe când mă pregăteam să ies din cabană, îndreptându-mă de spate, am zărit pe pervazul ferestrei ceva ce nu observasem până atunci… dar care în acel moment se reflecta, mărit, în geam. Era o eprubetă de laborator fixată într-o ramă de lemn. Înăuntru plutea o floare sălbatică fără coadă, de un purpuriu erotic intens, parcă gata să dea pe dinafară. Privind-o, m-am întors cu gândul la un experiment pe tema masculinității. Un experiment probabil poetic, totuși un experiment.

Gardianul făcu un pas înainte, gesticulând cu arma: trebuia să cobor înaintea lui pe potecă. Din partea opusă, tot sub escortă, venea cumnată-mea. Inconfundabil mersul ei mândru, legănat. Punea întreg universul în mișcare.

Era în toiul verii, vară care la poli dura cinci săptămâni. Ca și cum natura s-ar fi deșteptat în iulie și și-ar fi dat seama cât de mult își neglijase oaspeții. Prin urmare, acum exagera, în atitudinea ei era ceva excesiv și isteric: soarele își întorsese fața în sus și rămăsese așa, mirat, în așteptare. Covorul roșu de flori sălbatice și culorile luxuriante, dar stridente, răneau privirea. Și mai erau și niște țânțari enervanți, de mărimea păsărilor colibri. Am mers mai departe, sub

un văl subțire de musculițe, țânțari și alte gângănii ce începeau teribil, îmi aduc aminte că deasupra noastră se profila un nor gri, enorm, scânteietor, zdrențuit în extremitatea anterioară, gata să se sfărâme sau să se pulverizeze și să se transforme în ploaie.

Noaptea de 31 iulie 1956: noapte fatidică. Vrei să știi cum mi-am petrecut-o?

Pentru început, în cafeneaua contelui Krzysztov. În cafeneaua contelui Krzysztov lucrurile au mers cam așa: silindu-se să nu râdă, Krzysztov ne-a servit cu o poșircă neagră și fierbinte, pe care am băut-o, silindu-ne să nu râdem. Krzysztov îmi spusese așa, ca între prieteni, că la ora opt în sala de mese urma să aibă loc o conferință despre Iran. Conferințele despre alte țări, mai ales cele despre țările vecine, erau întotdeauna foarte apreciate *(Maorii din Noua Zeelandă* nu atrăgeau lumea, dar orice era legat de Afghanistan sau Finlanda făcea săli pline). Asta pentru că descrierea vieții de dincolo de graniță înaripa visele noastre de evadare. Oamenii stăteau nemișcați, ca și cum ar fi urmărit o dansatoare exotică. Din motive similare, cel mai popular a fost de departe spectacolul cu două scenete obscure: *Trei trântori* și *Kedril gămanul.* A avut un asemenea succes, încât s-a jucat aproape lunar. Eu și Lev ne înghesuiam întotdeauna să-l vedem, la fel ca toată lumea. Ah, cultul celor trei trântori și al gămanului Kedril… Dar în noaptea aceea m-am gândit să mă feresc de agitație. Am preferat un sedativ ușor. Așa că i-am făcut o vizită Taniei.

Începând cu anul 1953, când a fost demolat zidul despărțitor, lagărul nostru a devenit mixt și mulți dintre noi aveam prietene. Le născoceam diverse nume generice (așa cum și ele ne născoceau nouă: „drăguțul meu", „dulceața mea", „Tristan al meu", „Dafnis a mea") și puteai să judeci un bărbat după numele pe care i-l dădea iubitei. „Eva mea", „zeița mea" sau chiar „soția mea" indicau un tip romantic. Tipii mai puțin sensibili foloseau orice sinonim posibil pentru copulație, plus orice sinonim pentru vulvă. Deși existau

acolo și legături reale (sarcini, avorturi, inclusiv căsătorii sau divorțuri), cred că nouăzeci la sută dintre ele erau absolut platonice. În orice caz, a mea era. Tania muncise în fabrică și delictul de care se făcuse vinovată nu era unul politic. Se încadra în categoria „de trei ori". Îl comisese de trei ori: întârziase câte douăzeci de minute la muncă. Mai puțin tandru decât ar părea la prima vedere, eu i-am spus „Dulcineea mea" și, la fel ca iubita lui Don Quijote, era și ea în mare măsură un produs al imaginației.

Dragostea dintre deținuți putea atinge puritatea. În arhipelagul sclavilor existau multe iubiri zadarnice, multe iubiri captive. Mărturisiri, logodne, strângeri de mână prin gardul de sârmă. O dată, într-un lagăr de tranzit, am asistat la o căsătorie spontană, în masă (și cu preot), între zeci de persoane care nu se cunoșteau între ele și care mai apoi au fost separate și expediate în direcții diferite… Relația mea cu Tania era una pământeană și obișnuită. Pur și simplu descoperisem că prezența ei și impulsul de a avea grijă de ea îmi mențineau trează dorința de supraviețuire. Asta era tot.

Întâlnirea noastră amoroasă din noaptea aceea a fost un eșec. Faptul că în lagăr femeile erau mai puternice și mai rezistente decât bărbații era un adevăr unanim recunoscut. Ne compătimeau și ne îngrijeau. Și tu ai fi făcut la fel. Mizeria, zdrențele, prăbușirea noastră într-o stare de dezabuzare totală… Femeile erau mai puternice. Dar prețul plătit de ele era dispariția oricărei urme de feminitate, până la ultimul strop. „Sunt și vacă, și bou", scria poeta lagărului, „și bărbat, și femeie". Nu, draga mea, nu ești nici una, nici alta. Hormonii nu se mai produceau. Același lucru era valabil și pentru bărbați. Ne îndreptam cu toții către nicăieri.

În mod normal puteam să-mi imaginez cam cum ar fi arătat Tania în libertate. Dar în noaptea aceea, cum stăteam pe buturugile luminișului din spatele infirmeriei, tot ce puteam face ținea de un soi de fascinație aspră. Era vorba de gura ei – aidoma unei hieroglife gravate, asemenea celor pe care le vezi pe zidurile clasicei celule de

închisoare în cărți, în ilustrațiile romanelor din secolul al XIX-lea despre aventurile celor întemnițați: o linie orizontală, întretăiată de alte șase scrijelite vertical, însemnând o altă săptămână care s-a scurs. Singurul impuls stârnit în mine de Tania și care semăna cu vreun soi de dorință era nevoia trecătoare de a-i mânca nasturii bluzei, făcuți din cocoloașe de pâine mestecată. Și încă ceva: asprimea obrajilor ei îmbujorați în amurgul alburiu mă făcea să tânjesc după o coajă de portocală. O săptămână mai târziu o expediau din lagăr. Era de vârsta ta. Avea douăzeci și patru de ani.

Trecuse de miezul nopții. M-am dus la culcare. Când ajungi în lagăr, cele șapte păcate capitale iau un alt contur. Principalele tale puncte de sprijin în libertate, mândria și zgârcenia, sunt dintr-odată lăsate la o parte, fiind înlocuite de două obsesii incontrolabile, doldora de plăceri nebănuite, două patimi la care nu te-ai fi gândit niciodată: lăcomia și lenevia. În timp ce mintea mea cerceta Casa întâlnirilor, unde Lev era împreună cu o femeie care arăta a femeie, eu stăteam singur cu celelalte trei – mânia, dorința și invidia.

Acum în juru-mi nu se auzea decât zgomotul fin, dar perceptibil, al sorbiturilor și plescăiturilor. Era obscen de tentant dacă nu știai despre ce este vorba. Dar eu știam. Era zgomotul făcut de cei trei sute de bărbați care mâncau în somn în 1956 viața era ușoară. Mizerie și frig, foame și ură – dar viața era ușoară. Iosif Vissarionovici murise, Beria căzuse și Nikita Sergheevici* prezentase Raportul Secret34. Raportul Secret a stârnit senzație la

---

* Iosif Vissarionovici este Stalin, secretar general al Partidului Comunist al URSS în perioada 1922-1953. Lavrenti Beria a fost șef al poliției politice Ceka între 1938 și 1953. Nikita Sergheevici e Hrușciov, secretar general al Partidului Comunist al URSS între 1953 și 1964. Nu văd cum aș putea evita aceste note de subsol. Știu că autorul memoriilor ar fi dat orice, numai să nu scrie cuvântul

nivel planetar. Era „prima oară" când un lider rus recunoștea abuzurile statului. Prima oară. Era și ultima oară – mai mult sau mai puțin. Dar o să revin la asta.

Iosif Vissarionovici: îi cunoșteam figura mai bine decât pe cea a mamei. Zâmbetul mustăcios de sergent pornit să recruteze (te vreau pe *tine)* și mai apoi privirea gălbejită, ranchiunoasă, de locuitor al muntelui venit din umbra stâncilor sau prăpăstiilor.

El te vrea, dar tu nu-l vrei. Mă folosesc, Venus, de forma „corectă" – numele de botez și apoi patronimul – pentru a-l ține la distanță. Mulți ani această distanță nu a existat. Trebuie să te străduiești să ți-o imaginezi: apropierea dezgustătoare a statului, mirosul corpului său, răsuflarea în ceafă, privirea stupidă, holbată, în așteptare.

Într-un final îți dai seama cât e de penibil să fii atât de intim marcat de o asemenea prezență – Iosif Vissarionovici, cel ce umplea tăriile și cucerea oceanele. Și am luptat în războiul dus de el cu celălalt – cel din Germania. Acești doi comandanți aveau anumite lucruri în comun: statura măruntă, dinții stricați, antisemitismul. Unul era înzestrat cu o memorie neobișnuită. Celălalt era un orator isteric, dar și fascinant – în orice caz, fascinant pentru acea națiune, în acel moment. Și mai era, bineînțeles, incredibila lor dorință de putere. Altminteri, amândoi erau niște oameni obișnuiți.

„Nu sunt un personaj de roman", spune de mai multe ori Razumov5 al lui Conrad (în timp ce groaznica dilemă se coagulează

„Stalin" (notele marcate cu asterisc îi aparțin autorului).

4 Raport prezentat de Hrușciov la 25 februarie 1956, la închiderea Congresului al XX-lea al PCUS, prin care denunța stalinismul și crimele sale (n.t.).

5 Personaj din romanul *Sub ochii Occidentului* de Joseph Conrad (n.t.).

în jurul său) și cred că are dreptate. Nici eu nu sunt un personaj de roman. Ca atâtea alte milioane de oameni, eu și fratele meu suntem personajele unei opere de istorie socială măruntă, într-o epocă a nimicurilor grandioase.

Dar în 1956 viața era ușoară.

3

Războiul dintre brute și târfe

Fratele meu Lev a venit în lagăr în februarie 1948 (eu eram deja acolo), în toiul războiului dintre brute și târfe… A ajuns noaptea. L-am recunoscut imediat în mulțime și de la distanță, pentru că un frate, dragă Venus, dislocă o anume cantitate de aer în chip mult mai evident decât o face un copil. Copilul crește, în timp ce părintele său rămâne să ocupe același spațiu. În cazul fraților această diferență nu există.

Trăgeam o țigară împreună cu Semion și Johnreed pe acoperișul fabricii de ciment, când l-am văzut pe Lev intrând, încolonat, în baraca de dezinfecție iluminată absurd de lămpile cu plasă metalică. Peste patruzeci de minute a ieșit în curte. Era complet gol, exceptând o pojghiță groasă de unsoare albă, pentru eliminarea viermilor. Arsura intensă pe care aceasta i-o provoca la suprafața pielii nu-i domolea câtuși de puțin dârdâiala violentă, cauzată de cele treizeci de grade minus. S-a împiedicat (nu vedea noaptea) și a căzut în patru labe. Frigul îl înnebunise: arăta ca un câine năpârlit ce încearcă să se scuture de apă. Apoi s-a ridicat în picioare și a rămas așa, ținând ceva în palmele făcute căuș – ceva prețios. M-am dat în spate.

Era anul în care autoritățile tutelare pierduseră monopolul violenței. Era o perioadă a sălbăticiei spasmodice, când brutele se dădeau la târfe și târfele la brute. Fiecare facțiune avea la dispoziție câte o magazie de unelte și asta dădea tonul înfruntărilor dintre ele: atacuri cu cheia de piulițe și clești, cu crampoane și răngi, cu sule, leațuri, percutoare sinistre și dălți înfricoșătoare. Chiar în timp ce Lev traversa curtea spre infirmerie, aerul era străbătut de urletele îngrozitoare care veneau de la intrarea în fabrica de jucării, unde

(am aflat mai târziu) două brute erau castrate de o bandă de târfe înarmate cu ferăstraie cu coardă, ca represalii pentru orbirea ce avusese loc mai devreme.

Războiul dintre brute și târfe era unul civil, pentru că ambele părți făceau parte din aceeași categorie socială – *urka.* Un substrat social de criminali din tată-n fiu, urkii aveau o istorie de mai multe secole, dar una nevăzută. Erau niște fugari în ambele sensuri: veșnic pe fugă și gata oricând să se facă nevăzuți. Afară, pe tărâmul libertății, îi vedeai rareori și cu o uimire sinceră, ca atunci când un copil zărește frânturi de umbre prin cortina de la circ sau iarmaroc: siamezi, tritoni, femei cu barbă. Era o lume a tatuajelor, a automutilărilor și a haosului codificat. Îi puteai *auzi* uneori pe străzile lăturalnice ale Moscovei: fluierătura unui urka, scandalos de ascuțită (și, desigur, implicând folosirea indecentă a limbii), te putea omorî. În libertate urkii făceau parte dintr-o subclasă fantomatică. În lagăr însă formau o elită vizibilă și gălăgioasă. Dar acum erau în război.

Iată cum era distribuită puterea la noi în ferma animalelor. Sus de tot erau *porcii* – administrația și gardienii. Apoi veneau *urkii.* Denumiți „elemente sociale prietenoase", ei aveau statutul unor mandatari și, mai mult de-atât, nu munceau. Urmau *șerpii,* informatorii – unul din zece, iar după ei *lipitorile,* criminalii burghezi (falsificatorii, delapidatorii și alții ca ei). Aproape de baza piramidei se aflau *fasciștii,* opozanții, Cincizeci și Obții6, inamicii poporului, politicii. Apoi veneau *lăcustele,* pușlanii, micii monștri, cei pe care suflul revoluției, înstrăinarea și teroarea îi transformaseră în orfanii sălbatici ai experimentului sovietic. Fără legile și normele lor absurde, urkii ar fi rămas un fel de lăcuste ceva

---

6 Este vorba de condamnații în baza articolului 58 din Codul Penal sovietic, care se referea la activitățile antisovietice (n.t.).

mai mari. Lăcustele nu aveau niciun fel de legi… La urmă de tot, pe treapta cea mai de jos, se aflau *mâncătorii de scârnăvii,* decrepiții, cei care nu mai puteau munci și nu mai puteau îndura nici foamea, așa că se băteau vlăguiți pe resturi și gunoaie. Ca și fratele meu, eu eram „un element social ostil", un politic, un fascist. Inutil să spun că nu eram fascist. Eram comunist. Și am rămas comunist până în după-amiaza zilei de 1 august 1956. La ferma noastră mai erau și animale. Animale adevărate. Câini.

Războiul civil dintre urki era o consecință a încercării Moscovei de a le submina puterea și trândăveala. Planul de la centru era să-i avanseze și mai mult: să le dea, în schimbul unor servicii, recompense și privilegii apropiate de cele ale ti pilor din administrație. Târfele erau urkii dispuși să renunțe la statutul lor și să devină porci. Brutele erau cei ce doreau să rămână urki. La început, când a izbucnit războiul, ne-am bucurat. Brusc, aveai senzația că urkii aveau și altceva de făcut cu infinitul timp liber de care dispuneau – altceva decât să-i tortureze pe fasciști, activitatea lor preferată. Dar în timp războiul dintre brute și târfe a scăpat de sub control. Văzând că nu mai dețin monopolul violenței, porcii au devenit și mai violenți. În aer pluteau nebunia și hazardul, ce ajungeau deja să pară cumva abstracte.

Venus. Îți amintești cât de dezamăgită ai fost de crocodilii pe care i-ai văzut la grădina zoologică. Ai întrebat atunci: „Dar șopârlele nu se mișcă?" Imaginează-ți liniștea aia ca de hibernare, cloaca aceea mirositoare. Apoi a izbucnit, ca o șfiehiuire de bici, o mișcare de o rapiditate uluitoare. După o jumătate de secundă unul dintre crocodili zăcea terminat într-un colț, țeapăn, pe jumătate mort din cauza șocului și rămas fără falca de sus. *Așa* era războiul dintre brute și târfe.

Acum, când vorbesc aici sau aiurea despre Moscova și „politicile" sale, o fac cu mintea mea cea de pe urmă. Dar pe atunci n-aveam nici cea mai vagă idee despre ce se întâmpla. Noi n-aveam

niciodată nici cea mai vagă idee despre ce se întâmpla.

Prima zi a lui Lev (pe care avea să și-o petreacă în compania medicilor și a supraveghetorilor) a fost și ziua noastră lunară de odihnă.

Am venit în spatele lui, în curte. Ședea pe un zid mic de piatră, în locul unde fusese fântâna, cu genunchii strânși și umerii încovoiați, își potrivea cu atenție ochelarii sparți, încercând să-și creadă ochilor.

Și ce vedea el? Lucrul cel mai greu de acceptat era *mărimea* – spațiul copleșitor necesar pentru a o cuprinde. În raza lui vizuală intrau cinci mii de oameni (pe laterale, în față și în spate erau de zece ori mai mulți). După ce te obișnuiai cu asta, trebuia să te împaci cu realitatea faptului că trăiai în ceva care semăna cu o bază militară unde recruții erau aduși direct dintr-o mizeră și sinistră casă de nebuni. Dintr-un mizer și sinistru ospiciu. În nas și în gură simțeai răsuflarea umedă a câmpului, a Norlagului, și în depărtare cimentul proaspăt al noului oraș arctic, dentiția monumentală a Predposilovului. La sfârșit trebuie să absorbi și să accepți agitația continuă, dansul nebun al insectelor pișcătoare – furia nervoasă a zonei.

— Dmitriko, nu te întoarce, i-am zis.

Niciodată nu aveam să-i mai spun așa. Nu era momentul potrivit pentru diminutive. Niciodată nu era momentul… Un paznic de lagăr care lăsa două rubedenii să se vadă, să stea singure și să discute (ce să mai vorbim dacă le dădea voie să coabiteze timp de aproape zece ani!) era automat pedepsit pentru neglijență criminală. Pe de altă parte, nu cred că era nevoie să fim niște maeștri ai duplicității ca să nu fim depistați. Eram frați vitregi, aveam nume diferite și ne deosebeam radical. Asta așa, pe scurt. Tatăl meu, Valeri, fusese cazac (descăzăcit complet în 1920, când eu aveam un an). Dmitri, tatăl lui Lev, fusese țăran chiabur, culac (deschiaburit în 1932, când Lev avea trei ani). Genele tatălui predominaseră: eu aveam un metru optzeci și șase, păr des, negru, și trăsături ascuțite,

în timp ce Lev…

Cred că ar fi bine să fac acum portretul unchiului tău vitreg, ca să pregătesc terenul pentru lovitura de trăsnet care va veni în paginile următoare. Exista ceva necioplit și primitiv în asimetriile feței sale, ale cărei trăsături imprecise păreau să fi fost desenate pe întuneric. Chiar și urechile lui păreau să aparțină unor persoane complet diferite. Orice ai zice tu, nasul meu este în mod clar un nas, în timp ce al lui Lev era o simplă ridicătură. Și când îl priveai din profil, te întrebai dacă ceea ce vedeai era obrazul sau mărul lui Adam. Fusese un copil pricăjit, slăbănog și bolnăvicios, un bâlbâit fricos, un pișăcios cu ochelari groși de-un deget. Atuurile lui erau zâmbetul (în toată dezordinea aia de trăsături răsăreau dinții lui de femeie frumoasă) și ochii albaștri, adânci, ochi de om *inteligent.* Se vedea clar că-i *inteligent*.

— Nu te întoarce, i-am spus. Și dacă o faci, nu te arăta prea bucuros că-ți vezi fratele mai mare.

Se ridică, se îndepărtă și se întoarse, făcând un mic ocol. Pe moment mi s-a părut că expresia lui ușor temătoare, autocompătimitoare era imposibil de descifrat. În condițiile date, părea complet străină. După închisoare și interogatorii mulți dintre nou-veniți înnebuniseră de-a binelea. Mă temeam ca fratele meu să nu fi pățit același lucru.

— Ghicește ce mi s-a întâmplat, îmi zise el.

— Ai fost arestat, i-am răspuns calm.

— Nu. Adică da. Dar nu. M-am *însurat.*

— Felicitări, i-am zis. Până la urmă ai lăsat-o gravidă pe micuța Ada? Sau era micuța Olga?

Nu mi-a răspuns. Privește-l acum în ochi, în ochii lui de credincios de rit vechi. O parte din mintea lui călătorea undeva departe și dansa de una singură. Era clar că în privința iubirii dăduse lovitura – marele șlem. Venus, ți s-a întâmplat vreodată? Culorile zilei se transformă brusc în umbre. Și știi că îți vei aduce

aminte toată viața de acel moment. Cu inima strânsă, am zis:

— Nu poate fi *Zoia.*

— Zoia, a încuviințat el.

— …*Târfă* ce ești! i-am zis și am plecat de lângă el, ducându-mă mai încolo în curte.

După o vreme, pe când mă clătinam pe picioare înainte și-napoi, dând din cap și scărmănându-mi părul, l-am simțit în spatele meu.

— Îmi pare rău. Te rog să nu mă urăști. Îmi pare rău.

— Ba nu-ți pare rău.

M-am întors. Și, cu obișnuita răutate a unui frate mai mare, i-am zis, lungindu-mi vorba cu cel puțin trei silabe:

— *Tuuu?*

Am tras amândoi aer în piept și ne-am uitat în curte. Și ce-am văzut? într-un interval de trei minute am văzut o târfă cu o săpăligă plină de sânge într-o mână, care alerga după o brută, un porc care ciomăgea sârguincios un fascist căzut la pământ, un șarpe chiulangiu ce-și reteza degetele rămase la mâna stângă, niște lăcuste înghesuind un bătrân mâncător de scârnăvii pe o grămadă de bălegar și, în fine, o lipitoare care, în ciuda dinților aproape complet ieșiți din gingii (scorbut), încerca din răsputeri să-și devoreze pantoful.

Lev și Zoia s-au căsătorit, îmi șopteam eu. Dacă reușesc să trec peste asta, atunci n-o să mor niciodată.

— Nu, frate, n-o să mori niciodată.

Oftând eroic, am adăugat cu voce tare:

— Și *tu* poți să treci peste *asta.* De-acum chiar trebuie s-o faci.

4

Zoia

Când un bărbat venerează în mod categoric și definitiv o femeie, una singură, „mai presus de toate celelalte", poți fi mai mult ca sigur că ai de-a face cu un misogin. Asta îi conferă libertatea să considere că restul femeilor sunt niște zdrențe. Atunci eu ce sunt? Tu ți-ai consumat porția ta de romane rusești: de fiecare dată când apare un nou personaj, se termină capitolul și te trezești dintr-odată citind despre bunicii lui. Și aici intervine o digresiune asemănătoare. Una cu semnificație sexuală. Așa că, te rog, ia fotografia înrămată de pe biroul meu și pune-o în fața ta în timp ce citești. Nu vreau să te gândești la mine așa cum arăt acum. Vreau să te gândești la locotenentul de douăzeci și cinci de ani care își arunca în sus chipiul în Ziua Victoriei.

Ascultă. În Rusia, după război, a fost o criză generală de toate cele, inclusiv de pâine. De fapt în Rusia, după război, era foamete și au murit *încă* două milioane de oameni. Mai era și criză de bărbați. De fapt era și criză de femei (și de copii, și de bătrâni), dar criza de bărbați a fost atât de mare, încât Rusia nu și-a revenit niciodată de pe urma ei. Chiar și astăzi diferența este de zece milioane. Prin urmare, era parșiv de avantajos să fii bărbat în Rusia de după război, mai ales dacă erai arătos și veneai de pe front (rănit), așa cum veneam eu, care mă întorceam la izvorul recunoștinței și aleanului, și mai ales dacă erai deja un stricat, așa ca mine. Recunosc, relațiile mele cu femeile au fost primitive, nerușinate, mincinoase și solipsiste până la rea-voință. Purtarea mea era, poate, ușor de explicat: în primele trei luni ale anului 1945 mi-am croit drum în ceea ce urma să fie Germania de Est violând în stânga și-n dreapta.

Acum mi-ar fi foarte ușor dacă aș putea să te fac să vezi cu ochii tăi occidentali și să simți cu inima ta occidentală ca o estică. „Soldații sovietici au violat orice nemțoaică între opt și optzeci de ani", scria un martor. „Era o armată de violatori." Și eu, la rândul meu, făceam parte din armata aceea de violatori. Puteam să dau vina pe numărul lor, să-mi găsesc salvarea în mulțimea camarazilor de arme. Se știe foarte bine, dragă Venus (studiul de referință fiind *Batalionul de poliție 1017)* că toți profesorii ăia germani de vârstă medie ar fi preferat, aproape fără excepție, să mitralieze toată ziua femei și copii decât să ceară altă însărcinare și apoi să suporte repercusiunile. Iar acestea ar fi însemnat nu o pedeapsă la nivel oficial, ca, de pildă, trimiterea pe front, și nici vreun alt semn de cădere în dizgrație. Repercusiunile ar fi constat în câteva zile de ironii ale camarazilor înainte de sosirea schimbului, jigniri și înghionteli la coadă, la masa de prânz. Așa că, vezi tu, Venus, grupul de camarazi te poate determina să faci *orice* și ajungi s-o faci oricând. Într-o armată de violatori toată lumea violează. Chiar și coloneii. Așa am făcut și eu.

Mai existau și alte circumstanțe atenuante, adică tocmai cel de-al Doilea Război Mondial: patru ani pe cel mai oribil front al celei mai oribile confruntări din istorie. Nu judeca fără nicio fărâmă de îngăduință, căci astfel elimini orice fărâmă de gândire. Nu-ți cer decât să nu-ți întorci fața dinspre mine. Am plătit pentru asta, așa cum am spus, și mai am încă de plătit cu vârf și îndesat. Am de făcut o treabă și o s-o termin. Știu că așa voi face. Prin urmare, dragă Venus, îți cer să citești în continuare, iar de-acum înainte să urmărești numai cum se modelează un anume caracter masculin. Un tânăr rușinos, cu nasul în cărți, care se pune pe picioare în anii

---

7 Batalion al poliției din Germania nazistă, implicat în uciderea unui mare număr de evrei în perioada 1942-1943 (n.t.).

’30 (o perioadă a catastrofelor și a terorii, dacă vrei, dar și o epocă a pudicității vigilente, prefăcute, la toate nivelurile). Mi-am pierdut virginitatea cu o gospodină din Silezia, într-un șanț de la marginea drumului, după o urmărire de zece minute. Nu. Nu a fost cea mai fericită revelație. O să adaug, în spirit didactic, că transformarea falusului în armă în momentul victoriei este un lucru vechi, unul pe care l-am văzut manifestându-se pe scară largă în Europa și mai apoi, în 1999. Pe frontul meu, în 1945, multe, foarte multe femei fuseseră și ucise, și violate. Eu n-am omorât femei. Nu atunci.

Sunt pe punctul de a descrie o tânără neobișnuit de frumoasă și experiența îmi spune că n-o să-ți placă, pentru că și tu intri în aceeași categorie. Sunt sigur că trăiești cu impresia că tu ai scăpat de invidie, că tu ai evoluat. Dar evoluția nu se produce într-o clipită. Din câte am văzut eu, o femeie frumoasă nu vrea să audă despre *alte* femei frumoase. Este, poate, cu atât mai problematic, cu cât o să ai o pornire protectoare față de mama ta – cum e și firesc, de altfel. Așa că te invit să te pui în locul uneia dintre contemporanele Zoiei. Avea nouăsprezece ani și de la început a avut o reputație de-a dreptul teribilă. O să te semețești, știu. Și totuși celelalte fete au adoptat o atitudine ieșită din comun față de Zoia. O încurajau instinctiv, ca pe o figură de avangardă – *l’esprit fort.* Ea trăise mai din plin, dar și suferise mai mult decât ele. Le-a deschis mintea.

Pe atunci se spunea că Moscova e cel mai mare sat din Rusia. Iarna, la periferie existau potecuțe care legau fiecare casă de stația de tramvai și de magazinele alimentare („Lapte”, așa scria pe indicatoare) și toată lumea se foia de colo colo, precum țăranii, în cojoacele lor de blană. Mai trebuiau să apară mamuții și ghețarii. Dar asta e doar o amintire din copilărie (azi nu mai scrie „Lapte”). Între timp imaginea s-a schimbat: e o amestecătură hidoasă de furnale, uzine de gaz și tăbăcării răsărite printre bordeie și străzi pietruite. Acel cartier din sud-est, denumit Cotul, era un sat în sat și acolo trăiam noi. Când Zoia a venit aici, în ianuarie 1946, a fost ca

un soi de reproș la adresa condițiilor existente, a lipsei de hrană și combustibil, de cărți, haine, sticlă, becuri, lumânări, chibrituri, hârtie, cauciuc, pastă de dinți, sfoară, sare, săpun. Nu, a fost mai mult de-atât: a fost ca un act de nesupunere civilă. Zoia era nefiresc de atrăgătoare și, în plus, era evreică – o țintă sigură a delațiunilor și arestărilor. Pentru că așa se rezolvau de secole resentimentele și geloziile în țara mea. Așa se putea simplifica de minune un „triunghi amoros". Un telefon anonim sau o scrisoare nesemnată către poliția secretă. Te așteptai la asta, dar în fiecare zi o vedeai pe Zoia tot acolo, nu în lagăr sau în închisoare, ci pe stradă, cu același zâmbet, cu același mers.

Eram surprins de mine însumi. Eu, violatorul eroic, cu medalii și decorații. Primul meu gând nu a fost cel la care m-aș fi așteptat, ceva în genul *Când o să-i smulg hainele de pe ea?* Nu. A fost următorul (iar propoziția mi-a venit în minte pe neașteptate și pe deplin conturată): *Câți poeți se vor omorî pentru tine?* Zoia nu era o delicatesă dintre cele obișnuite. Avea o figură aparte (mai mult turcică decât semită, nasul în jos și nu în vânt, gura neverosimil de mare ori de câte ori râdea sau plângea), dar silueta ei era una obișnuită – înaltă, corpolentă și cu o talie de viespe. Orice bărbat era condamnat să recepționeze mesajul ei. Îl simțeai coborând de-a lungul coloanei vertebrale. Toți l-am perceput, de la amărâtul de pe stradă, care o implora să-l lase să-i care cărțile și s-o țină de mână, până la palidul și bătrânul nostru poștaș, care în fiecare dimineață se oprea și o privea cu gura căscată inegal și cu un ochi închis, ca și cum ar fi tras la țintă.

Dar lucrul cel mai incredibil era acela că avea propria ei locuință: o mansardă de mărimea unui loc de parcare, cu două etaje mai sus de bunica ei, dar cu scară și intrare separate. O fată de nouăsprezece ani din Moscova, care avea propria ei cameră, echivala, Venus, cu o fată de nouăsprezece ani din Chicago, care avea propriul ei iaht. O vedeai intrând cu câte un bărbat noaptea. O vedeai ieșind cu câte un

bărbat *dimineața.* Și mai era ceva. N-o să crezi, dar în condițiile actuale nu pot să ignor faptul. Unul dintre cele mai veninoase zvonuri în privința ei era acela că, înaintea fiecărei relații amoroase, făcea un soi de abluțiuni hasidice care o ajutau să nu rămână însărcinată. Aceasta era, așadar, modalitatea ei preferată de abordare a uciderii pruncilor creștini, chestie tipic evreiască. Evident că în Rusia anului 1946 nu existau anticoncepționale și, după cum îți reaminteau în mod constant toți potențialii iubiți, pedeapsa pentru avort era (în cel mai bun caz) o condamnare la doi ani de închisoare.

Știm destul de multe despre consecințele pe care le are violul pentru victimă. E de la sine înțeles că nu s-a acordat mare atenție efectelor pe care le are violul asupra făptuitorului. Rezonanța aparte a acestei triști *post coitum* ar fi, de pildă, faptul că nu există animal mai trist decât violatorul… Cât despre efectele pe termen mai lung, eu, unul, abia acum încep să le înțeleg. Forma mentală pe care o îmbrăcau era următoarea: nu puteam să văd femeile ca pe un întreg, intacte și complete. Nici măcar nu eram în stare să le percep corpurile în întregime. Și cum Zoia poseda o cantitate excesivă de calități fizice, ar fi fost în stilul meu să le atomizez, adică să fac ceea ce a făcut Marvell cu sfielnica sa iubită8 (chiar și sânii ei, amintește-ți, erau văzuți separat): a sculptat-o în blocul de marmură, cu fiecare parte marcată cu un steguleț și purtând un preț. La așa ceva mi-a zburat gândul și mie. Deci, ca să rezum: spre deosebire de „toate celelalte", pentru mine Zoia era indivizibilă. Aceasta era calitatea ei fundamentală. Fiecare acțiune a ei era cea a unui întreg. Când mergea, totul se unduia. Când râdea, totul se zguduia. Când strănuta, simțeai că se poate întâmpla absolut orice. Și când vorbea,

---

8 Referire la poemul *To His Coy Mistress* al poetului englez Andrew Marvell (1621-1678) (n.t.).

când se certa sau bombănea peste masă, ea se implica întru totul și juca din buric sedentarul dans al respingerii. Și, evident, eu mă întrebam ce altceva mai făcea ea în același mod, folosindu-și corpul în întregime. Eram vecini și colegi la Politehnică, Institutul pentru Sisteme, unde ea studia în grupa ebraică. Eu aveam douăzeci și cinci de ani, ea nouăsprezece. Iar Lev, Dumnezeule mare, era încă la școală!

Îi făcea mereu comisioane mamei sale, bătrâna Ester. Îi aducea câteva nimicuri comestibile rabinului bolnav de scrofuloză, care se ruga neîncetat și se stingea în subsolul locuinței noastre. Singura cale de a ajunge acolo era s-o iei de la parter în jos, pe scara în spirală din fața bucătăriei noastre. Treptele de fier erau deseori acoperite cu gheață și, după unul-două accidente, ea a cedat, de voie, de nevoie, insistenței mele soldățești de a o duce de mână până acolo. De fapt nu se ținea deloc bine pe picioare și știa asta. Mult mai târziu Lev avea să afle că fetei îi lipseau anumite repere spațiale, deoarece, copil fiind, nu învățase niciodată să meargă de-a bușilea… în fața ușii de la subsol îmi zâmbea recunoscătoare, iar eu mă întrebam întotdeauna ce forță mă împiedica s-o cuprind în brațe sau măcar s-o privesc în ochi, dar forța aceea exista și era puternică. „Strigă-mă când vrei să urci", îi spuneam. Dar ea n-o făcea niciodată. Uneori, după cum arăta, aveam impresia că suise treptele alea pe coate și genunchi. Într-o noapte am auzit-o strigându-mă cu glas pierdut și răgușit. Am coborât și i-am luat mâna surprinzător de caldă într-a mea.

— Dumnezeule, i-am spus eu, o dată ajunși sus. Eram sigur c-o să trag *eu* o trântă.

Îmi zâmbi larg și zise:

— Trebuie să fii o afurisită de capră neagră ca să te cațeri până aici.

Am râs amândoi. Eram pierdut.

Da, Venus, în acel moment fascinația mea deznădăjduită s-a

transformat într-o dragoste fulminantă. M-am simțit ca și cum aș fi primit o medalie. Aveam toate simptomele unui îndrăgostit: nu mâncam, nu dormeam, oftam tot timpul. Îți amintești ce zicea Montague tatăl în *Romeo și Julieta*: „Feciorul meu se furișează-n casă, nemângâiat și oblonind lumina”9? Așa mă simțeam și eu: nemângâiat, groaznic de nemângâiat. Simțeam o apăsare, ca atunci când, după ce lupți pentru supraviețuire în marea agitată, ești aruncat de valuri la țărm, te prăbușești pe nisip și percepi uriașa forță de gravitație ce. Vine din măruntaiele pământului. În fiecare dimineață mă întrebam cum de patul îmi mai suportă greutatea. Scriam poezii. Ieșeam noaptea. Îmi plăcea să stau în întuneric vizavi de casa ei, în ploaie, în zloată sau (în. Cel mai bun caz) pe furtună cu tunete și fulgere. Când oblonul era ridicat, știam că trebuie să mai rămân acolo, ca s-o zăresc când îl închide.

O dată am văzut un bărbat sprijinit de cadrul ferestrei, cu subsuorile expuse insolent și cu bărbia semețită. Eram gelos, cu tot ce implica asta, dar și teribil de excitat. E adevărat. Eram eu îmbufnat și tânjeam, dar obsesia mea era una de o evidentă sălbăticie carnală. Mai mărturisesc și că, deși nu credeam în povestea cu abluțiunile profilactice, ea mă cucerea. Eram obișnuit cu un anume tipar – bâjbâieli seminude în întuneric, nefericite compromisuri interfemurale și încheieri cu icnete și gâfâieli. Toate se petreceau în casa scărilor, pe alei sau în vreo groapă de obuz – ba chiar pe covor sau pe masă, cu toată familia îngrămădită dincolo de ușa închisă… „Descărcarea” orală de jumătate de minut era un act sexual al opțiunii și necesității. Această ultimă constatare (foarte vulgară, dar nu complet nejustificată) o menționez cu scop didactic,

---

9 *Romeo și Julieta,* actul I, scena 1, în William Shakespeare, *Opere complete - 3,* Editura Univers, București, 1984, p. 13, trad. Virgil Teodorescu (n.t.).

ea dovedind că până și în cele mai intime situații femeile sunt marcate de realitatea socio-economică. În anii de după război în URSS se înghițea orice. Absolut orice.

Lipsea acea mică figură de stil a entuziasmului, iar atmosfera sexuală se caracteriza prin constrângere: insistența mea nu avea niciun haz, supunerea lor era șovăielnică. Așa că în foișorul Zoiei, sub acoperișul vrăjit, ca de mucarniță, te aștepta ceva mai fabulos decât consimțământul sau chiar decât abandonul feminin: însăși pasiunea feminină.

— Știi cu cine semeni când ești cu ea?

Bănuiam că Lev spusese asta cu o rea-voință mocnită: tocmai îi refuzasem propunerea de a juca o partidă de șah cu un gest absent, plin de frivolitate. Așa că eram pregătit.

— O să-ți spun cu cine semeni. Dacă vrei.

La șaptesprezece ani era mai experimentat și mai solicitat decât eram eu în relația cu fetele. Așa erau și prietenii lui. În plus, lipsa locuințelor era ușor ameliorată de lipsa oamenilor. Era ceva mai mult spațiu, ceva mai mult aer – cu toate că nu știam niciodată sigur cât de departe ajunsese Lev în acele momente de izolare cu diversele Ade sau Olge… Ritmul vârstei devenea tot mai rapid sau cel puțin așa se părea. Nu te poți vedea pe tine însuți în fluxul istoriei, dar te afli acolo, în istorie. După Primul Război Mondial au urmat revoluția, teroarea, foametea, războiul civil, teroarea foametei, și mai multă teroare… Al Doilea Război Mondial a adus și mai multă foamete. Lucrurile trebuiau să se schimbe. Așa simțeau toți. Nu se putea altfel. Nemulțumirea generală îmbrăcase următoarea formă: toată lumea se plângea peste tot de toți și toate. Tbți simțeam că lucrurile or să se schimbe. Dar statul a priceput că noi am simțit lucrul ăsta și lucrurile nu s-au schimbat.

— Bine, am zis, cu cine semăn?

Uneori avea o anume expresie pe care i-o știam, de care mă temeam – o insistență tăioasă, amuzată, care avea în același timp

ceva sălbatic.

— Arăți ca Vronski când începe s-o urmărească pe Anna. Ca un câine inteligent care știe că a greșit.

Transcriu spusele lui Lev într-o manieră normală, dar de fapt el vorbea bâlbâit. Și bâlbâială e un lucru care nu poate fi reprodus în scris. Să scrii „c-c-c-câine" înseamnă să forțezi lucrurile până dincolo de limita bunului-simț. Și, oricum, *bâlbâială* e un cuvânt modest pentru ceea ce i se întâmpla lui Lev. Era ca o incapacitate bruscă de a vorbi – sau chiar de a respira. Mai întâi apăreau nervozitatea, reflexul trecător al urii de sine, apoi năsucul lui se ridica și începea lupta, în astfel de momente fratele meu arăta jalnic: cu capul dat pe spate și cu nările fixându-te ca o pereche de ochi insistenți. Când cineva se bâlbâie, stai și îl privești. Nu-i poți întoarce spatele. Iar în cazul lui Lev voiam întotdeauna să știu ce are de gând să spună. Încă de când era copil, înainte de a începe să se bâlbâie, voiam mereu să știu ce are de gând să spună.

— Da, mi-e teamă că așa e, a spus el, scoțându-și țigara din gură. Și, oricum, are deja un prieten.

I-am zis că știam. Și că așteptam ca relația aceea să se termine.

— Da, asta-i, a concluzionat el satisfăcut (ca și cum și-ar fi scuturat palmele de praf). Așa arăți. Arăți ca un câine care știe că urmează s-o încaseze.

Fratele meu s-a apucat de fumat devreme. Și cu băutura a luat-o de timpuriu. La fel și cu fetele. În Rusia oamenii se apucă de lucruri din ce în ce mai devreme. Pentru că nu au mult timp la dispoziție.

5

Printre mâncătorii de scârnăvii

Oamenii vorbeau mereu despre acea lumină stranie din ochii mâncătorului de scârnăvii – de acea licărire aparte. Am fost foarte tulburat să constat că luminița aceea ciudată era una jucăușă și neobișnuit de feminină. Întocmai strălucirii umede și neașteptate din ochii vreunei mătuși care a băut prea mult la Paște și e pe cale să cedeze unui impuls nepermis – un sărut, un ghiont, o ciupitură… Furișă și totuși conspirativă, acea licărire din ochii mâncătorului de scârnăvii avea ceva de spus și ceva de întrebat. Am încălcat un hotar, părea ea să spună. De ce nu-l încâlci și tu?

Lev și cu mine stăteam printre ei, printre mâncătorii de scârnăvii, afară, în fața ușii zăvorâte a bucătăriilor, în întuneric și pe o ploaie măruntă. Mărunta ploaie nu cădea, ci mai degrabă plutea, precum țânțarii și musculițele în iulie. Lev ajunsese la sfârșitul primei lui zile aici și alesesem acest loc pentru o discuție absolut necesară. Mâncătorii de scârnăvii apăreau și dispăreau sub becul singuratic, așteptând ca ultimele hârdaie să fie aruncate pe fereastra din spate. La ora aceea porcii rareori mai treceau pe acolo, rareori îi deranjau, pentru că nicio bătaie, oricât de zdravănă, nu putea să-i țină pe mâncători departe de lături. Acolo unde trăiau ei, dincolo de hotarul pe care-l trecuseră, părea să existe foarte puțină durere fizică.

Chiar și în categoria lor, Venus, existau două eșaloane. Erau mâncători de scârnăvii pe care ceilalți îi disprețuiau. Ăștia erau *mâncătorii de scârnăvii în patru labe…* îți dau astfel de amănunte, astfel de detalii despre bătăi, despre înșelătorii, despre inșii educați care mâncau lături stând în palme și-n genunchi, pentru că vreau să meditezi, draga mea, la *stranietatea* lor. Violență direcționată

sălbatic, degradare radicală… toate sunt teribil de stranii.

— De ce dracu' e atât de *întuneric* aici? spuse Lev.

Era o plângere, nu o întrebare. Dar Lev, geograful perspicace, știa de ce era *întuneric.*

— Da, da. Așa e zona arctică în februarie, spuse el. Soarele o să apară abia în martie. Ce mă fac, frate? Ce mă fac?

Mă așteptam la asta. Majoritatea fasciștilor care primiseră sentințe de zece ani în 1937 și 1938 fuseseră arestați din nou, în ordine alfabetică, și reîncarcerați în 1947–1948. Și toți arătau ca Lev. Mai bătrâni, mai slabi, mai sălbatici, dar toți arătau ca Lev, *intelectualul* ce clipea des, cu pantofi desperecheați (total diferiți, fiecare un talmeș-balmeș de sfoară uzată și cauciuc de mașină), cu o jumătate de carte după el și cu o haină de vară ruptă. Întotdeauna își mângâia atent ochelarii spărți. Asta în timp ce noii fasciști își petrecuseră cinci ani luptând în Armata Roșie. Pentru noi lagărul însemna în continuare război, dar cu o diferență uriașă. Noi luptaserăm împotriva fasciștilor, a inamicului. Acum statul rus, devenit el însuși fascist, ne spunea că *noi* suntem fasciștii, ne aresta și ne înrobea. Acum inamicul eram noi, deci noi trebuia să fim aruncați la gunoi. Am observat că tu și gașca ta sunteți extrem de îngăduitori când alții își plâng de milă, așa că o să adaug următoarele. Această inversare a realității era greu de ignorat atâta vreme cât rana căpătată în război îmi zvâcnea dureros în frig din septembrie până-n iunie. Dar nu e cazul să-mi plâng de milă. Să nu fiu lăcrămos. Și nici în alte feluri – să nu fac nici pe durul, nici pe martirul. Nici indignat nu-i cazul să fiu. Nici sincer. Ceea ce-i mai greu. Americanii sunt sinceri. Și rușii sunt sinceri când au ei chef. Eu prefer culturile mai hazlii și pe ironiștii zbârciți de la capătul de nord-vest al câmpiei eurasiatice.

— Ce mai faci? am început eu. Of, o să scăpăm noi și de asta! Dar mai întâi n-ai de gând s-o spui?

— Ce să spun?

— Știi tu. „A fost o greșeală.” Sau „Dacă ar vorbi cineva cu Iosif Vissarionovici”.

— De ce naiba să spun asta? Ei arestează *la normă.* Așa fac. Pun pariu.

Lev avea dreptate. Și Teroarea era supusă normei: oamenii ăștia sau ăia din cutare zonă sau din cutare grup social, la cutare rată, cotă, normă, minimum.

— Știi ce s-a întâmplat, a continuat el. Tu și cu mine am fost vânduți ca sclavi. Toată aiureala aia cu declarațiile, mărturiile și documentele… Așa e procedura vânzării de sclavi. Sună chiar romantic, nu-i așa? Vândut ca sclav…

Se uită împrejur. Nu, nu era nimic romantic la Norlag, la Predposilov.

— Adică m-aș fi așteptat măcar la un loc mai călduros. Iisuse!

Lev avea nouăsprezece ani. Și deja vedea mai multe decât vedeam eu (n-aveam creier pentru politică, așa cum se va observa foarte repede). Privind acum în urmă, îmi amintesc accesul de teamă ce m-a cuprins când mi-am dat seama că mezinul vede mai multe decât fratele mai mare. S-a întâmplat pe când jucam șah. Mă simțeam expus în fața unor forțe de combinare, permutare și penetrare superioare. Iar Lev se diferenția mereu de opinia generală, de atmosfera generală. În afară de cazurile când ceva îi era pe plac, nu era de acord cu nimic. Întotdeauna își făcea propriile calcule, își ridica sever buza inferioară, ușor asimetrică, se uita în jos și făcea calcule.

L-am întrebat:

— La ce închisoare?

— Butârki.

— Butârki e grozavă, nu-i așa?

— Da. Am stat în celulă cu trei profesori comuniști, doi compozitori și un poet. A, și cu un informator. Butârki e grozavă. Sunt mândru că am fost acolo.

— Excelent. Și cum a fost? Adică înainte de asta?

— Ca de obicei. M-au scos afară de la curs la Politehnică. Oarecum politicos. Apoi câteva săptămâni la rând m-au pus să merg zilnic la hingherii ăia și să dau declarații.

Un mâncător de scârnăvii nimeri peste noi în întuneric, dar se dădu înapoi, cu brațul ridicat, învelit în pătură.

— Care a fost acuzația? Sau n-a fost niciuna? l-am întrebat.

— Ba da, mi-a răspuns el, pufnind. Am lăudat America.

Știam că asta era o infracțiune serioasă, cu mai multe secțiuni. Mulți dintre fasciștii nou-veniți se făceau vinovați de Lăudarea Democrației Americane, de Lăudarea Tehnologiei Americane sau de Ploconire în fața Americii. Ori, ca alternativă, Ploconire în fața Occidentului. Nu puțini dintre noi văzuseră deja o parte din Occident. Chiar și în ruine, tot ne făcea să ne ploconim… Existau la Norlag o mulțime de *americani,* inclusiv un american get-beget. Venise aici să participe la experimentul sovietic. Așa îi spusese tovarășului de la partid care-i dăduse pașaportul. Era gata să-și schimbe radical nivelul de trai. Și în aceeași zi a primit și *sfertul* – douăzeci și cinci de ani.

— *Chiar* lăudai America?

— Nu, lăudam Americile. Stăteam la coadă cu Katia și lăudam Americile.

Apoi am făcut amândoi un lucru pe care nu ne așteptam să-l mai facem. Am râs. Aburii ne ieșeau în valuri din gură, după care dispăreau. Am priceput., Americile" era denumirea pe care-o foloseam noi, frații, atunci când vorbeam despre Zoia. Era un nume *potrivit,* fiindcă te ducea imediat cu gândul la mersul ei. Relația spațială dintre cele două continente, Venus, a fost evocată de Nabokov, exilatul: două siluete urcate sus, la trapez, una sub alta, tocmai ieșind dintr-o voltă. Și mersul Zoiei exact asta întruchipa: separarea amețitoare dintre nord și sud, unde se găsea talia, la fel de subțire precum canalul Panama. Iar Katia făcea parte din familie.

Era sora bună a lui Lev, ca și Vădim, celălalt frate.

— Ce, Katia disprețuia Americile?

— Mă rog… Puțin de tot. De fapt din cauza Zoiei se simțea precum o schiloadă. Nu, precum Chile. Așa i-am zis și eu: ești geloasă pe Americi fiindcă ea te face să te simți precum Chile.

— Eu credeam că îi place de Zoia.

— Katia e fascinată de ea. Dar, în același timp, zice că Zoia o să mă distrugă. Nu intenționat. Dar că până la urmă așa se va întâmpla.

O să-mi aduc aminte de asta. Chiar de la început am văzut în Zoia o decimatoare de poeți și pe vremea aia Lev spera într-un fel să devină exact un poet (acmeist, mandelștamian10)… Dinăuntru se auzi un zăngănit, apoi niște voci. Mâncătorii de scârnăvii se uitară în sus, cu gurile lor mici și ochi surâzători.

— Chile, spuse brusc Lev. Ar trebui să fii o *insulă* ca să fii mai izolat decât Chile.

Fornăi disprețuitor, își șterse nasul și-și îndreptă umerii. Cu buza de sus adunată o clipă ca un cioc și privirea aceea prudentă, arăta așa cum și era – un adolescent care se teme de ridicol după o afirmație riscantă… Lev a fost întotdeauna foarte talentat la geografie. Îmi aduc aminte că spusese o dată: „Pacificul este prințul oceanelor. Atlanticul este o biată *strâmtoare* în comparație cu el". Și mai avea el și o întreagă teorie referitoare la geografia Rusiei, la felul cum i-a determinat ea atât istoria, cât și destinul. Of, Venus, ce băieți *buni* eram noi la început! Ți-am spus, cred, că mama noastră a fost profesoară. O făptură cu totul aparte. Directoare de școală. O scorpie ambițioasă. „Voi sunteți niște *intelectuali*!" țipa ea la noi, de cele mai multe ori din senin. „Sunteți în slujba *nației*, nu a statului!"

---

10 Referire la poezia lui Osip Mandelștam (1891-1938), poet și eseist rus, reprezentant al școlii poetice acmeiste (n.t.).

Parcă mă și văd pe mine, laolaltă cu Lev, cu tot soiul de tomuri și reviste groase, cu manuale de germană, engleză, franceză, cu piese grele de șah, cu hărți și tabele.

Am spus, așa cum plănuisem:

— Aici ești în iad, Lev. Nici nu-i nevoie să-ți spun asta. Aici omul este lup pentru om. Însă e amuzant să vezi că de fapt lucrurile stau la fel peste tot.

— Nu, nu. Nu stau la fel peste tot.

— Ba da. Vad te-a preluat sub controlul lui, nu-i așa?

Vad sau Vădim era fratele geamăn al lui Lev (geamăn, dar profund diferit), un băiat șașiu, viclean, complotist și *„foarte* socialist", așa cum spunea mama când își făcea vânt cu evantaiul și-și sufla bretonul de pe sprâncene. Vreme de cincisprezece ani principalul hobby și scop în viață al lui Vad îl reprezentase chinuirea lui Lev. Ripostează, nu te lăsa, îl sfătuiam eu pe Lev. Ripostează, ripostează… Și el riposta. Însă întotdeauna cu o singură lovitură, după care se ghemuia, așteptând să-și primească pedeapsa, în 1948 Vad era un politruc militar de rang mic, dar era hiperactiv. Făcea parte din efectivele militare staționate în Germania de Est. Întâmplător, îmi semăna mai degrabă mie decât fratelui său geamăn. O bârfă de familie spunea că Vad, neîndurător chiar din pântecele mamei, l-a dat deoparte pe Lev pentru a lua el tot ce era bun.

— …Până în ziua când ai început să ripostezi și tu, am continuat eu. Ce s-a schimbat?

Mâncătorii de scârnăvii începuseră să se împrăștie înapoi în zonă, în grupuri de unu sau doi. Dintre cei rămași, unii păreau descurajați de retragere și de dispariția speranței colective, în vreme ce alții, extrem de flămânzi, visau cu ochi lacomi la partea leului…

— Atunci eram altfel, a spus Lev.

— …*Ce dracu'?* Abia ce am observat. Ce s-a întâmplat cu bâlbâială ta? Unde a dispărut bâlbâială?

Încuviință tensionat din cap și spuse:

— Ea a făcut asta. După prima noapte. M-am trezit și bâlbâială dispăruse. Îți vine să crezi? Și știi ce înseamnă asta? înseamnă că nu pot să mor. Nu încă.

— Nu, nu poți să mori. Nu încă.

Venus, probabil că te minunezi – eu o fac – de calmul, politețea și amabilitatea superbă de care am dat dovadă în acest schimb fratern de replici cu soțul femeii pe care o iubeam, cu soțul Zoiei, vindecătoarea bâlbâiților. Adevărul e că eram șocat. Nu pot zice „încă șocat", pentru că era doar începutul. Am rămas în starea aceea mai bine de o lună și mi-am menținut echilibrul cu stimulatoare chimice. Din punct de vedere moral mi-au făcut bine. Mi-a fost mult mai rău după ce s-au terminat.

— Aici *toți sunt* Vad, i-am zis. Vad dotat cu cheie fixă și șurubelniță. Și nu ai la dispoziție cincisprezece ani ca să te adaptezi. N-ai nici cincisprezece ore. Doar până mâine-dimineață.

Respirația mea plutea în aer. Chiar și într-o noapte de iunie respirația îți plutea în aer ca și cum ai fi fumat o țigară mare și mistuitoare. Vălătucii se întindeau pe o lungime de vreo doi metri și se încolăceau în jurul nostru.

Ultima lumină de la bucătărie se stinse, ultima ușă din interior se trânti și ultimul mâncător de scârnăvii întârziat se îndepărtă, scâncind copilărește în pumni.

— Uite ce trebuie să faci, i-am spus eu.

— Zi-mi.

I-am zis. Și-apoi am adăugat:

— Hristoase! Gândește-te numai puțin. Ea a renunțat la anii cei mai frumoși ai tinereții doar pentru tine. Iisuse! Gândește-te la asta.

Iar când e așa de frig, ca acum, să nu mănânci zăpadă. Or să-ți sângereze buzele și limba. Zăpada arde.

O să descriu acum pe scurt sfârșitul legăturii mele cu Zoia. O să descriu acum pe scurt umilirea mea în fața Americilor.

Pe 20 martie 1946, pe la unu și jumătate dimineața, s-a întâmplat să mă nimeresc singur cu ea în mansarda conică.

De fapt ea nici nu mă invitase pe mine. Pur și simplu mă alăturasem unui grup care urma s-o viziteze. Nu eram buni comuniști. Nu *mai* eram. În schimb, eram excelenți tovarăși de trai colectiv. Colectivitatea – forța principală a rușilor, chiar dacă acum statul se temea de ea și o ura. Rușii se îngrijeau unii de alții. Rușii chiar făceau asta… Stăteam laolaltă, înfofoliți în paltoane. Nu era căldură și nici lumină. Nu era mâncare și nici băutură. Aveam, din câte îmi amintesc, un sac de hârtie plin cu ceai de portocale fără nume de marcă, dar n-aveam apă. Ceaiul s-a dovedit a fi din coajă de morcov. Așa că am mâncat-o… Toți ceilalți erau mai tineri decât mine. Probabil că era de așteptat să nu vorbesc foarte mult. Nu-mi păsa cât de evidentă, cât de neînduplecat de evidentă era hotărârea mea de a pleca ultimul.

Asta fiindcă simțeam că am un termen limită. În ziua aceea Zoia făcuse ceva, spusese ceva ce nu putea să ducă decât la arestarea ei. Cel puțin așa credeam eu. Poate că ți se pare o prostie, Venus, dar nu era deloc o prostie. Toată școala vuia. După ore Zoia s-a dus la ședința plenară a Comsomolului, Organizația Tineretului Comunist. Îmi amintesc convocările de la Comsomol. Încearcă să-ți imaginezi ceva între un miting al antialcoolicilor și Procesul de la Nurnberg. La ieșire Zoia spusese în gura mare că discursul central, care durase două ore (numele lui întreg era, din câte îmi amintesc, „Pleava deviației anarhico-sindicaliste și Hotărârea Comitetului Administrativ Orășenesc cu privire la ședința de partid de la Institutul Minier"), „a plictisit-o la culme". Dar nu, nu, nu, nu, nu, zău că *nu puteai* să spui așa ceva. Se dovedise o provocatoare patentată Și acum era într-un pericol triplu: din pricina plictiselii ei, a sânilor ei și a evreității ei. În noaptea aceea, ori de câte ori auzeam o mașină sau un camion pe stradă, tresăream. Sunt ei, mă gândeam. Au venit.

Cu câteva zile în urmă, în timp ce-o conduceam pe Zoia la școală, un bărbat pe bicicletă i-a strigat ceva, folosind cuvântul *jidancă.* Am întrebat-o:

— Jidancă și mai cum?

— Jidancă împuțită, a repetat ea fără chef.

Am mers mai departe.

— Cât de des ți se întâmplă? am întrebat.

— Știi ce-aș vrea? Aș vrea să fiu vulgară în America. Aș vrea să fiu evreică în America. Să strălucesc acolo… Cât de des? Uneori nu ți se spune nimic o săptămână. Apoi o încasezi de vreo nouă ori într-o singură zi.

— Îmi pare rău.

— Nu e vina *ta.*

În Uniunea Sovietică, după războiul antifascist, s-a întâmplat ceva ciudat. Fascismul. Prin asta înțeleg un accent anormal pus pe *popor* (Marii Ruși) și o xenofobie anormală. Se apropia pogromul. Așadar, existau rațiuni solide și cumva cinice pentru ca Zoia să fie drăguță cu mine. Una era să îți înscenezi o relație evidentă cu vreun coleg de-al tău mai boem ori unul evreu și alta era să fii tovarășa devotată a unui erou de război înalt și chipeș, cu decorații și insigne sclipitoare și cu o rană serioasă. Nu mai era chiar așa de nostimă toată chestia. Dar ascultă-mă bine, draga mea: aceasta este semnificația, acesta este, oră de oră și zi după zi, sensul sistemelor statului.

Stăteam cu spatele la fereastră și la razele lunii. Pereții șopteau sau se burzuluiau pe întuneric. Am întins mâna: un costum (de catifea), pene de struț, o tamburină cu ciucuri. Având lumina în spate, puteam să mă holbez la Zoia și s-o văd unică, întreagă, cu o nemaiîntâlnită indiferență pentru detalii. Și, în orice caz, eram foarte emoționat. Fapt atipic pentru un rus, mama mă învățase să privesc antisemitismul ca pe un reflex al drojdiei societății și rușinea pe care o resimțeam pentru națiа mea era atât de puternică, încât aproape

că mi-a distrus amintirile din război. În același timp, eram pierdut în admirația pentru ea, pentru felul în care nu tresărea pe stradă și pentru curajul pe care îl etala într-un moment când toată lumea își strângea mental catrafusele. Tu, Venus, porți în tine conștiința acestei detașări pe care eu n-o am – cum e să te pui în pielea celuilalt. Și am aflat de la memorialiști despre durere, despre durerea fizică pricinuită de purtatul stelei, galbenă și ea, crizantema mistuitoare a stelei. Tu, în carnea ta, ai purtat steaua… Jumătate din evreimea sovietică fusese ucisă de nemți. Iar acum rușii începuseră să se uite urât la jumătatea rămasă. Era ceva ce venea de sus, dar și de jos. Răzbătea din străfunduri.

La ușă, Zoia își lua la revedere de la penultimul invitat (salutul ei fiind marcat de un căscat puternic). În tot acest timp eu mă întrebasem cum de s-a întâmplat, cum de-am putut ceda într-atât, încât să las pe cineva să mă rănească așa? Gura mea uitase flecăreala. Umilă și stearpă, era de-acum gâtlejul îndurerat al îndrăgostitului fără speranță. Trebuia totuși să mă prefac, să mă prefac, și Rusia mă va ajuta. Vezi tu, când străfundurile se agită, când o țară o ia pe calea întunericului, impresia nu e neapărat de oroare, cât mai ales de irealitate.

Realitatea nu mai valorează doi bani și totul e permis. M-am ridicat. M-am ridicat și m-am poticnit.

Ea și-a pus palma pe pieptul meu, ca să păstreze distanța, dar a acceptat sărutul – sau i-a ținut piept. Și totuși, când și-a retras gura, mi-a reținut o clipă între dinți buza de jos. S-a uitat în lături, meditativă. Cugeta la ceva, însă nu prea profund. Eu am rostit trei cuvinte și ea alte trei cuvinte. A spus:

— Tu mă sperii…

Incitare sentimentală. Așa ai fi tentat să crezi. Și poate că aș fi luat-o ca atare. Dar în sinea mea știam că nu-i plăcuse gustul buzelor mele.

— Îmi pare rău.

Am rămas acolo câteva secunde, cu brațele crispate, strânși în înlănțuirea îmbrățișării. Și apoi eu, violatorul decorat, care schimbam câte o femeie pe săptămână folosindu-mă de orice formă de ademenire, promisiuni deșarte, mită și șantaj, ca să nu mai vorbim de aplicarea directă a forței masculine, am scos un gângurit înăbușit, de porumbel, i-am sărutat palma și am ieșit valvârtej, clătinându-mă pe scări în jos.

Bineînțeles că n-au venit după ea. Au venit după mine. Și să știi că peste zece săptămâni, când am încasat zece ani, nu mi s-a părut că ar fi cel mai îngrozitor lucru din lume.

Era prima lui dimineață în lagăr și era deja afară, pe sector.

Uite ce i-am spus cât am stat printre mâncătorii de scârnăvii, cu respirația lor avidă și ochii lor veseli. I-am spus că dacă nu-și va găsi repede o crimă de mărturisit, se va număra printre ei. Recunoașterea crimei – asta era ceea ce i se cerea.

Așa arăta Lev în curte: fața deja cărămizie, o rană în frunte și o buză spartă. În timp ce prezența se făcea aiurea (se număra și se tot număra), mulți dintre oamenii din brigada lui – o brigadă fruntașă – alergau pe loc ori fluturau din mâini. Lev făcea sărituri.

PARTEA A II-A

1

Dudinka, 2 septembrie 2004

Expresia „bătrân mizerabil" are două sensuri, unul fiind cel literal. Există la bord un bătrân mizerabil care face parte chiar din categoria asta. Ar putea fi un bătrân mizerabil de celălalt tip, dar ceva îmi spune că aceste două înțelesuri sunt greu de reconciliat. Acum zi-mi, Venus, de ce mă simt tentat să imit acest soi de bătrân mizerabil? Pe zi ce trece, urăsc tot mai mult să mă spăl și să mă bărbieresc. Urăsc să-mi întind lenjeria în saci de plastic pe care să scriu „Ciorapi – patru perechi". Într-o dimineață, când am constatat că trebuie să-mi tai *din nou* unghiile de la picioare, aproape că am izbucnit în plâns. Unui bătrân mizerabil autentic nu i-ar fi păsat. Câtă claritate, cât curaj, câtă îndrăzneală și mândrie! îmi dau seama că am o profundă admirație pentru acest bătrân mizerabil.

Resturile infestate de barbă, respirația sa ucigător de scârboasă și paltonul cu câteva straturi de căptușeală putrezită sunt lucruri care ar îngrijora pe oricine *altcineva.* Mirosul care îl urmează și-l precede pretutindeni are viteza luminii – îl recunoști în momentul în care intră în sufragerie chiar și de la zece-cincisprezece metri. Se comportă ca și cum n-ar fi vina lui, ca și cum ar fi inocent. El e curat: într-un fel anume, unul misterios, el e curat. Ieri a coborât de pe navă. L-am văzut de la distanță, într-o barcă, îndreptându-se prin pâclă – o pâclă emanată, poate, chiar de el – către ceea ce părea a fi o fabrică de conserve de pește, ascunsă sub streșinile de pe malul vestic.

Pe femei nu le deranjează, pentru că băile și dușurile sunt cel puțin „plăcute și calde" (expresie folosită de o prietenă englezoaică de-a mea, pe care o s-o cunoști). Este interesantă admirația feminină pentru căldură, combinată cu bine-cunoscuta lor rezistență la frig. Cred însă că până la urmă bărbații sunt plictisiți la culme de curățenie. Pe de altă parte, recunosc că e un lucru necesar. Și devine tot mai necesar pe zi ce trece. Spre nouăzeci – și asta are conotații nefericite. Spre, aproape de, n-are importanță. Optzeci și șase nu are cum să sune bine.

Sunt perfect conștient că trebuie să revii pe pagină cam de trei ori la fiecare paragraf. Și nu e vorba de morbiditatea monotonă a subiectului ori de jalnicul meu randament, care va scădea în continuare. Nu, mă refer la disponibilitatea de a afirma și de a trage concluzii, la apetitul meu pentru generalizări. Gașca ta e atât de îngrozită de generalizări, că nici măcar nu e în stare să formuleze o propoziție enunțiativă. „Mă duc la magazin? Cumpăr suc de portocale?" E bine așa. Las-o incertă – chiar dacă acțiunea e la trecut, chiar dacă s-a petrecut deja. Mai departe. Voi spuneți „OK" în situația în care cineva experimentat ar spune (în caz că ar avea ceva de spus) „Aha!" sau „într-adevăr!" „Mă numesc Pete?" „OK." „M-am născut în Ohio?" „OK." Ceea ce vreți să spuneți voi cu OK-urile voastre este: pentru moment nu am nimic de obiectat. Nu m-ați insultat *încă.* Nimeni nu a fost umilit *până acum.*

O generalizare ar putea să sune ca o încercare de stereotipizare – și nu se poate să facem așa ceva. Eu mă situez la polul opus. Ador generalizările. Cu cât sunt mai ample și mai bogate, cu atât mai bine. Sunt gata să fac moarte de om pentru generalizările ample.

Ideologia voastră, în caz că întreabă cineva, se numește occidentalism. Nu v-ar fi de folos aici.

Acum, la prânz, pasagerii și echipajul de pe *Gheorghi Jukov* acostează în Dudinka cu un aer cât mai victorios – în măsura în care numărul lor le permite așa ceva. Difuzorul bubuie, iar eu, împreună

cu mahmureala mea, o iau în jos pe pasarelă, pe fondul sacadat și energic al unui marș militar. Cam așa ar trebui să arate un port: o fanfară nebună, cu pâlnii și gâturi încovoiate, cu sirene și cornuri de ceață, iar la jumătatea distanței – timpanele cuvelor de depozitare.

Dar aici este altfel. O planetă Marte de rugină, în diverse nuanțe și concentrații. Unele suprafețe s-au decolorat, devenind de un roz pal, și și-au pierdut cleștii și asperitățile. Altele arată precum sângele arterial proaspăt vărsat și proaspăt uscat. Rugina fierbe și bolborosește, iar chila feribotului înălțat privește de-a lungul apei cu o mânie personalizată, ca și cum, dacă ruginirea ar fi o infracțiune, ar sta la ușa ta.

Clătinându-mă și legănându-mă, rezemat în baston, mă gândesc la acele cuvinte mai mult sau mai puțin ridicole derivate din greacă, ce denumesc spaime iraționale, multe din ele descriind situații mai mult sau mai puțin caraghioase: antofobie (teama de flori), pogonofobie (teama de bărbi), deipnofobie (teama de petreceri), triskaidekafobie (teama de numărul treisprezece). Da, ele caracterizează sufletele sensibile, însă mai există una, frica de rugină (iofobia), și cred că eu sufăr de așa ceva. Sufăr de iofobie. Nu mi se pare că ar fi ceva ridicol. Chiar deloc. Nici măcar irațional. Rugina reflectă eșecul realizărilor omului. Proiectul, încercarea, experimentul: toate eșuate, abandonate și lăsate în jsâfagină.

Apatia mulțumirii de sine: *aceasta* e starea normală pentru cineva aflat spre finalul vieții. Și nu această stare – nu starea în care mă aflu eu. Nu moartea pare cea mai înspăimântătoare. Ceea ce mă înspăimântă pe mine e viața, viața mea și ceea ce urmează să mai fie din ea.

În buzunar am o scrisoare pe care încă n-am citit-o.

Cu marile greșeli ajungi la un punct în care izbutești să le îngropi în uitare. Însă exact atunci se trezesc micile greșeli și încep să muște cu dințișorii lor răi.

Acum mă agasează afectarea indusă de stat prin anii ’30. Era

perioada adolescenței mele și mi-aș fi putut începe mai bine viața. Îmi amintesc cu nostalgie cum înălțăm zmeie cu Katia, cum culegeam ciuperci cu Masa sau cum mă dădeam cu sania împreună cu Bronislava – primul sărut, prima iubire. Statul însă nu îngăduia așa ceva. „Iubirea liberă" era clasificată la nivel oficial drept degradare burgheză. Partea cu „liberă" era de fapt cea care nu convenea. Dar nici iubirea nu era agreată.

Abia anul acesta a ieșit la iveală un soi de tablou al moravurilor sexuale de la curtea lui Iosif Vissarionovici. Așa s-a aflat, lucru deloc surprinzător, că energia revoluționară avea și ea partea ei de erotism. Pe scurt, cercul de la Kremlin era un centru al adulterului și al dominației senioriale absolute.

Era ca hrana și ca aerul de respirat. Ei beneficiau de asta, noi nu. De ce nu? Sexul nu este o resursă finită, iar iubirea liberă nu costă nimic. Și totuși statul, așa cum mi se pare că spunea Nikita Sergheevici, dorea să dea impresia că Rusia era străină de poftele carnale. Sau, altfel spus: Ce mai e și chestia *asta*?

Pe chei un grup mic de microbuze îi așteaptă pe pasagerii care doresc să ajungă cât mai repede la Predposilov. Nu, nu suntem mulți. Suntem îngrozitor de puțini. Turul Gulagului, mi-a spus casierul, ridicând indulgent din umeri, nu este rentabil. După care a mai schițat un căscat. Tot așa, în avionul care zbura dinspre capitală către locul meu de îmbarcare, am auzit o stewardesă care, referindu-se la mine în timp ce ea și colega ei îmi amestecau băutura, zicea că „Gulagul e pe locul 2B". E frumos să vezi că această indiferență față de sclavia rusească – ce-i drept, abolită în 1987 – s-a infiltrat până și în turism. Am lăsat-o în pace pe stewardesă. În zilele noastre începi un scandal la bordul unui avion și să vezi cum te alegi cu cincisprezece gloanțe în cap. Dar indulgentul casier (care a stors la viața lui destui bani și s-a îmbogățit frumușel) știe deja că are de-a face cu cineva care încă mai înjură și mai plânge, încă mai urăște și mai arde.

Ne-am luat la revedere și iată-mă singur pe chei. Vreau să ajung în orașul arctic așa cum am făcut-o prima oară, cu trenul. După zece sau cincisprezece minute de înjurături (însă fără tocmeală), un bărbat din port, rezonabil de treaz, acceptă să mă repeadă cu camioneta lui la gară. Ce se întâmplă cu mine? De ce atâta suduială, de ce atâtea bacșișuri? S-ar putea să fie din cauza faptului că purtarea mea se dorește a fi una exemplară. E adevărat că de multe ori sar calul, dar cel puțin îmi compensez cu promptitudine greșelile și îmi cer scuze cu bani peșin.

Îmi dau seama că șovăielnica lumină arctică face ca și ceasul meu biologic să meargă ori prea repede, ori prea încet. În fiecare zi mă simt de parcă m-aș fi sculat cu noaptea-n cap sau de parcă aș fi dormit nerușinat demult. Nici culorile mașinilor nu par să fie chiar în regulă. Nu sunt precum culorile mașinilor din restul lumii, de parcă aici le-ai vedea la lumina felinarelor, în zori. Mahmureala nu mi-a dispărut. Toate clădirile, toate blocurile de înălțime medie se sprijină pe stâlpi mici și solizi, ce pătrund prin stratul topit de permafrost până în roca dură. Aici e lumea târâtoare.

Teoria geografică a lui Lev privind destinul rușilor nu era doar a lui. Astăzi ea e susținută și de savanți. Câmpia eurasiatică de nord, cu temperaturile ei extreme, cu solul sărac, depărtarea de rutele comerciale din sud și lipsa altui ocean în afară de cel Arctic, iar apoi statul rus, imperiul terestru cu douăzeci de națiuni, cu expansiunea lui maniacală, obsedat de autoapărare și cu granițe de mărimea unui continent – toate acestea au nevoie de o puternică autoritate centrală, precum și de o birocrație imensă și vigilentă. Altminteri Rusia s-ar face praf și pulbere.

Și galaxia noastră s-ar dezintegra dacă n-ar fi uriașele găuri negre din centrul ei, fiecare de mărimea sistemului solar, și prezența de jur împrejur a materiei și energiei întunecate ce controlează forța de atracție a centrului.

Explicația îi plăcuse fratelui meu, fiindcă, spunea el, avea

„mărimea potrivită": aceeași cu întinderea concretă a teritoriului. Putem să clătinăm din cap și să spunem că e din cauza fizicii. Că e din cauza geografiei.

Cu tencuiala sa de un albastru deschis și decorațiunile crem, gara arată ca un pavilion de vară, deși barul în care aștept este întunecat din cauza aglomerației (de localnici, nu de călători), iar asta mă mai liniștește. Până acum numărul redus de oameni din Dudinka mi-a dat senzația de cădere liberă sau levitație iminentă. Și amintirile primei mele călătorii aici, în 1946, sunt ca un vis urât al constrângerii umane, al aglomerării și al zdrobirii.

Văd că un litru de votcă nord-coreeană autentică costă mai puțin decât un litru de bere rusească slabă. În plus, există o impresionantă fidelitate a clienților față de *oloroso*[11], un vin alb dulce și tare. Această băutură a bețivilor, *oloroso*, nu vine însă de la Xeres. E o diferență pe care o face și Dostoievski atunci când pune pe tăblia mesei, deja înfricoșător de împovărată cu alcool, „o sticlă cu cel mai tare vin din pivnița națională".

Mahmureala mi se agravează. Sau mai bine aș spune că e tot mai înfloritoare? Fiindcă, într-adevăr, pică la țanc. O vreau, am mare nevoie de ea, dar n-am mai fost *beat* de cincisprezece ani. Îți amintești? Zăceam în pat într-o după-amiază de duminică și mă stingeam încet. Din când în când mai șopteam „Apă" în rusește. Semn al unei nevoi cu adevărat animalice. Ai intrat în cameră, călcând țeapănă, cu capul plecat și concentrându-te intens. Erai atentă să nu verși lichidul incolor din paharul pe care-l țineai cu ambele mâini. „Poftim", ai spus. Am întins o mână vlăguită. Și apoi: „E *votcă*". Am captat inteligența răutăcioasă din privirea ta. Pe atunci eram deja căsătorit cu mama ta. Aveai nouă ani.

La televizorul cocoțat sus, pe perete, apare imaginea cunoscută și

---

11 *Oloroso* e un soi de vin dulce originar din Spania (n.t.).

îngrozitoare a clădirii de cărămidă roșie în formă de E. Mă trag mai aproape, exact la timp ca să aud încă un neadevăr – „nu există planuri" de atacare a școlii. Apoi, dintr-odată și fără explicații, ecranul pârâie și *în mediaș res*12, în loc de Școala Generală Nr. 1 din Beslan, apare o melodramă sud-americană cu personajele ei obișnuite: vampa trecută, înlăcrimată și cu o tonă de machiaj, ce-i face reproșuri unui gigolo infatuat, întreruperea trece neobservată sau cel puțin nu atrage atenția nimănui. Mă cuprinde iar o mânie costisitoare – însă la adresa cui și în ce scop? în orice caz, nu mă pot abține, așa că plătesc, las și bacșiș, îmi împing valiza afară, pe peron și mă uit la șinele înguste de tren care duc spre orașul arctic.

Nu, domnișoară, nu mi-am închis telefonul. Doar că l-am folosit foarte mult… Școala Generală Nr. 1 din Osetia de Nord. Așa cum știi, eram și eu cineva când am părăsit Rusia. Aveam multe cunoștințe în armată. S-ar putea să-ți mai amintești și de necazurile mărunte pe care mi le-a pricinuit lucrul ăsta chiar până în 1991, când documentul parafat la Paris a consemnat decesul experimentului rusesc. Al *acelui* experiment rusesc. Toți contemporanii mei sunt, evident, morți demult și în cele mai multe cazuri am de-a face cu fiii celor pe care i-am cunoscut. Discut cu ei. Și îmi e dat să aud lucruri incredibile.

În momentul ăsta copiii sunt în pijamale și stau împreună cu părinții și profesorii pe podeaua școlii minate. Minele sunt atârnate de coșurile de baschet. Când cer apă, li se închide gura cu un glonte tras în tavan. Pentru a îmbunătăți aerisirea, câteva dintre ferestrele școlii au fost distruse intenționat, dar criminalii se pare că au rămas fideli ideii de a-și deshidrata ostaticii – dacă ăștia pot fi numiți ostatici – și au demontat mânerele robinetelor de la bucătării și toalete. Copiii sunt acum nevoiți sau chiar obligați să bea sudoare și

---

12 în mijlocul evenimentelor (lat., n.t.).

urină filtrată prin straturi de stofă. Cât timp poate să supraviețuiască un copil fără apă în căldura aceea sufocantă? Trei zile? Bineînțeles că se plănuiește atacarea școlii.

Se va dezvălui *post mortem* că ucigașii luau heroină și morfină, dozele fiind numite uneori chiar „mortale". O dată ce efectul analgezicului scade, amorțeala trece. Mă tot gândesc la criminalul cu păr roșu și la cum îl mănâncă și-l înțeapă barba lui ruginie. Pogonofobie… Osetia de Nord îmi amintește de un alt masacru măreț dintr-o școală, stimulat și el tot de droguri – Columbine. Da, știu. La Columbine n-a fost ceva politic, ci pur distractiv și s-a terminat în câteva minute. Doar o ocazie pentru o vizită scurtă în universul paralel în care uciderea tinerilor e considerată ingenioasă.

Acum se spune că ucigașii, care n-au formulat „nicio revendicare", sunt membri ai Jihadului Islamic din Arabia Saudită și Yemen. S-ar putea sau nu să aibă legătură cu Jihadul, dar e aproape sigur că sunt din Cecenia și că vor independență. Și, Venus, motivul pentru care așa ceva nu e posibil este acela că, după secole de invazie rusească, de opresiuni, deportări în masă și (mai recent) de război fulger, Cecenia a devenit alienată până în străfunduri. Așa că liderul se află acum într-o situație dificilă, exact așa cum se simțea în 1948 Iosif Vissarionovici în fața evreilor: „Nu pot să-i înghit și nu pot nici să-i scuip". Tbt ce putea face era să-i mestece.

În 2002, la începutul asediului teatrului Dubrovka din Moscova, teroriștii eliberaseră o parte din copii. În Osetia de Nord aveai senzația că dacă urma să fie eliberat cineva, cei eliberați vor fi adulții. Să ne amintim care a fost finalul la Dubrovka. Pornind cu cele mai bune intenții, poliția secretă a făcut ceea ce în altă parte – în Kurdistan, de pildă – i-ar fi adus un oprobriu imens. Și-a gazat propriii civili.13 Îmi amintesc că ai fost îngrozită, așa cum au fost

---

13 Imobilizați cu ajutorul unui „gaz anesteziant", cei treizeci și cinci

toți occidentalii. Aici însă acțiunea a fost considerată un mare succes. În timp ce-mi luam micul dejun la Chicago, derusificat și anglofon, și citeam *New York Times,* chiar și eu m-am surprins murmurând: „Hm, nu-i rău".

Evident că se fac planuri de atacare a școlii. Poate că *planuri* e prea mult spus, dar, într-un fel sau altul, școala va fi luată cu asalt. Asta se știe, pentru că Spețnaz, trupele noastre de elită, cumpără gloanțe de la localnicii care mișună pe străzi cu puștile și flintele lor.

Singurul scriitor rus pe care-l mai înțeleg cei ca tine, egalii tăi, semenii occidentali care-ți cunosc secretele, este Dostoievski, palavragiul ăla bătrân, pușcăriașul și geniul. Toți îl iubiți fiindcă personajele lui sunt sărite de pe fix *în mod intenționat.* Asta a fost, până la urmă, ceea ce n-a suportat Conrad la bătrânul Dosto, cu sfinții lui nebuni, nobilii fără un sfanț, studenții lihniți și birocrații paranoici. Și, ca și cum viața n-ar fi și așa destul de grea, ei se dedică inventării suferinței.

Iar viața nu e destul de grea – nu pentru tine… Mă gândesc la primul tău șir de iubiți de acum opt-nouă ani. Privirea lor scârbită, jeanșii căzuți pe fund, pantofii sport rupți și scâlciați… Asta-i stil de pușcăriaș – fără curea ori șireturi, ca să nu te spânzuri cu ele. Uitându mă la băieții ăia cu țestele tunse chilug, nasurile cu *piercing*-uri și urechile pline de cicatrici, mă vedeam pe mine demult, la Norlag. O fi oare un fel de reinventare a durerii? Sau doar o repunere în scenă a suferințelor trecutului? Trecutul are o anumită greutate. Și atârnă greu.

Nu spun niciun moment că anorexia ta a fost în vreun fel *voulue.* Forța poveștii ăleia m-a speriat de moarte și, împreună cu mama ta,

---

de teroriști au fost executați *in situ.* Din cei șapte sute de ostatici, o sută treizeci au murit din cauza gazului. Numărul victimelor e aproximativ corect, dar nu exact.

am plâns când ți-am văzut la televizorul cu circuit închis silueta întunecată ca un baston noduros făcând flotări în toiul nopții, lângă patul de spital. O să mai adaug doar că atunci când ai plecat în locul celălalt, numit Conacul, și am mai văzut prin gardul de sârmă din jurul parcării încă o sută ca tine, n-am avut cum să nu mă gândesc că e vorba de încă o imagine reprezentativă pentru secolul XX.

Te rog să mă ierți. Oricum, nu e vorba doar de tineri. În Occident există un fenomen denumit criza vârstei de mijloc la bărbați. Adesea ea e marcată de divorț. Ceea ce ți-a făcut ție istoria faci la rândul tău în mod intenționat – te separi de femeie și de copil. Să nu-mi spui că genul ăsta de bărbați nu cunosc gustul ancestral al morții și înfrângerii.

În America, o dată divorțat, bărbatul de vârstă mijlocie se așteaptă să fie mai liber și mai petrecăreț. Aproape că poate să-și creioneze tipul de criză pe care ar urma să o traverseze și să bifeze ce îi convine: motocicletă, iubită adolescentă, vegetarianism, jogging, mașină sport, sr, prieten matur, cocaină, regim alimentar dur, barcă motorizată, încă un copil, religie, transplant de păr.

Aici și acum criza vârstei de mijloc nu e o joacă. Îți este dată și înseamnă mereu același lucru – moartea.

Trenul se leagănă și-și croiește drum de-a lungul peisajului monoton al tundrei – marea pagină albă a Rusiei, care își așteaptă personajele și frazele istorice. Nici dealuri, nici văi, doar hârtoape și povârnișuri. Aici formele de relief sunt creații ale omului: iazuri și canale de dimensiuni gigantice, laolaltă cu piramide de steril. Dacă vezi un munte, un platou sau o stâncă, ți se par de pe altă planetă. Există în Predposilov un munte gol pe dinăuntru, muntele Schweinsteiger, denumit după un geolog (un ruso-german din bazinul Volgăi, cred) care a descoperit aici nichel pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pe câmpurile unde arborilor li s-au retezat crengile, stâlpii de telegraf se înalță și ei solitari, fără să fie legați prin fire.

Trenulețul nostru este unul local, un conștiincios cărăuș de suflete, pe care le duce dinspre orașele-dormitoare către Combinat. Printre pasageri sunt câteva figuri teribil de ofilite, dar și unele foarte proaspete (cu căpățânile tunse ițindu-se de deasupra pufoaicelor umflate) și toți poartă măștile liniștii din dormitoare și nu au știință de nimic îngrozitor sau memorabil.

Cuvintele curg și rescriu urmele vechilor mei pași. Călătoria de acum încearcă oare să reînvie trecutul? Pentru asta ar trebui să cobor sub linia de plutire a lui *Gheorghi Jukov,* să conving echipajul și pasagerii să se acopere de excremente și vomă și să șadă deasupra mea o lună de zile. La fel, și trenul ăsta ar trebui să aibă ferestrele blocate, vagoanele împărțite în colivii, viii și morții așezați de-a-n picioarelea, și ar trebui tras pe linie moartă și părăsit acolo până la mijlocul lui noiembrie. Și nici nu sunt destul de mulți oameni – pur și simplu nu sunt destui.

Când mai are încă vreo oră de mers, trenul se oprește într-un orășel amărât pe nume Silnicia. Scrie pe peron – Silnicia. Cum să-ți explici acest acces de candoare? Unde se află suratele lui, Fabulația și Amnezia? Cum ieșim din orășel, vagonul este asaltat brusc de un roi de țânțari. Fără cuvinte, fără să schimbe priviri și fără sentimentul vreunui scop comun, pasagerii încep tacit să-i omoare până la ultimul.

Când toți sunt masacrați (striviți în palmă sau terciuiți pe fereastră), o vezi la orizontul fără adâncime: ceața grea ca lâna, îngălbenită pe margini, care încălzește orașul imposibil.

2

„O, eu pot să rezist!”

I-am spus lui Lev – nu numai o dată – că șansele lui de supraviețuire sunt destul de mari. Era o presupunere. Dar acum se poate face un calcul.

În Gulag oamenii nu mureau ca muștele. Mai degrabă muștele mureau ca oamenii. Cel puțin așa se spunea în anii de dinainte de război, când lagărele fuseseră transformate în ceva letal, ca parte a presiunii exercitate de Teroare. Existau unele fluctuații, dar în general rata mortalității era determinată de existența hranei. Într-un grad covârșitor și rușinos de mare, sistemul lagărelor reprezenta o chestiune de hrană.

În „înfometații ani ’33” murea un om din șapte, în 1943 unul din cinci, în 1942 unul din patru. Prin 1948 numărul scăzuse din nou în întreg sistemul, iar șansele celui din lagăr nu erau cu mult mai mici decât în restul primitivei Uniuni Sovietice – sau „marea zonă”, cum era universal cunoscută în lagăr: zona cu douăsprezece fusuri orare. Prin 1948 muștele au încetat să mai moară ca oamenii, iar oamenii au reînceput să moară ca muștele.

Totuși aici era Arctica. Și mai era problema masei fizice. În lagăr corpul începea să se autodevoreze. Deși acum era mai lat în piept și-n umeri, frate-meu rămăsese tot jalnic de slab pentru înălțimea lui de un metru șaizeci. Sau, cum ar fi spus un contabil: dacă în 1948 în Norlag ar fi fost zece ca Lev, atunci unul din ei urma să moară. Asta nu însemna totuși că avea șanse foarte mari să supraviețuiască celor zece ani de condamnare. Însemna că avea șanse mari să supraviețuiască anului 1948. Tragi linie și șansele lui rămân tot zero. Nu, chiar mai puțin. Pentru că pe la sfârșitul primei săptămâni se auzise, Venus, că fratele meu nu era doar fascist. Mai era și pacifist.

Nu pot să fac aici un inventar al tuturor necazurilor lui Lev din perioada sa de acomodare și, în măsura în care o fac, este pentru că tot ce i s-a întâmplat la Norlag s-a acumulat și a culminat cu noaptea de 31 iulie 1956, în Casa întâlnirilor. Asta a fost crucea lui rusească. Dar și a mea.

În prima sa zi de muncă, zi crucială, Lev trebuia să participe la „curățarea terenului" alături de brigada fruntașă din care făcea parte. Echipat cu jumătate de lopată, a fost coborât în galerie la ora șase dimineața și readus la suprafață douăsprezece ore mai târziu. Oamenii au revenit în zonă un pic înainte de opt seara. Îi cercetam pe toți cu încordare, așteptând, iar privirea mea sfredelitoare parcă îi decupa silueta în aer. Da, era printre ei. Cu capul plecat, cu umerii lăsați și picioarele îndoite, însă era și el printre ei. Am știut atunci că își făcuse norma. Dacă n-ar fi făcut-o, l-ar fi lăsat acolo, jos, până termina. Conducătorul grupului, un leton, Markargan, ar fi avut grijă de asta. Doar era o brigadă fruntașă.

Către sfârșitul săptămânii fața nu-i mai era cărămizie. Era de un negru vinețiu.

— *Ce* zici că ești? l-am întrebat.

— Pacifist. N-am vrut să-ți spun în prima noapte. Non-violență. Asta-i crezul meu.

— Cine ți-a aranjat mutra?

— Un tătar care voia să-mi ia lopata. N-o să mă bat, dar nici n-o să cedez. A înțeles și el. Ieri aproape că mi-a retezat mâna cu dinții, de la încheietură. Uite. Dar am nouăspe ani. O să se vindece. Și n-o să cedez.

— Ce-i prostia asta? Doar ești în stare să lupți. Am văzut. La un moment dat, după ce l-ai aranjat pe Vad, erai chiar priceput. Și încă destul de multă vreme. Iar acum ești mai puternic. Patru ani te-au pus să sapi nenorocitele alea de șanțuri pe stradă. Nu ești un papă-lapte.

— Nu mai sunt slab, dar sunt pacifist. Întorc și celălalt obraz.

Ascultă, mi-a zis apoi el. Nu sunt Gandhi. Nu cred în rai. Dacă viața mi-e în pericol, o să mi-o apăr. Și cred că m-aș bate ca s-o apăr și pe-a ta. Dar asta-i tot. Am motivele mele. Știu eu de ce.

Dădu din cap și scuipă.

— Am uitat să-ți spun: l-au omorât pe Solomon Mikhoels.

Solomon Mikhoels era cel mai celebru evreu din Rusia – actor venerabil și emisar internațional. În timpul războiului a mobilizat evreii din America și a adunat milioane de dolari. O dată a jucat Shakespeare la Kremlin pentru Iosif Vissarionovici. *Regele Lear*.

— L-au lichidat organele. Accident de mașină. L-au omorât în bătaie și apoi l-au târât în stradă, unde l-a călcat un camion. A început. Zoia a început să vomite de cum a auzit.

— Tu nu poți face nimic, i-am spus eu. Pe tătar cum îl cheamă? Tu nu ești acolo. Ești aici.

— Da, sunt aici.

Vezi tu, Lev tocmai îmi mărturisise că după o săptămână petrecută în baracă – una dintre cele mai mizerabile din tot Norlagul, el încă mai dormea pe podea. Simt nevoia să scriu *pe podea* cu litere cursive. Și zău că nu era bine să facă așa ceva. Acolo jos te amestecai într-o grămadă putridă de fasciști decrepiți, mâncători de scârnăvii și (o altă subclasă) credincioși de rit vechi, ce-și croiau cu greu drumul spre martiriu. Și mirosul, mirosul… în Evul Mediu apropierea hoardelor mongole de zidurile orașului era anunțată de la mare distanță de un zgomot ce-ți rănea urechile. Dar mai îngrozitor decât zgomotul era mirosul, cultivat în mod intenționat – militarizarea murdăriei, a coamelor păroase, a subsuorilor, cozilor și picioarelor. Și respirația, respirația aceea, îmbogățită cu mirosurile bucătăriei mongole, ce se baza pe lapte de iapă fermentat și sânge de cal, precum și pe mirosurile altor mongoli. Așa era și în lagăr. Mirosul era criminal, ucigător, iar podeaua barăcilor – locul unde simțeai respirația zonei.

— Aici totul îți e potrivnic, a recunoscut el. Bag mâna-n cămașă

să prind niște păduchi. Dacă sunt doar din ăia mici, să-i ia naiba. Îi pun la loc.

Erau cam cincisprezece motive pentru care nu putea să rămână acolo. Trebuia să ajungă la catul al doilea. La caturile de deasupra de tot erau, bineînțeles, paturile urkilor, brutele și târfele deopotrivă, dar Lev trebuia să ajungă la catul al doilea.

Așa că am reevaluat situația cu o voce șoptită și cumpătată. Markargan o să te susțină.

Are nevoie de munca ta, de somnul tău, de sănătatea ta. N-o să rămâi mult în brigada aia, așa că dă lovitura *acum.* Arată cine ești. Pentru patul de la parter alege unul cu rația redusă. N-o să lupte mult. Apoi negociază patul de la mijloc. De data asta alege o lipitoare, care și-a cumpărat locul de sus. Dă-l jos.

— …Cu ce drept?

Bănuiesc că dacă ar fi încetat vreodată să se gândească la asta, Lev m-ar fi considerat o ființă primitivă. Parcă și începuse s-o facă așa, dintr-odată. Pentru mine violența era deja un instrument neutru. Nici măcar nu era vorba de diplomație pe alte căi. Era monedă de schimb. Ca și tutunul. Ca și pâinea. Aon continuat:

— Cu ce drept? Dreptul la viață. Ți se zice fascist. Poartă-te ca un fascist.

Dar Lev n-a făcut asta. A rămas pe jos și, ca urmare, a fost bolnav tot timpul. „Pelagră", l-a diagnosticat Janusz, tânărul doctor deținut, ridicând din umeri. Era o boală de subnutriție care se manifesta prin dermatoze, diaree și buimăceală a mințit. Cuprins de valuri de căldură pe gerul din tundră, de transpirații reci în cazanul fierbinte al barăcilor, tremurând, mereu tremurând, Lev trudea din greu în brigada lui fruntașă.

Uneia dintre succintele caracterizări făcute de Conrad vieții din Rusia – „frecvența excepționalului" – aș vrea să-i mai adaug și eu una: frecvența totalului. Stări totale, cu suferințele selecționate ca dintr-un meniu de dușmanul tău inveterat. Bine alese.

Spuneam mai devreme că eram șocat din cauza Zoiei și era adevărat. M-a ținut până în ziua când a apărut soarele. I se vedea coroana, ca un lichid sidefiu care acoperea capătul tundrei. Lunga eclipsă luase sfârșit. Oamenii arătau cu degetul spre cer, mormăind înveseliți. Am ieșit și eu din eclipsă și din obscuritate. Nu mă mai oblojeam cu calmante.

Am început să-mi evaluez pierderile. Erau serioase. Mi-am dat seama că nu aveam nimic, dar absolut nimic la care să-mi facă plăcere să mă gândesc… În lagăr erau săvârșite pe scară largă o seamă de păcate mai mult sau mai puțin regretabile, dar onania nu se număra printre ele. Urkii făceau așa ceva și o făceau în public. Cred că și tinerii mai primitivi s-au ocupat o vreme cu asta. Pentru noi, ceilalți, era de domeniul trecutului. Chiar dacă toți mai aveam gânduri din astea. Cred că toți mai aveam încă gânduri din astea.

Și mie îmi zbura gândul la așa ceva. În fiecare noapte îmi imaginam scena. Se făcea că intram în camera în care dormea Zoia. Era după-amiaza târziu. Ea stătea pe pat, între perne strălucitoare, în halat sau într-o cămașă de noapte scurtă (aici – și numai aici – erau permise unele variațiuni). Mă așezam lângă ea și îi luam mâna într-a mea. Îi sărutam buzele. Apoi venea momentul transformării, când ea se ridica și se arunca în brațele mele. Așa începea.

Această viziune nocturnă reprezentase pentru mine o sursă de energie, o reconectare la forțele vitale. Dar acum mă slăbea și mă măcina. Și, în timp ce soarele își croia drum pe deasupra orizontului, începusem să-mi zic mie însumi, la început într-o șoaptă insomniacă, apoi cu voce tare, la lumina zilei: N-au vrut să facă asta, dar chiar asta au făcut. Mi-au atacat voința. Era tot ce mai aveam.

— Ești un băiat norocos, i-am spus.

Era a doua zi de odihnă a lui și Lev ședea și se scărpina, frecându-se de peretele scund din curte. M-a privit cu coada ochiului și mi-a spus:

— Cum adică norocos?

— Am primit azi scrisoarea anuală. E de la Katia.

— …Unde-i?

Când i-am arătat-o, Lev s-a sculat în picioare, dar s-a împleticit și a făcut un pas înapoi. Am înțeles. În momentul arestării te simți ca și cum ai fi pe jumătate mort. În închisoare ești cineva care nu mai trăiește, care e deja mort. În lagăr ești aproape sigur că nici n-ai existat vreodată. Scrisorile de acasă sunt precum comunicările făcute cu ajutorul unui mediu vlăguit, un fel de *madame* Sosostris, cu frunzele ei de ceai și tabla de spiritism.

— Nu pot să-ți arăt totul, i-am zis. *Eu* sunt cenzorul. Dar veștile sunt bune.

Într-un limbaj esopic, Katia povestea despre arestarea lui Lev și despre iminenta lui plecare către „o destinație necunoscută". Ca urmare a acestei „a doua dispariții", familia „avusese ghinionul" să rămână fără apartament. Iar Katia își pierduse și slujba. În continuare spunea că „gripa" fusese foarte virulentă în capitală și că Zoia și maică-sa plecaseră înapoi la Kazan.

— Unde gripa nu-i așa de rea, am zis eu. Sunt vești bune, oricum.

Lev se băgă în mine și-și îngropă fața în pieptul meu.

— M-ai făcut tare fericit, frățioare. Bine. Bine. *Să plece din oraș.* Nu mă interesează ce-a mai zis Katia.

Nu mai conta. Katia mai spunea că i se pare de neconceput ca Zoia să-l „aștepte" pe Lev. Se părea că Zoia avea deja un nou favorit la Politehnică și „se afișa peste tot cu el" prin cantină. Simt o obligație sacră, Venus, să recunosc ce bucurie vulgară mi-a stârnit această propoziție. I-am zis:

— La ce să te aștepți? Așa-i Katia.

— Ai dreptate. Așa-i Katia.

Da, așa era Katia, un povestitor în care nu puteai să ai încredere. Aveam nevoie de cineva cu mai multă autoritate, care să-mi confirme faptul că Zoia se afișa peste tot cu noul ei favorit. Aveam

nevoie de cineva ca Troțki, Gheorghi Jukov sau, cel mai bine, de Winston Churchill ca să-mi spună că era adevărat.

— Ai voie să-i răspunzi? m-a întrebat el.

— Cred că da. Dar ei nu mă plac. Oricum, nu ai cu ce să scrii sau pe ce să scrii.

— De ce nu te plac? Adică, da, pot să-mi imaginez unul sau două motive. Totuși de ce?

— Câinii.

— Aha. Câinii.

În lagăr eram faimos pentru felul în care mă purtam cu câinii. Cei mai mulți prizonieri, printre care și Lev, erau îngroziți de ei. Nu era cazul meu. Când fusesem mic, avusesem un barzoi femelă de mărimea unui măgar. Nici măcar nu mi-o amintesc bine. Dar știu că mi-a transmis cumva ceva înainte de a muri. Nu mi-e frică de câini. Așa că întotdeauna îi făceam să se gudure în fața mea. E doar un amărât de câine cu apucături de porc. Întâi mârâie și apoi se gudură. De multe ori riscam să fiu bătut fiindcă-i făceam să se gudure.

Lev a adăugat:

— M-am dus la gardieni și am întrebat. Pe dosarul meu e scris „Fără drept de corespondență". Am crezut că e un cod pentru execuția iminentă. Așa credea și porcul ăla. Se uita la dosar și apoi la mine. N-am dreptul. Dar o să insist. O să-l obțin.

— Mă bucur că nu-ți faci griji pentru Katia. Și pentru Zoia, i-am zis eu cu ipocrizie.

— Griji? îmi fac foarte multe griji. Odinioară, când am început să fim prieteni, îmi făceam griji că s-ar putea s-o lase cineva însărcinată. Dar n-a rămas. Nu poate să rămână. A făcut un avort pe la șaisprezece ani și nu poate. Apoi mi-am făcut griji c-o să fie arestată sau omorâtă în plină stradă. Aaa, te gândești la alți bărbați? Nu. Ea are o calitate… E devotată complet. Așa sunt și eu acum. Cât despre statutul meu de non-combatant… o fac pentru ea, pentru

noi.

— Vorbești în dodii, Lev. Nu înțelegi că nimic din ce faci aici nu contează?

— Nu contează? Nu va conta? Nu înțelegi, așa-i? O să conteze.

Ca să pună capac la toate, acolo mai era și o brută uriașă, Arbaciuk, care îl plăcea pe fratele meu la modul cel mai scârbos posibil. În fiecare noapte venea să-l vadă. De ce? Ca să-l ciufulească și să-l ia peste picior, să-l sărute și să-l gâdile. Pe atunci se obișnuia ca fiecare brută să aibă câte un fascist pe post de animal de companie, deși Lev zicea că lui i se pare că lucrurile stau taman invers.

— Am devenit peste noapte prieten bun cu maimuțoiul, spunea Lev.

N-avea încotro, pentru că era speriat rău – și pe bună dreptate, căci Arbaciuk îi ținea calea prin cazarmă cu tatuajele lui și rânjetul lui lasciv, stropit cu aur. Lev închidea ochii o secundă și lumina înceta să-i mai lumineze chipul. Tot ce puteam să-i fac lui Abarciuk era să-i semnalez, printr-o privire sau o mișcare din umeri, că dacă ar fi vrut s-o facă, ar fi trebuit să treacă și de mine. Lev spunea că era mult mai rău când nu mă nimeream pe-acolo. Așa că încercam să-i stau prin preajmă mai mereu. Când nu puteam s-o fac, își punea speranța în Semion și Johnreed, doi dintre ofițerii veterani de rang superior, unul colonel și altul căpitan, amândoi eroi ai Uniunii Sovietice – titlu de care, o dată arestați, au fost, bineînțeles, deposedați… Te întrebi, probabil, ce-i cu numele de Johnreed. O mulțime de bărbați de vârsta lui se numeau așa, după John Reed, autorul cărții Zece *zile care au zguduit lumea*[14]. Erau atâția Johnreed

---

14 John Reed (1887-1920), prozator și ziarist american, martor al Revoluției din Octombrie, care a scris ulterior, pornind de la acel eveniment, romanul-re- portaj *Zece zile care au zguduit lumea* (n.t.).

în lagăr, încât și-au căpătat statutul de stereotip. *Johnreed*-ii și *Americanii* și, mai târziu, *Doctorii* – doctorii evrei. În descrierea frenetică a Revoluției din Octombrie John Reed îl menționează pe Iosif Vissarionovici doar în trecere. Acesta a interzis cartea și a tras astfel preșul, ca să spun așa, de sub picioarele tuturor acelor Johnreed.

Arbaciuk îi aducea Ivii Lev tot felul de bunătăți, dar el le refuza întotdeauna. Bucăți de pâine, dar și de carne – chiftele, cârnați, iar o dată chiar și un *măr.*

— Nu mi-e foame, spunea Lev.

Nu-mi venea să cred. Stătea acolo, cu limba lui Arbaciuk în ureche și jumătate de halcă de porc atârnându-i sub nas, și zicea:

— Nu mi-e foame.

— Deschide! zicea Arbaciuk, strângându-i falca lui Lev.

— Nu mi-e foame. Ce-i cu tatuajul ăsta, cetățene? Nu pot să văd decât ultimul cuvânt. Ce scrie?

Încruntat, Arbaciuk își sufleca încet mâneca, dezvelind literele vinetii: *Poți să trăiești, dar să nu cunoști iubirea.*

— Doar o mușcătură. Deschide.

— Am rație întreagă. Nu mi-e foame, cetățene. Sunt într-o brigadă fruntașă.

Întocmai ca bărbatul ce nu poate uita sau ierta trecutul unei femei și trebuie s-o ia la întrebări în fiecare noapte, să-i recapituleze evenimentele vieții la nesfârșit (Și *unde* te-a atins? *Ce* i-ai pupat?), așa mă duceam și eu la Lev, ca să ascult povestea aia atât de dureroasă. Cunosc bine genul ăsta de bărbat, pentru că eu sunt ăla – ăla e genul meu. În ultimii ani era singura modalitate prin care puteam să spun cu certitudine că mă interesează vreo femeie: voiam ca ea să se confeseze, să denunțe, să informeze. La început le plăcea, pentru că aveau senzația că le acord atenție, dar foarte curând începeau să se teamă. Se prindeau repede… Această trăsătură nu avusese nici răgazul și nici ocazia să se manifeste în perioada dintre

război și lagăr. Vezi tu, aproape toți foștii iubiți ai aproape tuturor iubitelor mele erau morți. Nu mă sinchiseam de ei. Aș fi fost un rus tare ciudat dacă nu i-aș fi iertat pe morți. Pe ei nu-i puneam la socoteală. Pe mine viii mă deranjau.

Cu puțin timp înainte să fiu arestat, Lev mi-a cerut permisiunea să-și încerce norocul cu Zoia. Nici măcar n-am catadicsit să-i râd în nas. I-am silabisit doar:

— *Tuuu?*

Asta a fost tot. Sincer să fiu, nu am stat pe gânduri nicio clipă. Însă Lev era isteț, ca orice frate mai mic. Îmi urmărea mișcările și mai apoi făcea fix pe dos. S-a dat la Zoia fără să forțeze lucrurile.

— Felicitări, i-am spus în timpul uneia dintre ultimele noastre conversații în libertate. Ai devenit comisionarul ei. Și mascota ei.

— Asta e, a zis el, bâlbâindu-se – întotdeauna se bâlbâia. Dar ia zi-mi, *tu* cât de apropiat ai fost de ea? Eu stau la ea în cameră. Stau acolo tot timpul. Și când se *schimbă.*

— *Când se schimbă?*

— După perdea.

— Cât de mare e perdeaua? Cât de groasă?

— E groasă și mare. De la dușumea până aici, sus. Își pune lucrurile deasupra.

— Ce lucruri?

— Fustele și restul.

— Dumnezeule… Iar acum și-o trage cu lingvistul ăla! Nu înțeleg cum poți să reziști.

— O, eu pot să rezist!

A ținut-o așa un an, timp în care Zoia a mai avut încă trei relații amoroase.

— Una pe semestru, avea să-mi mărturisească el acum.

Lev a făcut următoarea mutare chiar în timp ce se afla acolo, în mansarda conică, ținând-o de mână și consolând-o după ce ultima ei aventură amoroasă sfârșise prost:

— Nu ai noroc în dragoste, i-am zis, tachinând-o. Asta fiindcă te lași atrasă de cine nu trebuie. De tipii flușturatici. Încearcă și cu cineva mai scund și mai urâțel, așa ca mine. Noi suntem mult mai pasionali.

Ea a râs, apoi a tăcut preț de cinci secunde. Data următoare, când am repetat fraza, a râs și-apoi a tăcut zece secunde. Și tot așa. După care a început din nou.

— Ce anume?

— Altă relație. O nouă relație.

— Chiar e posibil ca noi doi să n-avem nicio picătură de sânge în comun? Nu erai gelos?

— Gelos? N-aș fi fost în stare să rezist nici măcar un minut dac-aș fi fost *gelos.* Nu aveam dreptul să fiu gelos. De ce să fiu? Eram prea ocupat să învăț…

Am așteptat.

— Să învăț ce trebuia să fac ca s-o păstrez.

— …Pitic *nenorociți*

Se mai întâmplă. În viața mea cred că am văzut trei asemenea cazuri. Iar tu, Venus, te numeri printre ele. Tu și Roger ăla. Așa cum spuneam atunci, probabil cu o oarecare indiferență, *tu ești pe trei sferturi educată să crezi că toată lumea e la fel. Asta e iluzia pe care gașca ta și-o asumă. Prin urmare, crezi că e un snobism să nu iubești schilozii. Uite că acum nebunul ăla bolnav se ține după tine.* Încă mai cred, Venus, că despre asta a fost vorba – milă și devotament. Mi-ai vorbit de compensații și te-am crezut. Mi-ai povestit despre recunoștința lui și eliberarea de anumite griji. Observ că, evident, tipele bine sfârșesc uneori prin a-i enerva pe tipii bine cu drepturile, pretențiile, așteptările și sentimentele lor ireproșabile. Și, uite-așa, într-o dimineață prințesa îl sărută pe broscoi și descoperă că-i place.

— Și după aceea?

— Era într-o duminică, după-amiaza târziu, în timp ce stăteam acolo, i-am spus-o din nou. N-a scos un cuvânt. Apoi s-a ridicat și a

scos…

— Destul. Și-a scos hainele, bănuiesc.

— Își scosese deja hainele. În mare parte. Nu. Mi-a scos…

— Destul.

Au avut la dispoziție nouă luni și, cum colegii și profesorii lui Lev începuseră să fie ridicați unul după altul, ea s-a hotărât. Au apelat la rabinul cu scrofuloză din pivniță. A fost ceva clandestin și, bănuiesc, destul de ilegal. Dar au spart paharul învelit în batistă, care simboliza distrugerea templului, renunțarea la legămintele anterioare. Și și-au jurat credință.

Am avut parte însă de o urmă de alinare (așa cum mai rămân uneori de la banchetul durerii). Pentru cei obișnuiți cu exercitarea liberei voințe utilitatea sa este, probabil, de neînțeles. Am aflat că Zoia, deși nu era deloc indiferentă la bărbații mai în vârstă (era gata să dea de bucluc cu un tip de treizeci de ani, proaspăt însurat), nu se încurca niciodată cu vreunul dintre egalii mei, cu veteranii de război. Așa se face că am putut să mă gândesc că atunci când ne-am sărutat și buza mea inferioară a rămas pentru o clipă între dinții ei mari, pătrați, gustul acela care nu îi plăcuse fusese hormonul feruginos al războiului.

Mă consolam cu gândul că puteam atribui eșecul meu forțelor istoriei, împreună cu tot restul. Istoria era de vină.

Deșteptarea în lagăr se făcea în felul următor: timp de un minut un ciomag metalic mânuit de o mână diformă lovea în sus și-n jos două bare de fier paralele. Nu te puteai obișnui deloc cu zgomotul ăla. În fiecare dimineață, în timp ce ne încheiam curelele în curte, ne uitam la drăcia aia rudimentară și ne minunam de forța ei acustică. Acum știu că, din motive primitive (probabil detecția mai rapidă, chiar și în cazul celui mai mic animal), foamea ascute auzul. Nu că zgomotul ar fi devenit mai puternic, dar creștea în stridență și claritate, părând să trâmbițeze zorii unei noi stăpâniri (una mai sălbatică, mai idioată și mai sigură) și să se lepede de nehotărârea și

amatorismul zilei precedente.

Până la venirea lui Lev în lagăr, primul meu gând la trezire fusese întotdeauna același, fără nici cea mai mică variație – mi-aș da și lumina ochilor pentru zece secunde de odihnă în plus… O nouă zi ni se deschidea în față și ziua în sine, zorii întunecați (strălucirea inexpresivă a sectorului și ceața cretoasă pe care plămânii o refuzau) păreau a fi opera unei echipe de muncitori din schimbul de noapte, rezultatul multor ore de trudă. Mă așteaptă frigul, mă gândeam eu. Mă așteaptă și gata. Nu știi, draga mea, că atunci când ieși afară, în ploaie, există întotdeauna un moment de grație înainte să simți primele picăttrri în păr? Evident, cu frigul nu-i același lucru. Frigul e altceva. Tânjește după căldura pe care o ai, te asaltează, te-nhață și te jecmănește și de ultimul strop de căldură.

Apoi, după venirea lui Lev, conștiința mă îmboldea să sar din pat în fiecare zi. Porcul care dădea deșteptarea încă mai bătea în barele de fier când eu eram deja în picioare. Întotdeauna ieșeam primul din baracă și întotdeauna aveam senzația că mă așteaptă o surpriză sinistră și substanțială. Despre ce era vorba de fapt? Trebuia să-l zăresc pe Lev, să văd cum i se destinde cuta aceea întipărită între sprâncene. Cuta dispărea, dar nu imediat ce mă vedea. Mai întâi Lev îmi zâmbea larg, cu surâsul lui forțat. Însă acel semn al grijii mai zăbovea o clipă și apoi se stingea, ca un aparat ce măsura capacitatea mea de liniștire. Simțeam că niciodată nu fusesem mai aproape de înălțimi – și mai plin de viață – ca în timpul acelor schimburi și transfuzii.

Acum pare ceva normal, nu-i așa? Atunci în ce sens era sinistru? Văd că nu pot să evit sinistrul. În mine răsărise un altfel de soare. Era un soare negru, cu raze făcute din ură și speranță.

Apropo, Lev n-a rămas prea mult timp în brigada fruntașă condusă de Markargan. Asta deși de-acum era destul de antrenat. Foarte bolnav și foarte antrenat. Acolo așa ceva era posibil și puteai s-o duci astfel o bună bucată de timp. Dar n-a fost să fie. Rar se

întâmpla ca un fascist să rămână prea mult într-o echipă fruntașă. Acolo exista o unanimitate a efortului, ce avea greutatea unui contract sindical sau a unui jurământ militar – îți făceai norma și primeai rația întreagă. Exista o cale să reziști – vigurosul cântec muncitoresc, gamela de supă, somnul de moarte. Un țăran ce ducea în cârcă milenii de etică a sclaviei ar fi putut să supraviețuiască fără mari pierderi interioare. Dar un *intelectual…* Asta ți se întâmplă în sistemul sclavagist. Durează câteva luni, ca un atac de panică ce evoluează treptat. E vorba de asimilarea faptului că, în ciuda nevinovăției tale evidente, duritatea pedepsei nu este una inadecvată. Acum du-te și muncește cu gândul ăsta într-o brigadă fruntașă. Îți dai silința, dar ideea de a face *exces de zel* în slujba statului te vlăguiește și până la urmă te determină să renunți. Simți cum mâinile îți cad pe lângă coapse, îți simți mâinile, îți simți și coapsele; simți că sunt ale tale și le simți cum cad. Inutil să mai spun că nici într-o brigadă codașă, alături de mâncătorii de scârnăvii cu rații reduse, nu era mai bine. Ce puteai face? Făceai ceea ce făceau toți fasciștii. O lăsai mai moale, chiuleai, improvizai, lingușeai și supraviețuiai.

O dată ce Lev n-a mai primit rația întreagă, boala i s-a agravat. În lagăr chiar și spitalizarea pentru dizenterie asculta de legile îndeplinirii normei și prin 1949 Lev și-o îndeplinea. Care era norma? Norma era mai mult sânge decât rahat. Mai mult sânge decât rahat. S-a dus la Janusz, care i-a dat niște medicamente și i-a promis un pat. Cu o zi înainte de spitalizare Lev a fost implicat într-un fel de scandal de cazarmă pornit de la un ac de cusut (mai precis, un os de pește). A fost imediat denunțat și numele lui a ajuns în cutia cu reclamații de la postul de gardă. În loc de o săptămână la infirmerie, a primit o săptămână de carceră doar în izmene, ghemuit pe niște scânduri, cu apa până la genunchi.

Incidența totalității. Statul total – perfecțiune a mizeriei.

Atunci am avut o săptămână tulbure. Îți mai amintești „dovada”

referitoare la inexistența lui Dumnezeu, pe care am înrămat-o în toamna anului 2001, și cât de încântat eram de ea? „Nu te mai gândi acum la foamete, inundații, molime și războaie. Dacă lui Dumnezeu i-ar fi păsat cu adevărat de noi, nu ne-ar mai fi dat credința."

Acestui silogism superficial i s-ar putea dovedi ușor falsitatea și toate întrebările legate de teodicee pur și simplu ar dispărea – asta dacă Dumnezeu ar fi rus.

Dar noi, oamenii, vrem tot timpul mai mult. Ne place al naibii de tare. Săptămâna aceea a fost groaznică, însă când l-am văzut pe Lev ieșind de acolo și mergând în felul în care mergea, cu capul înclinat în halul ăla, am acceptat – mai mult sau mai puțin – ideea că Norlagul în sine nu avea să-l omoare… Putea să reziste.

3

„Ne bat fasciștii!”

— Ce mă îngrijorează, mi-a spus el (asta după o jumătate de an) este halul în care o să ies de aici. Nu mă gândesc la cât de slab sau cât de bolnav o să fiu. Nici cât de *bătrân.* Mă gândesc cum o să fiu aici, la cap. Știi ce cred că devin?

— Un cretin.

— Exact, un cretin. Bun. Deci ți se întâmplă și ție.

— Ni se întâmplă tuturor.

— Atunci e grav. Fiindcă înseamnă că, probabil, e adevărat. Gândurile nu prea îmi mai sunt gânduri. Mai degrabă impulsuri. Ibtul se rezumă la niveluri de rece și cald. Supă rece, supă caldă. Ce-o să vorbesc eu cu nevastă-mea? O să mă gândesc doar la supă rece, supă caldă.

— O să vorbești cu ea așa cum vorbești cu mine.

— Dar e atât de *obositor* să-ți vorbesc! Știi la ce mă refer. Dumnezeule! Imaginează-ți cum ar fi dacă n-am sta aici. Vreau să zic împreună.

Era o seară caldă și luminoasă, iar noi fumam pe treptele fabricii de jucării. Da, fabrica de jucării, pentru că economia lagărului era la fel de diversă ca și economia statului. Ne ocupam cu tot felul de lucruri, de la uraniu la linguriţe de ceai. Eu, de pildă, asamblam în serie niște banale jucării mecanice sub formă de iepurași cu bețe în labe și tobe prinse la brâu.

Doi deținuți tineri au trecut pe lângă noi, plimbându-se plini de importanță – unul cu mâinile la spate, celălalt gesticulând larg.

— În esență, pe mine mă interesează doar țâțele, zise al doilea tânăr.

— Nu, nu țâțele! Cururile, îi răspunse celălalt.

— …Nou-veniți, zise Lev.

Am ridicat din umeri. Timp de câteva săptămâni după ce soseau, tinerii discutau în general despre sex și chiar despre sport, apoi despre sex și mâncare, apoi despre mâncare și sex și în final doar despre mâncare.

Lev căscă. Avea o mină mai bună. Beneficiase de o internare la infirmerie și de o cură de penicilină slabă, grație lui Janusz. Dar buzele și unghiile îi erau albastre – și nu de la frig, ci de la lipsa de hrană. Avea acea pigmentație maronie în jurul gurii, mai intensă decât orice bronz. Toți arătam la fel: cu boturi de maimuțe antropoide.

— E greu s-o faci când ești plin de păduchi, spuse, însă e bine totuși să te gândești la sex.

Îmi pare foarte rău că trebuie să recunosc, Venus, dar pentru mine chestia respectivă devenise un subiect *extrem* de sensibil. Îmi băgasem în cap că legătura dintre Lev și Zoia era eminamente spirituală, platonică. Ce ușurată trebuie să fie, mă gândeam eu, după toate aventurile alea nefericite! încercam chiar un soi de plăcere imaginându-mi cum arătau serile lor împreună. După ce strângeau cina frugală și spălau cu rândul vasele la chiuvetă, Gretel își trăgea timidă cămașă groasă de noapte și șosetele, iar Hănsel, oftând, vesta și izmenele. Un sărut pe obraz, apoi se întorceau cu spatele unul la altul, cu un geamăt împăcat, căutându-și fiecare odihna binemeritată… Și, în timp ce Lev dormea dus, cealaltă Zoia, spiritul ei demonic, se ridica, fantomatic și transpirat, și venea la mine.

— De fapt e mult spus că te *gândești.* E mai degrabă ceva de genul supă rece, supă caldă.

— Asta sună a poezie, am zis eu.

— Da, e poezie. Știi, uneori izbutesc să lucrez cam jumătate de minut la câte-un vers. Dar apoi intervine o smucitură și trebuie să mă întorc la lucrurile obișnuite.

I-am povestit despre profesoara de treizeci de ani din blocul pentru femei. Recita în fiecare zi *Evgheni Oneghin.*

— În fiecare zi? Mda, dar poate că uneori nu *vrei* să citești… ăăă, blestematul ăla de *Călăreț de aramă.*

— Așa e. Poate că uneori nu *vrei* să citești… blestematul ăla de *Cântec pentru oastea lui Igor.*

— Așa e. Poate că uneori nu *vrei* să citești…

Și așa ne petreceam timpul până o luam, bâjbâind, spre priciurile noastre.

Apoi au venit schimbările. Dar înainte de asta e important să fac o mică digresiune. O pauză bine-venită. Îți sugerez, draga mea, să profiți de acest interludiu sau respiro și să-mi contabilizezi calitățile. Pentru că foarte curând voi face niște lucruri tare urâte.

Nu-l văzusem niciodată pe administratorul șef, Kovcenko, dar auzisem de el, de haina lui din blană de urs polar, de partidele de pescuit, vânătorile de reni și chiolhanurile pe care le organiza. La avizier apăreau ocazional bilețele în care solicita serviciile deținuților muzicieni, actori, dansatori ori atleți, pentru a-și distra musafirii (colegi administratori, ca și el, sau inspectori de la centru). După ce-și terminau spectacolul, artiștii primeau un hârdău de resturi. Partea nostimă era că multora li se făcea rău de la atâta mâncare și uneori deznodământul era câte o indigestie fatală.

Într-o zi acolo a apărut un bilet prin care Kovcenko cerea „un deținut cu experiență, care să instaleze un «televizor»". Nu instalasem niciodată un televizor, dar demontasem unul pe când eram la Politehnică. I-am povestit lui Lev ce-mi mai aduceam aminte și ne-am înscris amândoi. O săptămână nu s-a întâmplat nimic. Apoi ne-au convocat, ne-au hrănit, ne-au dat jegul jos și ne-au expediat la moșia lui Kovcenko.

Eu și Lev am așteptat sub pază în ceea ce s-ar numi azi un foișor de grădină, un fel de chioșc încălzit, octogonal, dotat cu banc de lucru și scule. Apoi a intrat Kovcenko, subțire și cu un aer

profesoral straniu, în pantaloni de călărie și jachetă de tweed. O cutie de metal a fost adusă cu solemnitate înăuntru și doi bărbați, care păreau a fi grădinari, au început s-o desfacă.

— Domnilor, spuse Kovcenko, respirând greu și zgomotos, pregătiți-vă să vedeți viitorul.

Capacul a fost ridicat și noi ne-am uitat înăuntru: un maldăr gri și negru de valve, tuburi și sârme.

Am început să mergem acolo în fiecare zi. Părăseam zilnic aerul greu al lagărului pentru a păși într-o lume cu temperaturi normale, cu ferestre mari, luminoase, cu mâncare la discreție, cafea, țigări americane și o fascinație continuă.

După două luni am asamblat ceva care aducea cu o respingătoare creatură marină, la care se adăuga, pe prispa din spate, stâlpul de antenă. Tot ce am reușit să captăm pe ecran au fost niște amprente efemere ale vremii de afară: viscole în noapte, o lapoviță căzând oblic peste un vid de cărbune. O dată, în prezența șefului, am prins ceea ce putea să fie o imagine de miră, spre mulțumirea lui Kovcenko, care nu se mai aștepta la mare lucru. Echipamentul a fost apoi transportat în clădirea principală. Mai târziu am auzit că fusese expus pe un soclu de la intrare, pe post de bronz antic sau sculptură de artă brută.

Iar noi, care voiam în egală măsură să vedem viitorul, a trebuit să revenim în trecut, la fabricarea rulmenților, unde icneam la fiecare cinci secunde, cu gândul la supa rece, supa caldă. Cam pe atunci m-am convins că, după teroare, plictiseala reprezenta al doilea stâlp de rezistență al sistemului. La școală, Venus, cei care predau erau pregătiți să-i mintă pe copii pentru a-și câștiga existența. Auzeai lucruri despre care știai că sunt false (nici școala mamei mele nu făcea excepție). Mai târziu aveai să descoperi că toate subiectele interesante erau atât de controversate, încât nimeni nu îndrăznea să le abordeze. Discursul public era searbăd, ziarele și radioul constituiau doar un zgomot de fond dintr-o încăpere alăturată,

întrunirile erau anoste, iar discuțiile din afara familiei, insipide, fiindcă nimeni nu putea să-și spună deschis părerea. Birocrația era plictisitoare. Statul la coadă era plictisitor. Cel mai efervescent loc din Rusia era închisoarea Butârki din Moscova. Că aveau nevoie de teroare, înțeleg, dar de ce aveau nevoie și de plictiseală?

Acolo era marea zonă. Aici era mica zonă, la capătul căreia se desfășura munca sclavilor. În libertate fiecare cetățean care nu făcea parte din nomenclatură cunoscuse foamea perpetuă – pleoscăitul și ghiorțăitul involuntar al mațelor, în lagăr foamea te lovea așa cum bănuiesc că lovește un prunc în pântecul mamei. Cu plictiseala se întâmpla același lucru. După o vreme *plictiseala* și-a pierdut orice urmă de asemănare cu lâncezeala și superficialitatea. Plictiseala nu mai era absența emoției; devenise ea însăși o emoție – și încă una violentă. O furie mută a plictiselii.

Un alt lucru pe care aș vrea să-l menționez a fost că ne-am apropiat de Janusz, deținutul medic. El făcea tot ce-i stătea în puteri ca să ne ajute și chiar simplul fapt că stăteai lângă el zece minute te făcea să te simți – măcar un pic – mai puțin bolnav. Înalt și bine făcut la cei douăzeci și patru de ani ai săi, Janusz avea o claie de păr negru care creștea cu o sălbăticie înfricoșătoare. Noi spuneam că orice frizer care ar fi riscat să se apuce să-l tundă ar fi cerut bani ca pentru o operațiune periculoasă. Janusz era un medic evreu prins în capcana imposturii.

Nu pretindea că ar fi creștin (ceea ce, oricum, nu însemna mare lucru în lagăr). Pretindea că e doctor. Ceea ce nu era – nu încă. Asta fusese mereu cea mai dificilă poziție. Nu i-ar fi venit atât de greu dacă n-ar fi fost atât de bun, de sufletist și dacă nu l-ar fi emoționat permanent tot ce vedea în jur. La primele lui operații, ori de câte ori trebuia să-și croiască drum cu bisturiul înăuntru, în corpul omenesc, prima lui grijă era ca, înainte de toate, să nu vatăme.

A venit apoi timpul pentru *camioane și trupe*. Camioane și trupe. Asta însemna că Moscova și politica ei se schimbau. La nivelul

Comitetului Central se luase o anumită decizie și ea avea să se abată peste capul nostru sub formă de reflectoare și mitraliere.

Tot timpul și în toate anotimpurile populația lagărului fluctua încontinuu, gloatele fiind rotite, eliberate, reîncarcerate, expediate afară, aduse iar înăuntru (și, apropo, era uimitor că fratele meu și cu mine am fost separați doar o singură dată și atunci numai un an de zile). Acum treaba noastră era să analizăm această matematică în mișcare și să deslușim ceva ce s-ar fi putut numi *scop*…

Lev stătea la fereastra barăcii, se uita afară și se balansa ritmic înainte și-napoi – modul său de a scăpa de tensiune.

— Aseară, îmi zise el, Arbaciuk m-a înghesuit în spatele atelierului de tâmplărie. Credeam c-o să mă violeze, dar nu. Amuțise. Era chinuit și tânguitor. S-a aplecat și mi-a strâns mâna… A mai făcut asta și înainte, însă acum voia să-și ia la revedere. Le expediază pe brute.

I-am zis că pentru noi era un lucru bun.

— Bun? o-ntoarse el. De când ne vor ei binele? Știu eu cum se supraviețuiește aici! Știu cum stau lucrurile. Ce-o să urmeze oare?

Eram închiși în barăci și ne petreceam timpul uitându-ne pe fereastră. Nu-ți doreai să fii afară, în zonă, nu atunci, cu toți câinii ăia, coloanele în marș și noua dispunere a forțelor. Turnurile de pază, cu reflectoarele întoarse, și gheretele santinelelor de sus, cu acoperișurile lor ca niște caschete militare puse-n vârful țevilor de armă în unghiuri drepte, asemeni unor dinți mizerabili… Visam câteodată că iau parte la un joc de hochei pe gheață văzut cu încetinitorul (fantomatic, dar mortal, nimeni nu pierde, nimeni nu câștigă, moarte subită). Eu stăteam în poartă și intram în joc doar în cazul celor mai oribile cazuri de urgență.

Au izolat brutele și apoi le-au scos din lagăr – cea mai simplă cale, credeam noi, de a încheia războiul dintre brute și târfe. Dar după aceea au izolat și târfele. I-au expediat și pe ei, iar apoi au izolat repede lăcustele și, în fine, lipitorile. Dacă nu-i puneai la

socoteală pe mâncătorii de scârnăvii, mai rămâneau politicii și informatorii – adică fasciștii și șerpii.

— Iisuse, ce poate fi mai clar de-atât? *Noi* suntem cei pe care-i izolează! spuse Lev, uitându-se afară.

— O să fim eliberați toți, am zis eu.

— La fel de probabil e să fim împușcați toți, mi-a răspuns Lev.

În câteva săptămâni sectorul nostru, proaspăt depopulat, a început să se umple din nou. Nou-veniții erau toți fasciști. Pe *noi* ne izolau. De ce oare? De ce, în cadrul întregului sistem, ni se dădea exact ceea ce ne doream? Eram treziți? Eliberați?

Ca să citești gândurile Moscovei în 1950, trebuia să fi stat undeva pe antene, sus, în turnul de pază sau să fi fost viermele care devora haotic creierul conducătorului. Noi nu eram în turnul ăla. Acum o zic cu detașare, dar părerea mea e că Iosif Vissarionovici începuse să se teamă pentru integritatea ideologică a deținutului de drept comun.

Forța care ni se atribuia, chiar și cea a contaminării, nu era una reală (pentru că nu deveniserăm încă o forță). Acum puterea ne spunea că se află acolo. Procesul a durat cam o lună. Eram precum orbii care-și recăpătau vederea. Stăteam față-n față și ne priveam în ochi. Se iveau zorile deșteptării sinelui. Politicii se priveau în ochi – și deveneau politici.

Două lucruri au rezultat de aici. Schimbarea atitudinii politice de la Moscova a însemnat sfârșitul, sinuciderea neintenționată a sistemului bazat pe munca sclavilor. Și a mai însemnat ceva: că Lev și cu mine am devenit dușmani. O decizie luată în jurul unei mese, la mii de kilometri distanță, și doi frați ajung să se înfrunte. Aceasta este, Venus, semnificația, rostul permanent al sistemelor politice.

Numai că eu n-am de gând să fac politică. O să-ți spun doar ceea ce trebuie să știi, așa că o să-ți istorisesc povestea gardianului Uglik – pasionanta poveste a tovarășului Uglik. Privind în urmă, înțeleg ce-a însemnat de fapt politica: politica fraților siamezi, a tritonilor și

a femeilor cu barbă. A fost politica viermelui numit arterioscleroză.

— Ne bat fasciștii! Ne bat fasciștii!

Țipătul ăsta (nelipsit de un anumit farmec, chiar și atunci) putea fi auzit adeseori în vara anului 1950. Începuserăm să-i batem pe șerpi: pe unul din zece. Nu mai tândăleau la mesele de la cantină, pupându-și încântați vârfurile degetelor strânse laolaltă la vederea rațiilor duble. Acum, când traversau curtea spre postul de pază, n-o mai făceau ca să ne denunțe pentru o țigară în plus, ci ca să se refugieze în clădirea cu carcerele – cu apa până la țurloaie și ploșnițele obeze de-acolo.

Metoda noastră favorită de pedepsire era „azvârlitura". Adică un lucru pe care obișnuiau să-l facă țăranii, inventivi ca întotdeauna, cu puținele materiale de care dispuneau. De ce să-ți rupi ciomagul ori să-ți tocești cuțitul? Lasă forța de gravitație să acționeze. Fiecare membru al corpului era apucat de un bărbat, urmau trei balansuri pregătitoare, o aruncare până la grindă și apoi căderea, când corpul se zdrobea de pământ. După care îi azvârleam din nou. Până când nu se mai zvârcoleau în aer. Îi lăsam acolo, jos, pentru porci: niște saci de pânză plini cu oase sfărâmate.

— Pari scârbit, frate, i-am spus în timp ce intram în baracă, scuturându-mi palmele de praf.

— Nu ești fratele meu.

Am așteptat. Toți se îngrămădeau și se cățărau să prindă o „azvârlitură". Nu era valabil și pentru Lev, care pleca întotdeauna de-acolo.

— Nu te mai recunosc. Ești ca Vad. Știi ceva? Te-ai alăturat turmei. Dintr-odată ai devenit exact ca toți ceilalți.

Era perfect adevărat. Eram de nerecunoscut. În doar câteva săptămâni mă transformasem într-un stahanovist al agitației, într-un agitator „de șoc", cu cereri și demonstrații, pichete, petiții, proteste și provocări. A, probabil că te gândești: dislocare, transfer. Mecanismul purificării. Era adevărat că mă lăsasem prins în mod

deliberat de căldura chimică a emoției de masă și de beția puterii. Dar niciodată n-am pierdut din vedere un posibil rezultat și un posibil viitor.

— Îți cer să iei notă de poziția mea. Tu și turma ați ales o anumită cale. Calea violenței și a întețirii ei, mi-a spus Lev. Știi al naibii de bine ce-o să iasă din asta.

Pentru o foarte scurtă perioadă de timp am crezut că izolarea politicilor avea un anumit substrat – să ne pună să trudim până la moarte (mai puțină mâncare, mai multe ore de muncă). Dar porcii aveau și ei aceleași norme și tot ei, iată, ne oferiseră acum și arma grevei.

Oricum, m-am simțit îndreptățit să ripostez indignat:

— Aha, pricep! Vrei ziua de muncă de șaisprezece ore și rație de pedepsit. Ei bine, eu nu.

— Ai câștigat lupta aia. Iisuse, asta a fost cu opt sau nouă lupte mai devreme. Iar porcii n-or să mai dea înapoi mult timp. Știi ce-o să se-ntâmple. Sau poate că nu știi. Pentru că faci parte din turmă. Uită-te numai la tine! Galopezi împreună cu ea.

Am așteptat iarăși.

— Nu vei obține decât un război cu statul. O luptă pe viață și pe moarte cu Rusia. Cu Ceka și Armata Roșie. Chiar crezi c-o să câștigi?

Deși n-o spusesem, știam dintotdeauna ce ne stătea în cale. Am știut-o întotdeauna.

— Bine. Ți-o cer pentru ultima oară. Și cer mult. Sunt aici trei sau patru oameni care ar putea să oprească turma. Ești unul dintre ei. Te rog, gândește-te la situația mea. Trebuie să întreb. Și e ultima oară când îți mai cer ceva în calitate de frate.

— Ceri imposibilul, Lev.

— Atunci unii dintre noi or să piară, a spus el, stând cu brațele încrucișate și întorcându-și privirea.

— Nu toți cei de-aici au un motiv serios să rămână în viață, i-am

răspuns. Unii dintre noi vor muri. Alții nu.

Știu ce părere ai despre violență. Am știut-o de la bun început. Filmul de la televizor, cel cu spelunca din Chicago, era de fapt o comedie, dar undeva s-a dat un pumn și cuiva i-a țâșnit sângele pe nas. Ai fugit din cameră plângând. Și când ai tras de ușă s-o deschizi, clanța metalică te-a lovit drept în ochi. Atât de micuță erai când ai aflat cât de dură e lumea!

În ziua de Anul Nou, în 1951, autoritățile au ripostat: trei oameni din centrul nostru au fost închiși în blocul principal de celule, unde se refugiaseră treizeci sau patruzeci de informatori. Am aflat că în noaptea aceea informatorii urmau să primească topoare și alcool, iar celulele aveau să rămână deschise.

Prin urmare, le-am transmis îndată și noi un mesaj. Și noi ne-am schimbat politica. Am încetat să-i mai batem pe șerpi. Am încetat să-i mai batem și am început să-i ucidem. Eu am mătrășit trei.

Acum scoate-ți ochii tăi occidentali. Scoateți-i și privește cu ceilalți ochi… Dar ăștia să nu fie ochii acoperiți și piezișii ai unui Temugin sau Hulagu, nici cei paranoici și pioși ai lui Ivan cel Groaznic și nici cei copilărești, dar și scrutători, ai lui Vladimir Ilici.' Te rog, privește prin ochii bătrânului țăran de la oraș (drastic urbanizat), îngenuncheat la margine de drum, mărturie a foametei și disperării, a nedreptății permanente și universale, a enormităților fără număr. Acei ochi par să spună: Destul… Acum parcă-ți și văd ochii, așa cum sunt în realitate (cu irișii mari, căprui, și albul lor imaculat), iar ei amenință cu retragerea radicală a iubirii lor, așa cum a făcut și Lev cu o jumătate de secol mai devreme. E în regulă. Proiectându-mi povestea în trecut, creez o imagine în oglindă. Mă văd pe mine însumi. Uită-te la fața lui. Uită-te la *mâinile* lui.

O dată Lev m-a văzut imediat după ce omorâsem un om: pe cel de-al doilea. Peste ani, avea să îmi descrie întâlnirea. O să-ți redau

cuvintele lui, versiunea lui – pentru că eu nu-mi mai amintesc nimic.15

Pătat de sânge și gâfâind ca un câine după o zi de alergătură, m-am îngrămădit peste Lev la intrarea în latrină. Mi-am proptit antebrațul ridicat de perete și mi-am sprijinit capul pe el, cealaltă mână mi-am încleștat-o în cureaua de la brâu și, cu un rânjet de mulțumire (cum mi-a spus el), mi-am descărcat copios bășica udului. Am făcut o pauză și am mai scos un sunet de ușurare în timp ce-mi răsuceam fruntea spre dreapta, eliberându-mi sprânceana de căldura sâcâitoare a părului de pe frunte. L-am privit, îmi aduc aminte de asta. Se uita la mine fix și rânjea, cu o încruntătură adâncă de un centimetru pe frunte. Mi-a arătat ceva cu degetul, direcționându-mi atenția către cureaua jerpelită și pantalonii căzuți. Îmi dau seama că trebuie să-ți cer să-ți imaginezi priveliștea.

— Știu unde-ai fost, a spus el. Ai fost la udătură.

Așa denumeam noi omorul – udătură.

— Cineva trebuie să facă și asta. Baraca trei, prizonierul patruzeci și șapte. Avea conștiința pătată.

— *Nu* avea conștiința pătată. Asta-i problema.

— Despre ce *vorbești*?

— Uită-te la ochii tăi. Arăți ca un credincios de rit vechi. Hai, sărută crucea, frățioare! Sărută crucea!

În limbajul nostru frățesc sărutul crucii simboliza credința. Asta făceau ei în biserică înainte ca religia creștină să fie scoasă în afara legii (împreună cu toate celelalte religii): sărutau instrumentul morții. Lev mi-a spus că gândirea mea nu mai era liberă. Se vedea

---

15 Temugin este Ginghis Han, iar războinicul cuceritor Hulagu este nepotul său. Vladimir Ilici este Lenin, conducătorul Rusiei între 1917 și 1924.

clar că modul meu de judecată nu mai era unul mental, ci fizic. Eram un sclav care-și recăpătase trupul. Iar acum mi-l ofeream din nou, în mod voluntar. Era absolut adevărat. Dar niciodată nu uitam de gândul celălalt și de calculul celălalt.

Peste ani, într-o etapă foarte diferită a existenței mele, în timp ce ședeam la o bere în balconul unui hotel din Budapesta, după un duș și înainte de o întâlnire nocturnă cu o prietenă, am citit celebrele memorii ale poetului Robert von Ranke Graves (tată englez, mamă nemțoaică)16. Am fost foarte marcat și foarte încurajat de mărturisirea lui cum că i-au trebuit zece ani ca să-și revină moral după Primul Război Mondial. Mie mi-a luat chiar și mai mult ca să-mi revin după cel de-al doilea. El și-a petrecut anii de convalescență pe o insulă, în Mediterana. Eu la nord de Cercul Polar, în detenție, ispășindu-mi pedeapsa ca sclav.

Mi-a trebuit ceva timp ca să înțeleg la ce se referise Lev atunci când spusese despre șarpele ucis că, *JJu* avea conștiința pătată. Asta-i problema"… În libertate, în marea zonă, informatorul distrugea destine. În lagăr, în mica zonă, informatorul înrăutățea și, câteodată, scurta destine deja ruinate. Denunțul anonim, în scopul propășirii personale – se poate spune că-i profund criminal și tipic rusesc, de vreme ce doar criminalii ruși cred că nu e așa. Toți ceilalți criminali din lumea largă cred că *este* așa. Dar criminalii ruși – începând cu tovarășii de ocnă ai lui Dostoievski („Un informator nu este supus nici celei mai mici umilințe. Nimeni nu se gândește să reacționeze agresiv la adresa lui.") și terminând cu președintele de acum, da, cu Vladimir Vladimirovici17 (care s-a arătat îngrozit la gândul de-a

---

16 Robert Graves (1895-1985), poet, scriitor și istoric englez, autor al romanului autobiografic *Good-Bye to AU That*, în care autorul își descrie experiențele din Primul Război Mondial (n.t.).

17 Dostoievski a fost închis între anii 1849 și 1854 pentru răzvrătire.

renunța la taigaua sa de peniță otrăvitoare) – cred că nu e așa. În ce mă privește, în cazul exterminării șerpilor mă fac vinovat de următorul lucru: ei știau ce fac, dar nu știau că lucrul pe care-l fac e rău. „Ne bat fasciștii! Ne bat fasciștii!" Acum înțeleg farmecul obscur, patosul acelui urlet înnebunit. Iar atunci am încetat să-i mai batem și am început să-i ucidem. Eu am ucis trei. N-am putut să-l termin și pe al patrulea, Venus. Dar trei tot am omorât.

Lagărul însemna și mai mult război, Venus, și mai mult război, plus putregaiul lui moral… Războiul dintre brute și târfe era unul civil. Cel dintre șerpi și fasciști – unul autorizat. Acum, că șerpii dispăruseră (epurați ca o categorie aparte), pe linia frontului se profila războiul revoluționar dintre porci și fasciști.

În primul Lev fusese doar un privitor nevinovat (ca noi toți, de altfel), iar în cel de-al doilea un contestatar pacifist. O a treia încleștare era inevitabilă. Iar Lev avea să fie rănit de la bun început.

Vladimir Vladimirovici este Puțin, conducătorul Rusiei din 1999 până în 2008.

4

„El este tovarășul Uglik”

Porcii.

Erau toți semianalfabeți, dar până și eu îmi mai aminteam sfârșitul vremurilor în care porcii împărtășeau cu restul prizonierilor aceeași diversitate de caracter – cruzime, blândețe, indiferență. Am avut și alte lucruri în comun. Și ei fuseseră aproape la fel de înghețați, înfometați, jegoși, bolnavi, înrobiți și terorizați ca și noi. Dar în momentul acela erau cu o treaptă mai sus pe scara evoluției. Existau deja două generații: porcii și odraslele porcilor. Asistam la nașterea unei noi specii umane, din care făcea parte și tovarășul Uglik.

De-a lungul anilor l-am protejat în taină pe Lev și pentru asta am aplicat pe șest unele bătăi dure în contul lui. Dar când a apărut Uglik, spre ghinionul lui Lev, n-am mai putut să fac nimic. Uglik a fost ghinionul lui Lev.

— De ce plângi? l-am întrebat.

Astea au fost primele cuvinte pe care i le-am adresat fratelui meu după vreo zece-unsprezece luni. La vremea aceea (în ianuarie 1953) statutul lui în lagăr devenise egal cu cel al mâncătorilor de scârnăvii – sau chiar inferior lor, deoarece aceștia erau compătimiți și apoi ignorați, pe când Lev era de-a dreptul ostracizat. Deși unii aveau ceva mai mult respect pentru el. Probabil din cauza constituției sale și a felului în care arăta – silueta măruntă, încovoiată, cu umerii adunați sub chipul obosit, și mereu singur, distant, potrivnic. Bineînțeles, fără bărbie, dar întreaga lui înfățișare era la fel de provocatoare precum cea a unui pitic cu fălci late întâlnit pe o stradă din oraș. Nu că ar fi refuzat să participe la vreo grevă ori demonstrație sau ceva de genul ăsta. Afrontul pe care-l aducea era

unul moral, pasiv și tăcut. Nu era părtaș la spiritul general. Pur și simplu nu venea la matcă. Pe vremea aceea Lev avea douăzeci și patru de ani.

— De ce plângi? l-am întrebat.

S-a tras îndărăt, ca și cum vocea mea, devenită nefamiliară, l-ar fi rănit. Sau poate că sesizase undeva, îndărătul întrebării mele, un amestec de motive necurate… /Am descoperit că dintre toate drepturile și/libertățile obținute în ultimele optsprezece luni, cea care conta cel mai mult pentru mine era îndepărtarea numărului de pe spate. Pentru Lev esențial era dreptul la corespondență – dreptul *lui,* nu al altcuiva. S-a luptat pentru el de unul singur și l-a câștigat de unul singur, iar din cauza asta ceilalți îl evitau. Acum stătea pe o buturugă, în luminișul din spatele infirmeriei, cu scrisoarea Zoiei într-o mână și cu cealaltă sprijinindu-și fața udă de lacrimi. De m-ai fi întrebat dacă speram ca totul să se fi terminat între ei, răspunsul sincer ar fi fost ceva de genul „Ei bine, ar putea fi un *început*". Speram ca ea să n-o fi făcut cu delicatețe. Nu mi-ar servi la nimic.

— Plâng… a zis el, plecându-și capul și încercând să bage pachetul de șervețele în buzunarul mototolit.

De fiecare dată când era pe cale să reușească, trebuia să-și scoată câte un deget ca să-și șteargă nasul.

— Plâng, a zis el, pentru că sunt extrem de *murdar.*

Am făcut o pauză.

— Și în rest ești bine? l-am întrebat.

— Da. Nu. Afară se vorbește despre Birobidjan. Construiesc barăci la Birobidjan.

Birobidjan era o regiune la granița de nord-est cu China, menținută în mare măsură și în mod intenționat nepopulată. Încă din anii '30 se vorbea despre trimiterea evreilor la Birobidjan.

— Le construiesc barăci la Birobidjan. Janusz crede că or să-i spânzure pe doctorii evrei în

Piața Roșie. Toată țara vuiește, toată presa… Urmează ca evreii să

treacă prin furcile caudine de la Birobidjan. Acum te rog să mă scuzi. Durează doar un minut.

Apoi a plâns aproape un minut, a plâns muzical. Spunea că plânge fiindcă e extrem de murdar. L-am crezut. Mizeria te face să plângi mult mai des decât ar face-o frigul sau foamea. Nu ne mai era atât de frig și nici atât de foame. Dar eram mizerabili. Hainele ne erau răpănoase și țepene de la jeg ca scoarța de copac. Iar sub scoarță – păduchi și larve xilofage.

— Ah, acum mi-e mai bine. Nu înțeleg cum pot femeile să rămână atât de curate, a continuat el ca pentru sine. Poate că se ling, ca pisicile. Noi suntem precum câinii, care se tăvălesc în rahat. Acuma, a reluat el, întorcându-se spre mine, am o dilemă. Poate mă ajuți tu s-o rezolv.

Se concentră și zâmbi – cu dinții lui frumoși. Mi-am dat seama că încă mă mai temeam de zâmbetul lui.

— Aici nu mi-e bine, mi-a zis. Nu pot să mai rămân. *Aici* nu-i bine. Aici or să moară toți.

— Tuturor le vine vremea, i-am răspuns eu.

— Nu-mi spune asta. Oricine din lagăr poate să-mi spună atâta lucru. E nevoie urgentă de mine afară, în libertate. Asta-i problema. Trebuie să-mi apăr soția. Deci am două posibilități. Pot să evadez.

— Unde? La Birobidjan?

— Pot să fug. Sau pot să torn.

— Azi mergem la baie, i-am zis eu.

— Zău, ascultă-mă! Nu glumesc. Gândește-te, gândește-te numai! Dacă torn, am șanse să fiu grațiat. Gândește-te cum stau lucrurile acum. Le dau numele conducătorilor grevei. Aș putea să încerc. După care poți să mă ucizi. Știi ce s-ar întâmpla dacă ai face așa ceva?

Închise ochii, dădu din cap și-i deschise din nou.

— Ți s-ar scula.

— Azi mergem la baie, i-am spus.

Se uită în pământ și zise:

— Iată încă un motiv să plâng.

Întotdeauna mergeam împreună la baie.

Chiar și atunci când nu ne vorbeam și nu ne căutam din priviri. Trebuia să fim în echipă. Poate-ți imaginezi că toată lumea abia aștepta să facă baie. Mulți însă riscau să ia bătaie și încercau să se fofileze sau să amâne momentul. Niciuna din numeroasele noastre revolte n-a putut să influențeze în vreun fel baia. De pildă, era foarte posibil să ieși de acolo mai murdar chiar decât intrai. Explicația era una instituțională sau de sistem: absența săpunului. Nu era vorba întotdeauna de lipsa apei, dar, din câte se pare, lipsa săpunului era una permanentă. Până și în 1991 minerii au făcut grevă din cauza penuriei de săpun. *Niciodată* n-a existat săpun în URSS.

Stăteam la coadă în zăpadă. Apoi ne-am trezit brusc cu toții – cam vreo sută de indivizi – că ne înghesuim în vestiarul cu doar douăsprezece cuiere. Deodată a apărut săpunul – mici globule negre, distribuite dintr-o găleată – și pe dată totul, cu excepția paltoanelor, a început să zboare în cazan, pentru a fi mai târziu redistribuit la întâmplare. Am intrat pe rând, ca să ne putem păzi bunurile cele mai de preț: obielele, lingura și bucățile de săpun în plus. Lev a intrat primul, cu urciorul lui de apă caldă. Am privit globula mea neagră. Am dus-o la nas. Mirosea ca și când cine știe ce sacră lege a fizicii fusese încălcată pentru crearea sa.

Atunci am zărit în buzunarul zdrenței grele pe care o țineam în mână scrisoarea lui Lev… După un război, plus șase ani de lagăr, onestitatea mea – ca să-i zic astfel – era pusă la grea încercare. Eu, violatorul inveterat (sau cel puțin așa părea atunci), ucigașul cu sânge rece (dar și pătimaș), eram în stare, când mă gândeam la asta, să redevin omul care fusesem în 1941. Acum, bineînțeles, mai că îmi vine să plâng când mă gândesc că așa ceva a fost posibil. Genul de om care-i spune negustorului că i-a cerut prea puțin sau care le

cedează scaunul bătrânilor și infirmilor; genul care nu citește niciodată mai întâi ultima pagină a cărții, ci ajunge acolo pe căi cinstite… și tot așa. Dar scrisoarea era de la Zoia, așa că am întins mâna și am luat-o.

S-a dovedit că există motive egoiste și motive pragmatice pentru a te comporta bine. E drept, în lagăr am trecut prin momente grele, dar acele cinci minute în aburul maroniu al băii au dat naștere unei jumătăți de secol de suferință… Vești despre familie (sănătatea șubredă a mamei ei, însănătoșirea mamei mele), noua ei slujbă de la fabrica de textile, Kazan, idea „patriei" de la răsărit, zeloase și repetate declarații de dragoste – toate expediate rapid în primul paragraf. Urmau apoi patru pagini scrise mărunt, într-un cod, cu alegoria dezvoltată pe trei niveluri: descrierea aranjamentului unei vaze cu flori, urmată de pregătirea și apoi consumarea unui ospăț pantagruelic. Am înțeles cu ușurință: îndelunga dichiseală (incluzând mult formalism și eleganță), preludiul orgiastic și, în fine, contorsiunile unei liturghii satanice a copulației. Chiar și scrisul ei mărunt avea un aer total indecent și imoral – un scris al rușinii.

Lev a ieșit și eu am intrat.

Vizitele conjugale din Casa întâlnirilor nu începuseră încă. A lui urma să aibă loc peste aproape patru ani.

În dimineața aceea (14 februarie 1953) brigada lui Lev, căreia i se atribuiseră noi sarcini și i se dăduseră alte scule, a pornit cu întârziere. Porcii au oprit coloana în timp ce traversa sectorul. Cineva spuse:

— Avem un oaspete de seamă. Domnilor! El este tovarășul Uglik.

Uglik? Dacă-i scoteai uniforma (și cizmele de călărie, și fularul), arăta mai mult ca un urka decât ca un porc. Iar urkii – trebuie spus – erau viguroși. Uneori te trezeai gândindu-te că dacă viața se încheia oricum la douăzeci și patru de ani, atunci să fii urka părea un lucru rezonabil. În timp ce în cazul porcilor singura undă de strălucire și

mobilitate ce emana de pe figurile lor insipide și posace era acea vagă urmă de transpirație cu miros de toaletă pe care o degajau când erau stârniți. Uglik a stat printre noi doar o săptămână și a fost activ doar o zi și o noapte. Dar nimeni nu l-a uitat vreodată.

Fața-i era netedă, roz-trandafirie, cu buze cărnoase, umede și pronunțate. Și, fără îndoială, avea ochi atrăgători. Privindu-i, simțeai cum te cuprinde teama, dar și un soi de tristețe, căreia altminteri i-ar fi trebuit o săptămână ca să se contureze. Ochii lui erau teribil de pătrunzători. Cred că Uglik venea din viitor. Până atunci paznicii din Gulag fuseseră produse reziduale inerte, pe care le găseai în orice societate, niște sadici debili mintal, cu puteri discreționare, lucru pe care, în zilele lor bune, în momentele de luciditate și candoare, îl înțelegeau foarte bine. De aceea, mai degrabă ar fi chinuit un astronom sau un balerin decât un violator sau un ucigaș. Aveau nevoie de inocență. Crescut de un porc ca să devină porc, Uglik era diferit. *El* nu se simțise niciodată debil mintal. Iar eliberarea de rușinea conștientă îi dăduse răgazul să devină extrovertit. În schimb, era alcoolic. De aceea se și afla aici: fusese degradat și pedepsit pentru o serie de ticăloșii săvârșite în diverse lagăre din sudul Asiei Centrale. Ne trimiteau ultimii oameni. În momentul acela Uglik mai avea două luni de trăit.

„El este tovarășul Uglik." Gardienii au oprit brigada de lucru – brigada lui Lev, iar tovarășul Uglik a fost rugat să le facă inspecția. A trecut de la o momâie la alta cu grație, flexând ușor genunchii și cu un zâmbet curtenitor, ca și cum – a zis Lev – și-ar fi ales un partener de dans. Ceea ce și făcea. Voia un partener tânăr și puternic, pentru că dansul urma să fie lung. A găsit în fine un candidat (Rovno, un ucrainean voinic) și o infracțiune (poziția necorespunzătoare a bonetei pe cap). Uglik și-a flexat degetele, învelite în mănuși negre de piele.

În mod normal un porc te bătea mai mult sau mai puțin potrivit regulamentului, ca și cum ar fi doborât un copac. Uglik dorea însă

spectacol și asta a și făcut, cu toate fentele și piruetele lui, cu un mers degajat, ca de toreador, în pantalonii lui mulați și cu scurte pauze pentru aplauze tacite. Nu era încă foarte buhăit și nici roșu la față – căci la ora aceea nu asudase încă, nu gâfâia și nu era mort de beat… Spre nenorocul lui Lev, cineva de lângă el strigă – un singur cuvânt, dar, în situația aceea, cel mai nepotrivit posibil. *Poponar.* Lev ne-a povestit că Uglik s-a întors ca un cocoș de tablă în bătaia vântului. S-a apropiat. De data asta l-a ales pe Lev, fiindcă avea nevoie de cineva mai scund. Două lovituri rapide peste urechi, cu palmele țepene. Ceea ce pentru noi, toți ceilalți, păruse o palmă sonoră pentru Lev fusese o bubuitură.

Nu avea să fie ultima ispravă a lui Uglik în scurta perioadă în care a stat printre noi. Seara târziu a vizitat baraca femeilor. Și acolo și-a făcut de cap: n-a violat, ci doar a administrat bătăi. Și într-un târziu, în timp ce se întorcea la postul de gardă, a căzut lat și a adormit sub portalul de lemn al fabricii de jucării. Cinci ore a rămas Uglik la minus patruzeci de grade. Purta mănuși de piele.

Băiat voinic, de la țară, Rovno și-a revenit imediat. Lev însă a rămas toată noaptea în baracă, culcat pe spate, cu două firicele de spută sângerie scurgându-i-se pe față. În jurul lui se discuta cum și când anume să ripostăm, dar Lev a rămas chiar și atunci același Lev.

— E o provocare, continua el să spună. *Uglik* e o provocare.

Și unii băgau în seamă ce spunea.

— Nu ripostați. Nu ripostați.

Apoi, uitându-se în sus, la mine, a zis:

— Se aude ce spun?

— Dacă se aude? l-am întrebat.

— Da. Pentru că eu nu aud. Nu pot să mă aud decât din interior.

Peste trei zile am avut ocazia să-l studiem o oră întreagă. Era un veritabil spectacol chiar și în lumea noastră, cea a fraților siamezi, a tritonilor și a femeilor cu barbă.

Eram în atelierul de tâmplărie, care se afla într-o veșnică

penumbră din cauza streșinii lungi, și aveam o perspectivă bună către veranda infirmeriei, unde Uglik ședea pe balansoar, acoperit cu o pătură, îmbrăcat și cu cizme în picioare. Nu purta mănuși. Neam strâns tăcuți în jurul ferestrei. Intenția lui imediată era, în mod clar, să-și aprindă o țigară, ceea ce de-acum înainte însă nu părea să mai fie un lucru chiar atât de simplu. Janusz puse o țigară în gura lui Uglik și i-o aprinse. Apoi plecă.

Stăteam lângă fereastră, șase sau șapte inși, cu sculele în mână. Nimeni nu se mișca… Uglik părea să pufăie destul de confortabil, dar la fiecare câteva secunde își ducea spre gură una din încheieturile bandajate, iar apoi își dădea seama – iar și iar – că nu are degete. În cele din urmă, după ce scuipă mucul de țigară peste balustradă, vru să-și mai aprindă una. Zvârli pachetul pe jos și-l lovi cu piciorul. Îngenunche, încercă să-și folosească încheieturile ciunte pe post de clești și leviere, apoi se trânti pe burtă, ca și cum ar fi vrut să posede dușumeaua, s-o penetreze, s-o sărute, răsucindu-se și contorsionându-se până supse o țigară cu buzele țuguiate.

Și, bineînțeles, asta nu a fost tot. Era ceva: să privești un porc făcând de mântuială prezența, numărând gamelele sau lingurile, să-l vezi cum se oprește și se încruntă înainte de a o lua iarăși de la capăt… Aveai pentru o clipă senzația că te-ai întors la școală și te izbești de absurditatea ascunsă și ilegitimă a dominației adulților. Era de râs. Dar asta se întâmpla în libertate. În lagăr era cu totul altceva. Ne uitam pe fereastra atelierului. Nimeni nu râdea, nu vorbea și nu se mișca.

Vizibil satisfăcut, Uglik se întoarse pe balansoar, lăsându-și capul pe spate. Țigara verticală părea o piculină ce-i intona triumful. Își pipăi buzunarele și auzi (în mod cert) zornăitul chibriturilor nelipsite, așa că începu să dibuie după ele. Urmă o tăcere insuportabilă, după care Uglik se apucă să-l strige pe Janusz cu voce răgușită.

— *N-am știut,* îl auzirăm noi spunând (și asta de mai multe ori)

pe un ton de conversație, *n-am știut că e atât de frig aici, în Arctica.*

Când Janusz dădu să plece iar, Uglik, cu o smucitură rapidă, îi întinse repede fosta lui mână dreaptă.

Știi, pe Uglik îl bântuia altceva – o frică insuportabilă. Isprăvile sale din prima noapte în blocul femeilor au avut ca rezultat un memoriu, o demonstrație și, în final, o grevă. Ce făcuse el era prea bătător la ochi și până la urmă totul avea să se întoarcă împotriva lui. Da, în mod cert, tovarășul Uglik a avut un destin zbuciumat.

În primăvara aceea am aflat întreaga poveste de la un grup care fusese transferat de la Kolâma. Rechemat la Moscova, Uglik a fost trimis în judecată și condamnat în batjocură la un an de muncă silnică în minele de aur din nord-estul extrem. N-a scos nicio fărâmă de aur, așa că n-a primit nicio fărâmă de hrană, ceea ce l-a transformat după un timp oarecare într-un mâncător de scârnăvii – și încă unul în patru labe. A murit de demență și de inaniție o lună mai târziu. Nu cred totuși că dacă atunci, în timp ce priveam pe fereastra atelierului, am fi știut ce avea să urmeze, ne-am fi simțit ușurați în suflete și-n gând.

Era ceva specific vieții de lagăr să suferi chiar și pentru Uglik – pentru și împreună cu Uglik. Lev suferea și el, deși încă îi mai vâjâia capul, urechea-i infectată fâsâia de la peroxidul dat de Janusz, iar giroscopul interior i se răsucea aiurea, provocându-i grețuri și amețeli. Ne uitam cu toții la el, cuprinși de o groază septică. Nu era vorba doar de hidoasa simetrie a rănilor – mărturie a unei pedepse barbare.

Nu. Uglik ne arătase care era de fapt realitatea. Așa arăta stăpânul nostru: un om atât de speriat, încât, în prostia lui, uitase că nu are mâini.

I-am aruncat o privire lui Lev. Apoi fratele meu și cu mine am început să bănuim cam ce avea să urmeze. Bănuiala era neplăcută, așa că m-am lepădat de ea. Însă îi auzisem șoapta… Cei ca Uglik și odraslele lor, precum și realitatea pe care o reprezentau – toate astea

vor trece. Numai că mai era ceva, ceva ce nu va dispărea niciodată, ceva ce abia atunci începea.

Uglik scuipă al doilea chiștoc, își șterse nasul cu ciotul mâinii și intră în încăpere.

Pe 5 martie am fost convocați în curte și ni s-a adus la cunoștință moartea marelui conducător al oamenilor liberi din toată lumea. Tăcerea s-a așternut peste întreaga zonă. Era o tăcere aparte. Îmi amintesc că îmi auzeam în adânc vocile subterane ale punctelor și traiectelor sinusurilor. Era tăcerea vidului. Vreme de cel puțin cinci sau șase ani în întreg lagărul circulase un zvon puternic, reînnoit în fiecare zi, ba chiar în fiecare oră – un zvon care îl plasa pe Iosif Vissarionovici tot mai aproape de momentul morții. Iar acum rămăsese un gol. El nu mai era nicăieri. Fusese însă pretutindeni.

Începând din ziua aceea, s-a trasat un plan de bătaie chiar în fața ochilor noștri. Nicio grațiere (pentru politici), provocări tot mai numeroase și mai jignitoare (mai mulți Uglik) și neliniștea greu de controlat a oamenilor – a tuturor, în afară de Lev. Bineînțeles că ne-am răsculat. Și porcii n-au putut să ne țină piept. S-a terminat pe 4 august, cu trupe Ceka, mașini de pompieri și camioane blindate, echipate cu mitraliere.

— Avem puțin timp la dispoziție, i-am spus. Puțin timp, tu și cu mine. Va trebui să te duci afară și să iei atitudine.

Lev era singur în baracă. Stătea la masa de lângă sobă (care nu mergea în lunile de vară), cu mâinile întinse în față și palmele împletite, ca un judecător.

— Ah, Spartacus! a spus el. *Hristoase,* dar ce-a fost aia? O baricadă?

Scotoceau toată zona, sector după sector. Se auzeau strigăte, țipete, focuri de armă și zgomotul zidurilor dărâmate cu buldozerul, toate purtate de vântul fierbinte.

— Sunt și femei acolo, i-am spus eu. Toți cei care pot să se țină pe picioare sunt afară, aliniați. Braț la braț. Nu ai de ales. Crezi că după

ce-o să se termine o să-ți mai suporte cineva mutra?

— Mm, udătura. Dacă va mai rămâne cineva după ce-o să se termine. Nu m-ar mira dacă i-ar omorî și pe porci. Un fum, frățioare. Da, hai, oferă-mi o țigară contemplativă…

Avea o altă voce și o altă intonație: sigură, aproape avocățească și ușor smintită. Vocea unui însingurat.

— Știi, mi-a zis el, masacrele nu se petrec întâmplător. Ele nu sunt neutre. Îți amintești când s-a făcut apelul fasciștilor în curte? Prin '50, parcă? Când s-a prăbușit turnul de pază supraîncărcat. A fost al dracului de caraghios, nu? Cum a căzut – ca un lift căruia i se taie brusc cablul. Dar mai apoi s-a auzit pocnetul încărcătoarelor de la toate armele. Și toți oamenii își înfrânau râsul, și-l înăbușeau în piept, ca un vulcan de hohote. Ar fi fost de-ajuns un chicotit și gata, ar fi început. Masacrarea oamenilor care râd. Am știut atunci că masacrele vor să aibă loc. Masacrele vor să fie masacre.

— Mai bine ți-ai dori și tu unul. Și încă unul general.

— Da, am fost deja amenințat. E ca atunci când unitatea ta e prinsă la mijloc în luptă, nu? Moarte eroică în avangardă sau moarte rușinoasă în ariergardă. Trage în piept. Fredonam și eu cântecul ăla, „Hai să fumăm o țigară".

— Mai sunt și alte motive, i-am spus. Dacă rămâi aici, pe scaun, o să te simți ca un rahat tot restul vieții.

— N-o să mă mai simt ca un rahat mult timp de-acum înainte, nu? Am ascultat radioul cu Janusz. Afară lucrurile s-au mai îndreptat. Toți *doctorii* au fost grațiați. „Gripa" a murit o dată cu el. Zoia nu mai e în Birobidjan. Se întoarce la Moscova. În mansardă. Viitorul e luminos.

— Niciodată n-o să mai scrii poezii. Și nici n-o să-ți mai regulezi vreodată nevasta.

— …în sfârșit m-ai convins frățioare. Pot să mă duc la ei, să mă sui pe o ladă și să le spun să ignore provocările, să se întoarcă în nenorocitele alea de barăci și să aștepte. Sau pot să ies și să iau

atitudine. Știi c-or să-i omoare pe toți conducătorii. Ești în pericol să fii ucis de zece ori mai tare decât mine. Nici nu mi-am dat seama până acum cât de romantic ești, mi-a zis el.

Provocată sau nu, eu cred că revolta de la Norlag a fost de o frumusețe eroică. Nu pot și nu vreau să mă dezic de ea. Eram gata să-mi dau și viața. Știam cum e în război, dar n-a fost ca la război. Hai să-ți povestesc. Scumpa mea, să știi că te înșeli dacă-ți imaginezi că în orele dinaintea bătăliei inimile combatanților sunt încărcate de ură. Iată ironia și tragedia războiului. Soarele se înalță deasupra câmpiei unde două armate stau față în față. În inima fiecărui soldat sălășluiește dragostea, dragostea de viață – de viața lui și a oricui altcuiva. Dragoste, nu ură. Și de fapt nici nu găsești ură – care ar trebui să fie și ea pe undeva – până când nu faci primii pași în vârtejul gloanțelor. Pe 4 august dragostea mai dăinuia încă – până și la sfârșitul zilei. Era… era ca Dumnezeu. Dar nu ca Dumnezeul rușilor. Era sublim felul în care stăteam toți braț la braț. Femeile, Lev, ba chiar și mâncătorii de scârnăvii, toată lumea stătea braț la braț.

Peste două zile mă aflam într-un lagăr de filtrare din tundră, așteptându-mi sentința sau execuția. Când au sosit avioanele de la Moscova, Semion și Johnreed fuseseră deja executați. Beria căzuse. Omul desemnat să-l aresteze fusese chiar mareșalul meu, Gheorghi Jukov. Mi-a părut bine c-a fost așa. Lavrenti Beria, perversul ăla nenorocit, și-a ridicat privirea de la birou și și-a văzut destinul: omul care câștigase al Doilea Război Mondial… Am fost transferat într-o doară la Krasnoiarsk și readus cu baija pe Enisei în sus în primăvara următoare. Când m-am întors, pe unul din versanții muntelui Schweinsteiger se reconstruia un dormitor dezafectat, care urma să servească drept Casă a întâlnirilor.

Pe 5 august, după douăzeci și opt de ore de operații, Janusz se privi în oglindă și crezu că-i rămăsese talc în păr. Albise.

Cam în același timp, dar într-o altă situație legată de moartea lui

Iosif Vissarionovici, Vădim, fratele meu vitreg și fratele geamăn al lui Lev, era omorât în bătaie în timp ce participa la suprimarea grevelor și revoltelor din Berlinul de Est.

5

„Aici e un paradis în toată regula”

Și uite-așa ajungem și la vizitele conjugale. Și adu-ți aminte: viața era ușoară acum, în 1956.

Nevestele începuseră să vină în lagăr în urmă cu doi ani, însă acesta era un drept acordat doar fruntașilor. Așa că Lev a devenit din nou așa ceva. Aducându-mi-l aminte acum, parcă și văd afișele și desenele alea de atunci, de mărimea unui copil – broboanele mari de sudoare, venele umflate de pe brațe, chiar și privirea metalică, ce scruta viitorul. A muncit ca să-și câștige acest drept. Deși acum se punea următoarea întrebare: el chiar voia așa ceva? Voia cineva așa ceva?

Luând în considerare diversitatea și intensitatea suferinței pe care o provoca mai întotdeauna, eram uluit de cât de dorită și apreciată rămăsese cabana de pe deal. Mă interesa îndeaproape acest rit de trecere – deși, recunosc, fără să chibzuiesc prea mult, mai ales la început. Pentru bărbați vizitele conjugale însemnau ras, despăduchere și o spălare susținută cu jetul furtunurilor de pompieri. Ieșeau de la baie incredibil de curați, fuduli, sprinteni și cu hainele țepene, dar nu de la rapăn, ci de la rașpelul nemilos al detergenților. Apoi, plini de dorință și avânt, se grăbeau, sub o pază sumară, către Casa întâlnirilor. Iar a doua zi, când fiecare epavă sau arătare se rostogolea cu opinteli pe deal în jos, mă trezeam zicând în sinea mea: Tu ai vrut-o. Am luptat pentru asta. Acum care-i problema?

Dar foarte curând semnificația ei a început să mă preseze și am cedat în fața unei forțe mai tari decât mine. Într-adevăr, se părea că ăsta era scopul sistemului: să ne îngrămădească în cel mai strâmt ungher posibil. „Viețuirea în cotloane”, așa i se spunea în libertate.

Patru inși sau patru cupluri sau patru familii, toți îngrămădiți în aceeași cameră și trăind fiecare în câte un cotlon. Femeile care veneau la Casa întâlnirilor aparțineau unei categorii aparte: erau soțiile inamicilor poporului și trăiau în exil static afară, în marea zonă. Nu doar soțiile, ci și ceilalți membri ai familiei. Acele camere aerisite din cabana de pe deal erau de fapt supraaglomerate. Tentaculele lichide ale nedreptății și ale vinovăției porneau din capul caracatiței, iar tu erai pe post de plisc al ei.

Toți bărbații erau diferiți. Oare chiar erau? Exista totuși o temă comună – anemia cronică, încercau să-ți mențină nivelul globulelor roșii, dar sângele le era de un alb lăptos. Fața acestui bărbat e mărturia eșecului. Întregul lui corp o dovedește: figura schimonosită, slăbiciunea molatică a membrelor. Bărbatul celălalt este dovada succesului: te înghesuie în perete și, în timp ce se uită prin tine sau dincolo de tine, îți șoptește amenințător ce i-a făcut ea lui sau ce i-a făcut el ei. Iar inimile lor erau și ele lipsite de apărare. Bărbatului de-aici tocmai i s-a spus că mariajul lui e distrus, iar copiii au rămas în grija statului. Omul urmează să facă o plimbare pe fâșia păzită. Bărbatul de colo pare – mai mult sau mai puțin convingător – ceva mai optimist, deși este mereu îngândurat și deseori înlăcrimat. Își tot reevaluează și reordonează pierderile suferite – probabil cel mai bun lucru la care poate să spere cineva. Ceea ce simțeai aici era primul val al vieții ce-ți mai rămânea de trăit. Ai văzut acumularea complexă de încurcături care te așteaptă în libertate. Toți călcam cu precauție în jurul acestor bărbați și a mantiilor singurătății lor.

Vezi tu, Casa întâlnirilor era întotdeauna și o casă a despărțirilor – chiar și în cazurile cele mai fericite. O întâlnire, urmată de o despărțire, iar apoi anii lungi de despărțire se așterneau din nou în fața ta.

Știi, ori de câte ori munca mea mă ducea pe deal, pe povârnișul abrupt, și vedeam acoperișul alburiu al cabanei, acoperișul acela alb

ce se profila pe fundalul întunecos al muntelui Schweinsteiger, mă simțeam ca atunci când treceam de izolator și de dubla lui împrejmuire de sârmă ghimpată.

A venit și ziua cea mare: 31 iulie 1956. A venit seara.

M-am dus să-l iau de la baie. Stătea singur în vestiar, la capătul opus, sub o rază de lumină gălbuie. Între noi exista o dependență reciprocă și un soi de dragoste – e drept, confuză, dar niciodată n-a fost așa ca în ziua aceea, ca în seara aceea.

— E aici, i-am spus eu. Americile sunt aici. Au pus-o să completeze documentele.

El a încuviințat din cap și a suspinat greu. Deși pe vremea aceea nu se prea mai putea întâmpla așa ceva, totuși ei ar fi putut s-o ia în batjocură pe Zoia sau i-ar fi lăsat împreună doar o jumătate de oră la corpul de pază, cu un porc scobindu-se în dinți între ei… Lev fusese tuns, despăduchiat și spălat cu furtunul. Se balansa ușor în sus și-n jos, ca un boxer de la categoria cocoș înaintea unei lupte pe care era sigur că o va câștiga.

Am ieșit sub escortă din mica zonă, am trecut de sârma ghimpată, am traversat covorul de flori de câmp și am luat-o pe povârniș, la deal, apoi am urcat cele cinci trepte de piatră ce duceau la anexă – acel vis realizabil și complet al bunăvoinței și armoniei, cu perdele, lampă cu abajur și tava cu mâncare de pe scăunelele fără spătar. Plosca de votcă. Lumânările, care nu mai erau de mare trebuință în noaptea polară. Până în acel moment nu am avut senzația că fratele meu mai mic ar fi emoționat din cale-afară. Era tânăr. Și extraordinar de antrenat. Urechea stângă îi era moartă, dar scăpase de infecție. Dormea la catul superior și mânca rație întreagă, plus un supliment de douăzeci și cinci la sută.

Apoi veni îndoiala: cutele dintre sprâncene, rictusul temător. Teama de eșec – pe ea n-aveai cum s-o alungi. Probabil că teama de eșec e cea care îi face pe bărbați să rămână cu picioarele pe pământ, dar tot ea îi poate și scoate din minți.

Îți aduci aminte ce i-am spus?

— Aici e un paradis în toată regula.

După care am adăugat:

— Poți să mă-njuri și să-mi zici ce vrei tu, dar ascultă ce-ți spun. Nu-ți face mari iluzii. *Ea* n-o să-și facă. Nu-ți face nici tu.

— N-o să-mi fac mari iluzii, a îngăimat el.

Ne-am îmbrățișat. Pe când mă pregăteam să ies din cabană, am zărit nostimada de pe pervazul ferestrei: o eprubetă de laborator într-o ramă de lemn sculptată manual, cu o floare sălbatică fără coadă, de un purpuriu intens.

Ți-am povestit deja cum a decurs seara zilei de 31 iulie.

Cafeneaua contelui Krzysztov. Silindu-se să nu râdă, m-a servit cu o poșircă neagră și fierbinte. Am băut-o, silindu-mă să nu râd.

— Ascultă, Krzysztov! am început eu. De ce ai nevoie de toate z-urile alea în mijlocul numelui? De ce nu-ți spui Kristov?

— Niciun *Kristov*! mi-a răspuns el. Krzysztov!

Atunci se ținea conferința despre Iran, la care nu m-am dus. Aveam întâlnire cu Tania. Gura ei scobită, ca o cicatrice, semăna cu un însemn al timpului pe ceea ce fusese o dată chipul ei. Avea douăzeci și patru de ani. Miezul nopții a sosit și a trecut.

Rolul pe care-l joacă o persoană chibzuită e unul obositor. Rolul unui om cât de cât bun. Și ăsta e obositor. Bineînțeles că ar fi trebuit să dorm. Dar cum aș fi putut s-o fac? Văzusem o femeie care arăta ca o femeie: pe Zoia din profil, cu toată făptura ei în mișcare în rochia albă de bumbac, ținându-și cu o mână pe umeri pelerina de ploaie și în cealaltă legănând o sacoșă de pai burdușită, cu spatele ei brazilian, cu sânii californieni și mișcându-se toată într-un ritm sincopat pe poteca ce ducea spre Casa întâlnirilor, unde o aștepta Lev.

În jurul meu, pe întuneric, deținuții mâncau în vis hrana mult dorită, înfulecând-o rapid, hăpăind-o. Cunoșteam visul acela, toți îl știam: cel cu franzelele de culoarea mierii sau a mușt arului, plutind

pe lângă tine și pierind ca o boare când încercai să le prinzi cu mâna, să le simți pe buze sau pe limbă.

Altceva aveam eu acum în gură. Toată noaptea îmi croisem drum și mă târâsem printr-un peisaj arid, pietros, printr-un deșert în care, la un moment dat, fiecare grăunte de nisip părea să fie măsura timpului între dinții mei.

Când am dat prima dată cu ochii de el afară, dincolo de gardul împrejmuitor, eram gata să jur că în noaptea aceea își pierduse vederea. Era dus de mână sau tras de mânecă. Apoi porcul i-a făcut pur și simplu vânt în curte. Lev s-a învârtit în cerc, s-a legănat puțin înainte să se oprească, apoi a luat-o încet înainte.

Mai trăisem același sentiment în prima lui zi de lagăr, în februarie 1948, când ieșise de la dezinfecție și orbecăia prin întuneric încet-încet – dar nu foarte încet, pentru că deja știa că distanțele ce trebuiau străbătute erau destul de mari. Acum abia se mișca. Orbecăia în plină zi. Când s-a apropiat, mi-am dat seama că lucrurile erau mult mai simple și că de fapt nu-l mai interesa nimic în afară de ce se întâmpla la doi centimetri sub nasul lui. Ochii-i păreau mai degrabă întorși spre interior, unde făceau scăderi și împărțiri. Apoi Lev trecu pe lângă mine. Își mișca maxilarul ca și cum ar fi supt o pastilă sau o bomboană. Poate era vreo mică rezervă de dulciuri lăsate de Zoia la plecare? Nu. Părea că vrea să se lepede de nu știu ce gust nou rămas în gură.

Bineînțeles că habar n-aveam ce se întâmplase între ei. Dar am simțit greutatea acestui lucru într-un mod care mă afecta oarecum colateral, pervers și misterios de impersonal. A zburat pe lângă mine fără niciun scâncet: speranța mea socială. Mai exact, atunci și acolo am încetat să mai cred că societatea omenească va putea deveni vreodată *o idee mai bună* decât fusese până atunci. Știu că te gândești, probabil, că această convingere a mea se volatilizează îngrozitor de încet. Eram însă tânăr. Și vreme de patru luni, în primăvara și vara lui 1956, chiar și aici, am cunoscut utopia și am

gustat sublimul și iubirea.

Șaptezeci și două de ore a rămas cu fața-ngropată în priciul lui. Nici măcar gardienii n-au reușit să-l clintească. Dar situația nu putea să dureze la nesfârșit. În a treia dimineață am așteptat să se golească baraca și m-am apropiat. Aplecându-mă peste trupul lui ghemuit, l-am frecat pe umeri până a deschis ochii. I-am zis:

— Frate, azi muncă. Azi hrană.

L-am cules de pe scânduri și l-am ajutat să coboare.

— Ascultă, nu poți să taci la nesfârșit, i-am zis. Ce poate fi mai rău de-atât? Se mai întâmplă. Te-a părăsit.

Își ridică brusc bărbia. Mă uitam direct la nările lui. Nu cred că Lev înțelegea ce se întâmplă. Bâlbâială îi revenise.

— Părăsit? reuși el să spună într-un târziu.

Și, chinuindu-se, continuă:

— Nu. Vrea să ne recăsătorim. În mod legal. Mi-a zis că mă va urma pretutindeni. „Ca un câine."

— Atunci totul e clar, i-am zis eu. N-ai putut s-o faci. Aici nimeni nu poate. Știi că în întreaga ei istorie nu cred să fi ieșit vreun regulat în Casa întâlnirilor.

— Dar am făcut-o. Totul a mers strună.

— Atunci ce s-a întâmplat?

— O să-ți spun înainte să mor.

I-a luat mult timp până să mărturisească.

— Am trecut dincolo, mi-a spus el cu opinteli și eforturi vizibile. Dincolo de jumătatea vieții.

Tot ce puteam să fac era să-l ajut cu normele și rația de mâncare. Însă nu putea să mănânce. A tot încercat, însă n-a reușit. Își întorcea capul. Izbutea să bea apă și, uneori, ceai. Dar până în septembrie n-a putut să pună nimic solid în gură. Nimeni nu glumea, nu zâmbea și nu comenta. Eforturile lui de a munci, mânca și vorbi – toate erau respectate în tăcere de ceilalți deținuți.

Pe de altă parte, și eu trecusem, la rândul meu, în cealaltă parte a

vieții, în partea ei bună. El a trecut dincolo și eu am trecut dincolo. Am trecut amândoi.

Pe vremea aceea lagărul începea să dispară în jurul nostru. Totul se prăbușea și deținuții deveniseră niște obstacole. Tbt timpul le stăteam în cale. Bătea un vânt de libertate și am început să trag chiulul. Treptat, Lev s-a întors la activitățile lui de la început. Sărea coarda, făcea sărituri și boxa din nou, dar cu scârba și lentoarea unuia care nu mai are vigoarea de altădată. Am fost aproape ultimii care am plecat. Pur și simplu ne trăgeau bârnele acoperișului de deasupra capetelor. Când n-a mai rămas nimic din lagăr, deținuții s-au cărat singuri. Lev a plecat primul.

A trebuit să aștept trei săptămâni pentru viză. Dar nimic nu mă mai înspăimânta, nu mă mai îngrijora și nici măcar nu mă mai deranja. Nu mă neliniștea nimic: lipsa certificatului de reabilitare, a biletului gratuit pe tren, la ultima clasă, a rației de pâine pentru drum. Nici măcar nu-mi păsa de gara de la Predposilov – la prima vedere o imposibilitate absolută, cu zeci de oameni încăierându-se pe câte un loc.

Mi-am suflecat mânecile și m-am așezat la coadă.

După douăzeci și patru de ore, cu sânge închegat pe obraji și la încheieturi, am reușit să-mi găsesc un loc într-un colț, la fereastra unui vagon. Când m-am uitat afară, am văzut o față storcită de geam. M-am suit pe banchetă și i-am strigat prin deschizătură:

— *De când ești aici?*

— *Dintotdeauna. Vreau să mă întorc.*

— *Firește.*

— *Nu acolo,* a clătinat el din cap. *Dincolo.*

A urmat o nouă luptă și o nouă repriză de înghesuială printre membre și torsuri imposibil de deplasat, mai întâi înapoi afară, apoi iar înapoi înăuntru, până când l-am așezat pe Lev în locul meu.

„E în regulă, e în regulă!" tot strigam și repetam eu mecanic. „E în regulă! E mic, asta-i tot. E mai mic decât mine. E un puști. E în

regulă, e în regulă!”

PARTEA A III-A

1

3 septembrie 2004, Predposilov

Astăzi am găsit în ziarul local o știre despre câinii sălbatici din Predposilov.

Ziaristul se referă la câini ca fiind „sălbatici", dar ceea ce scoate el, îngrozit, în evidență este disciplina și spiritul lor de haită. Se vorbește despre „atacurile coordonate" asupra unor tarabe și magazine, dar în special într-o măcelărie, unde au năvălit prin curtea din spate și „au dispărut" cu câte cinci plăcinte cu carne, trei găini și un șir de cârnați. Raidul, mi se spune, a fost condus de câinele „cercetaș", cel care lătra că terenul e liber la câinele „alfa".

Autorul compară cu erudiție câinii sălbatici de la Predposilov și „mutanții" de la Moscova. Câinii mutanți de la Moscova nu erau numiți așa din cauză că ar fi avut două capete și două cozi. Li se spunea astfel pentru că trăiau în metrou și se deplasau cu el. S-ar putea să te intrige faptul că am călătorit și eu o dată într-un vagon din metroul londonez cu un porumbel mutant. S-a urcat la stația Westminster și a coborât la St. James's Park.

O „sursă oficială" declară că sălbăticiunile de la Predposilov poartă vina pentru atacarea unui copil de cinci ani pe un teren de joacă din oraș. În ziar apare o fotografie cu terenul de joacă, vopsit în culori pastelate. Drăguț. Apare și o fotografie cu puștiul de cinci ani. E mutilat zdravăn. Acum, de îndată ce se aude că vin câinii, se golesc străzile și piețele.

Aici, la hotel, mi se spune că animalele apar pe aleea din spatele

bucătăriei în fiecare zi, exact la ora unu și douăzeci și cinci de minute. Omul îmi spune că poți să-ți fixezi ceasul după ei. Am să mă uit mai îndeaproape la câinii sălbatici de la Predposilov.

Orice ai spune despre Dudinka, locul ăsta e o opțiune destul de rezonabilă. Dacă ai cherestea și cărbune și te afli lângă un curs important de apă, atunci poți avea parte de ceva foarte asemănător cu Dudinka.

Se află aici de aproape trei secole. Predposilov a fost înființat în 1944. Nu este un conglomerat elaborat în timp, ca Dudinka, ci e făcut la repezeală – Leninski Prospekt, Casa de Cultură, Teatrul Dramatic, Sala Sporturilor, sediile de partid și, mai recent, Muzeul de Istorie și Științe Sociale. De ce e oraș? Așezare minieră, de acord, aglomerare de fabrici, foarte posibil, și, dacă vrei, chiar și lagăr de muncă silnică cu șaizeci de mii de suflete. Dar de ce trebuia să construiești un *oraș* atât de aproape de Polul Nord?

După ce-am părăsit Norlagul, vreme de un an m-am simțit ca și când aș fi călcat pe cojile de ou ale libertății. Același sentiment îl încerc și aici: o vibrație neplăcută în fluierele picioarelor și o sensibilitate exagerată a șirei spinării. Predposilovul este gol pe dinăuntru. În subteranele orașului se află mine adânci de un kilometru și jumătate. Terenul însuși este o cochilie pe care ai putea s-o spargi sub picioare. Mai e și muntele Schweinsteiger, un ou negru, golit de conținut, așezat în păhărușul său.

Aici nu mai e vorba de al Doilea Război Mondial. Nici măcar de al treilea. Este al patrulea. Este ceea ce se petrece *după.* Considerat nelocuibil potrivit oricăror standarde normale, Predposilovul a continuat să fie, probabil, cel mai murdar loc de pe pământ. În hotel sunt cazați ecologiști veniți din Finlanda, Japonia și Canada, care privesc cu scepticism locuitorii ce mișună pe străzi și coșurile de la Combinat fumegând în continuare cu mândrie.

Sunt cel mai vârstnic bărbat din Predposilov – mai bătrân cam cu treizeci și cinci de ani decât oricare din cei de aici.

Noaptea târziu am aruncat o privire într-un club numit „Șaizeci și nouă" (denumirea face referire la paralela cu pricina). Un cântăreț de estradă în stilul lui Presley (perioada târzie), cu pantaloni albi, evazați, făcea piruete teatrale. Locul roia de chelnerițe în chiloți tanga și prostituate trecute prin ciur și prin dârmon, iar pe ecranele așezate sus, la vedere, rulau filme erotice *soft.* Nu, nu sunt dezgustat. Mă simt dezgustător. Oamenii se holbează la mine de parcă n-ar mai fi văzut niciodată un bătrân. Dacă stai să te gândești bine, probabil că așa și e: n-au mai văzut niciodată un bătrân. Mai sunt pe lume și alții la fel de bătrâni ca mine, nu-i așa, Venus? Dar, într-adevăr, toată chestia asta durează cam de multișor.

Ideea e să-mi cherchelesc mahmureala. Însă tocmai asta nu prea reușesc. Mahmureala mea de-acum nu e o simplă mahmureală. M-am înșelat. Este moartea în persoană. Ceva, undeva în mijlocul creierului, care seamănă cu un strănut captiv. Care gâdilă. Iar aerul de aici îmi înțeapă ochii și mă face să lăcrimez.

Pe lângă asta, trăiesc acum într-o stare de nervozitate permanentă. Mi-am pierdut calmul acum trei zile și de atunci pierdut a rămas. Vorbesc îngrozitor demult și lumea de la bar îmi știe deja de frică. Nu numai personalul, ci și clienții. După ce am tăcut atâta amar de vreme, acum sunt un fel de versiune mai agresivă a Bătrânului Marinar18. M-am înțeles cu cei de la bar să plătesc eu toată consumația, dar să-mi și fac damblaua. Uneori scot din portmoneu o grămadă de bani și dau năvală înăuntru, căutând pe cineva la care să mă rățoiesc.

M-am documentat puțin asupra unui subiect care s-ar putea să te

---

18 Eroul poeziei lui Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), *The Rime of the Ancient Mariner,* un marinar bătrân care oprește din drum un nuntaș întârziat pentru a-i spune povestea cumplită a ultimei lui călătorii (n.t.).

intereseze, Venus, căci aparții unei generații de automutilatori, nu? Mă refer la destinul istoric al urkilor.

N-am nicio intenție să deschid iar discuția noastră (hai să-i spunem așa) pe margine*apier*cing-ului tău din bărbie. Lobul moale al urechii mai înțeleg, dar de ce bărbia? Știu: este ciudat de reconfortant (susțineai tu) să-ți concentrezi sentimentele de iubire asupra unei anumite părți a propriului corp, acum rănită, dar care în curând se va vindeca. Iar după aceea flecuștețul ăla implantat va marca locul rănii pe care ți-ai provocat-o singură. Foarte bine. Dar cum e cu „crestătura", Venus? Presupun că n-ai să te apuci de așa ceva. Ai brațe prea frumoase și am văzut când ne-am întâlnit ce elegante sunt în bluze fără mâneci. Dar mulți o fac. Am aflat că în jur de douăzeci de milioane de tineri americani fac apel constant la defularea prin sângerare.

În faza ei decadentă cultura urka a devenit mult mai homosexuală (cu pasivii ghemuiți și activii țanțoși), ceea ce te face să te întrebi cât de cripto-homosexuală fusese ea tot timpul. Simt că te înflori. Cuvintele mele te ating ca niște stropi de foc, așa-i? Cenzorului, comisarului din interiorul tău nu i-a plăcut, așa-i? Ai un cenzor în cap, dar nu e ceva chiar așa de grav, căci tot acolo își are sălașul și o majoretă zâmbitoare. Și zău că nu e chiar așa de rău să *ai o ideologie*, așa cum ai tu… Acum înțelege-mă și pe mine, Venus. Aud că o crimă pasională între homosexuali e ceva special, dar impulsul homosexual este în mod limpede unul pacifist. Cr/pto-pederaștii sunt presupuși heterosexuali. Ei se limitează la femei și se numără printre cei mai periculoși bărbați din lume.

În plus, cultura urka a devenit automutilantă, asta din pricina furiei extreme tipice pentru reprezentanții ei. Au mutat conflictul în interiorul propriului corp, înghițind unghii, sticlă pisată, linguri, lame de ras și sârmă ghimpată. Veneau să completeze automutilarea, autocanibalismul, autocastrarea. Țara mea a fost dintotdeauna ciudat de prietenoasă cu cei care se castrează singuri.

Totul a început în secolul al XVIII-lea cu o sectă, cea a *Castraților*, care susțineau că îndepărtarea instrumentului era o condiție preliminară *sine qua non* a mântuirii.

Crestarea. Se face ca să scapi de amorțeală, nu-i așa? Acești urki au fost deținuți și au luptat cu amorțeala ocnei. Gașca ta… ea pentru ce luptă? Dacă e vorba de amorțeala democrației avansate, eu nu pot să fiu de acord. Vezi tu, alte sisteme copleșesc hormonii și stimulează terminațiile nervilor.

În drum mi s-a arătat unde e Muzeul de Științe Sociale. Arată ca o curățătorie chimică sau ca un restaurant coreean ieftin, cu mâncare la pachet. Este închis în vederea renovării sau desființării. Nu știe nimeni.

Într-o după-amiază, cum trec pe-acolo, văd totuși obloanele ridicate. Un tânăr roșcovan în salopetă albă îmi acceptă mica șpagă. Spune că e electrician. Pentru orice eventualitate, se trudește convingător cu o serie de siguranțe, reparându-le sau înlocuindu-le. Îmi împrumută una din cele trei lanterne puternice pe care le are în dotare.

Raza piezișă dezvăluie o mică arcadă, cu patru vitrine pe fiecare parte – *tableau morts.* Becurile sparte trosnesc și scrâșnesc sub picioarele mele în timp ce trec mai departe pe lângă voguli, entsi, ostiaci, nganasani și ceilalți: absorbiții, anihilații, alcoolizații membri ai populațiilor arctice. Apoi ajung și la noi – la zeki19. Mă uit în jur la celelalte figuri, palide stafii ale neamurilor dispărute. Partea cea mai bună din tine pare tentată să-i considere o companie ce te înnobilează sub orice formă și în orice situație. Toți eram săraci, amărâți și săraci. Numai că mulțimile astea sunt departe de noi și ar fi sucombat oricum în vremurile moderne.

---

19 Numele sub care erau cunoscuți deținuții din lagărele de muncă în URSS (n.t.).

Manechinele dezmiardă șalele renilor împăiați și hrănesc cu pâine niște câini husky de plastic. Lev și cu mine suntem reprezentați sub forma unui bătrânel ce stă la o măsuță, la gura sobei, sub ferestrele căptușite cu zăpadă, lângă un pat în dezordine. Populației entsi i s-a reconstituit costumul alb tradițional și iurta. Și nouă ni s-au schițat mănușile fără degete și gamelele turtite de supă. Toate astea sub raza lanternei – de acum tremurândă și slabă.

— Noi am vrut să iasă bine, spunea o dată un vechi tovarăș de la Kremlin, referindu-se la un alt dezastru, la un alt infern panoramic, însă a ieșit ca întotdeauna.

Școala Generală Nr. 1 este ca un experiment de laborator despre control. El ilustrează cum se făurește totalitatea rusească.

În a treia zi se ajunge în punctul în care situația ostaticilor nici nu se mai poate înrăutăți în vreun fel. Gândește-te puțin. Sunt însetați, înfometați, sufocați, murdari și îngroziți. Și asta nu e tot. Afară corpurile în putrefacție ale celor uciși în prima zi sunt mâncate de câini.

Iar dacă ostaticii simt duhoarea și îi aud pe câinii devoratori de hoituri din Osetia de Nord cum le sfâșie părinții, înseamnă că întreaga lor ființă, cu toate cele cinci simțuri, participă la asta și totalitatea rusă se face simțită din plin. Asta e! Mai rău de-atât nu se poate. Doar moartea mai poate înrăutăți situația.

Vine un moment de alinare – adică de alinare minoră, neînsemnată, căci totalitatea rusă nu acceptă așa ceva. După negocieri, în timp ce medicii se ocupă de câini și de cadavre, din coșul de baschet cade o bombă, iar acoperișul sălii se prăbușește. Pentru orice criminal acesta ar fi momentul mult așteptat. Puțini oameni au vreodată ocazia să împuște pe la spate copii în pijamale în timp ce aceștia se strecoară, clătinându-se, printre cadavre în putrefacție.

N-am dat de niciun rus care să creadă așa ceva: „Noi am vrut să iasă bine, însă a ieșit ca întotdeauna”. Nu există rus care să creadă

una ca asta. N-au vrut să iasă bine – sau așa cred rușii. Au vrut ceea ce a ieșit. Au vrut ce e mai rău.

Iar acum la televizor apare un medic care spune că unii dintre copiii care au scăpat „nu mai au ochi".

Gogol, Dostoievski, Tbistoi – fiecare din ei a insistat pe ideea unui Dumnezeu rus, a unui anumit Dumnezeu rus. Dumnezeul rus nu ar fi ca statul rus, dar ar plânge și ar cânta în timp ce ar lovi cu biciul.

Venus, simt cum mă cuprinde o spaimă de final când mă gândesc la viața mea – și aici nu e vorba de nicio figură de stil. Spaima asta pare să vină… Doar pare? Spaima vine nu din interior, ci de deasupra pământului, de undeva din eter. O aștept – e tot ce pot să fac. Se-nvârte pe lângă mine și apoi dispare, lăsându-mi un gust metalic în gură și pe tot corpul, de parcă m-ar fi topit sau galvanizat careva. Apoi revine, dar nu în aceeași zi și, poate, nici în următoarea. Se întoarce, se-nvârte, îmi dă târcoale serios. Cred că mătură întreaga planetă. Întotdeauna a fost așa. Singurii care o simt trecând sunt muribunzii.

„Calculul mort" este o expresie folosită de marinari și înseamnă simpla calculare a poziției pe mare. Fără repere fixe sau stele. Doar după direcție și distanță. Știu unde mă aflu: portul spre care mă îndrept se zărește prin ceață. Ceea ce fac eu acum este un calcul mort. Am de încheiat o socoteală cu morții.

Port în buzunar, în buzunarul interior de la piept, o scrisoare pe care trebuie s-o citesc. O țin acolo, în speranța că inima mea se va contopi cu ea pe nesimțite, printr-un benign proces de osmoză, cuvânt după cuvânt. Nu vreau să-mi pun ochii și mintea să facă asta.

Însă am s-o deschid și am s-o etalez în fața ochilor mei cât de curând.

2

Căsătoria cu sobolul

Chiar de la început am fantazat pe marginea paginilor următoare. Nu mă aștept să ți se pară foarte interesante. Dar în timp ce nările ți se dilată și maxilarele îți scrâșnesc, fii gata să auzi și croncănitul meu de satisfacție – micile fornăituri și gâlgâieli ale fericirii aproape perfecte. E vorba de o „perioadă liniștită", asemenea celor care-ți erau impuse atunci când, după prea multă ciocolată și ore întregi de agitație și zvăpăială, te potoleai și te apucai de o carte de colorat la masa din bucătărie sau ascultai o poveste în camera ta, înainte să te întorci la agitație și zvăpăială.

Sunt un străin într-un ținut străin. Un peisaj cu scânteieri de prospețime mi se deschide în față: un peisaj din lumea asta. Doamne, ce priveliște minunată! Se vor petrece tot felul de lucruri bune și rele – mai ales cu unchiul tău vitreg și soția lui dar de acum încolo destinele lor se vor înălța și se vor prăbuși după propria dorință. De acum încolo nu vom mai simți *fără încetare* povara de plumb, respirația greoaie și privirea tâmpă a statului. Cum să-ți evoc oare acel farmec imposibil al cotidianului? De-acum suntem în siguranță. Deasupra noastră tronează acum umbra banalității. Întocmai ca autorul unei vechi cronici de familie, sunt gata să-ți dau toate amănuntele. „Zoia a rămas la fel de zăpăcită." „Nu, Katia n-a găsit niciodată dragostea adevărată." Și pot continua așa preț de două capitole, adică douăzeci și cinci de ani. Toate bune și frumoase până intrăm în Tunelul Salang[20].

---

20 Important drum de acces ce leagă nordul și sudul Afghanistanului și traversează munții Hindukush, la o altitudine de

Înainte de asta a mai fost ceva.

Fiind nereabilitat politic, eram cu adevărat „la minus patruzeci", la fel ca Lev. Expresia nu avea nicio legătură cu temperatura de la Norlag din după-amiezile de toamnă. Ea însemna că patruzeci de orașe ne erau inaccesibile (nu puteam locui sau lucra acolo). De la Predposilov am luat-o spre est până la Pacific (unde am făcut o baie) și abia apoi am pornit spre vest. Mi-au trebuit două luni ca să ajung la Moscova. Am petrecut o jumătate de oră cu Katia într-o ceainărie de mahala numită „Ceainicul cântător" și am luat în primire un rucsac burdușit. Moștenire de la mama, care se stinsese împăcată în primăvară, mi-a zis Katia. Apoi, vreme de mai multe luni, am tot țopăit dintr-un orășel în altul. Ajungeam întotdeauna noaptea târziu în câte o gară cu un bec pâlpâind palid la ieșire, cadranul ceasului întors în altă parte și treptele mari de piatră. Apoi intram în întuneric, într-un oraș de tinichea. Până și aerul era ca un tăciune, ca un refuz, ca o respingere a ideii de lumină. Tristețe deplină, așa părea totul, întuneric, tăcere și o răceală palpabilă, reală, ca și cum clădirile ar fi stat nu deasupra pământului, ci în adâncul lui. Totuși știam că zgomotul pașilor mei nu mai stârnea teamă și că ușa vreunui bordei adormit se va deschide și pentru mine – dacă nu astăzi, atunci mâine. Bunătatea – bunătatea rusească, grija spontană pentru binele altuia – se freca la ochi și se trezea din somn. Eram liber și cu mintea întreagă.

Aveam ceva bani de la sora mea, haine de la tata și câteva din cărțile mamei – mai precis, o introducere în electronica avansată, o gramatică a limbii engleze și tragediile lui

Shakespeare în traducere paralelă (principalele patru piese, piesele romane, plus *Timon, Troilus* și *Richard al II-lea).* Ca orice om

---

3.400 de metri. în timpul războiului sovieto-afghan a avut o importanță strategică (n.t.).

normal, îmi iubisem mama (și probabil că m-a văzut într-un glob de cristal cum stau la minus patruzeci). Mă întrebam de ce, în ciuda acestui fapt, nu-mi mergea mai bine cu femeile… Cum eram ușor de atras și de pus în mișcare, anul acela a fost pentru mine unul sabatic și nomad – un concediu plătit pentru călătorii, studiu și strămutări. Importanța Zoiei se modifica și ea. Noaptea, când mă culcam, ea era acolo. Închideam ochii și o vedeam, trează, pe jumătate dezbrăcată, încântător de răvășită și cu un zâmbet batjocoritor așternut pe buza ei superioară, umbrită de niște puf, cum mă judeca pe mine, însoțitorul ei spre uitare. Dar începuse să se schimbe. Oare ce i se întâmpla? Uimitor și alarmant (ceea ce nu putea fi normal), figura ei, copia ei parodică începea să-mi scape de sub control. În trecut fantoșa asta a mea era încântător de riguroasă, chiar draconică în îndemnuri și insistențe. Nu și acum. Fără cuvinte, fără dorințe, mută și amorțită, docilă, inertă și aproape stângaci de greoaie. Și își întorcea mereu fața dinspre mine, înfrântă și îndurerată. Bine, de-acum, dacă am devenit cu toții oameni liberi, am să renunț, am să-ncetez, mi-am spus în sinea mea, ținând-o încă o vreme în brațele mele frățești înainte să-mi întorc la rândul meu fața și să mă afund într-un somn lipsit de vise.

Blândețea sexuală cu care eram întâmpinat și anemicul răspuns pe care-l dădeam au avut un efect curios: stârnirea ambițiilor materiale. Forma slavă, ovalul palid, parcă uns cu un strat de marmeladă, mormăielile de acceptare sau compasiune, șoaptele răgușite – toate astea nu mai erau de ajuns. Simțeam cum centrul mă trage de mânecă, cu femeile și banii lui. Așa că la sfârșitul verii lui 1958'am început să mă învârt pe orbita Moscovei.

Când a ajuns la Kazan, Lev și-a găsit nevasta și soacra locuind deja în afara orașului, îl așteptau. Am aflat de la sora mea că stăteau toți trei în Jumătate de cocioabă", la periferia unui alt oraș, mai mic, mai obscur și acceptabil de mizer, unde Zoia își găsise de lucru la contabilitatea unui colhoz. Bătrâna Ester făcea cuverturi din petice,

pe care le vindea, iar de pe patul de suferință continua să dea lecții de ebraică (limbă interzisă în 1918) unui întreprinzător entuziast și celor trei băieți ai săi, care veneau de două ori pe săptămână. Lev nu făcea absolut nimic. Își petrecea cea mai mare parte a zilei (potrivit scrisorilor Zoiei către Katia) stând cu fața-n sus, ceea ce era de înțeles și salutar, spunea ea – „încerca să-și încarce bateriile". N-am spus nimic. În ultimele luni petrecute acolo Lev fusese din nou unul dintre cei mai destoinici oameni din Norlag. Surd de-o ureche, cu degetele mâinii drepte încleștate ca o gheară chiar și în somn, strânse de parcă ar fi ținut lopata sau târnăcopul – dar având o forță fizică deosebită. Susținea în continuare că nu va munci pentru stat, care, oricum, nu-l voia. Dar statul reprezenta singura opțiune. Se plângea de migrene și coșmaruri. Era începutul unui lung declin.

Eu m-am descurcat mai bine. La început am trăit în cotloane, apoi m-am mutat la marginea de nord a capitalei, de unde veneam în fiecare dimineață în oraș cu trenul de ora șapte. Curând am avut și bani… în 1940 în URSS erau patru sute de televizoare. În 1958 s-a ajuns la două milioane și jumătate. Toate aparțineau membrilor de partid. Treaba mea era să mă ocup de televizoarele nomenclaturiștilor și asta făceam zi și noapte: le instalam, le reparam sau pur și simplu făceam curat, pentru că adesea explodau (chiar și atunci când nu erau în funcțiune, chiar și atunci când nu erau în priză). În scurt timp mi-am permis o extravaganță: cumpărarea certificatului de reabilitare. O cheltuială considerabilă la acea vreme, pentru că Rusia nu devenise – sau nu redevenise – o societate coruptă. Însă am vrut să mă răsfăț.

Plecasem la douăzeci și șapte de ani. Mă întorsesem la aproape patruzeci. Lăcomia și trândăveala ca scopuri lumești au fost uzurpate pe nesimțite de zgârcenie și desfrâu, care, împreună cu poezia (da, poezia), îmi ocupau tot timpul liber. Am intrat în lumea interlopă și mi-am găsit iubite din aceeași tagmă. Sau poate că ar fi mai corect să spun că făceau parte din tagma crupierelor. Erau foste

amante de gangsteri și prostituate veterane, cărora le mergea mintea la afaceri. Dar în relațiile mele cu ele m-am confruntat, Venus, cu o problemă logistică ce mă deranja din ce în ce mai mult. Să luăm una la întâmplare. Inventarul ei corporal și de aptitudini trebuia, evident, comparat cu inventarul trecutului ei. Iar trecutul unei asemenea dame era lung și înspăimântător de populat. Unde mai pui că tipii în cauză erau încă în viață: vezi tu, pe atunci cu greu mai putea fi ucis cineva. Trebuia să aflu cât mai multe despre ei. Despre toți. Așa că mă trezeam deseori pus în situația de a prelungi inutil o searbădă poveste de amor, uneori dublându-i durata, doar ca să mă asigur că știu destule despre cutare contrabandist periculos din Vladivostok sau cutare bijutier veros din Minsk.

Între 1946 și 1957 am mâncat două mere: unul în 1949, celălalt în 1955. Acum eram în stare să trec peste orice ca să mănânc câte un măr pe zi. Omul care mi le vindea de obicei știa că în Uniunea Sovietică fructele proaspete erau un soi de delicatesă. Însă aveam idei total diferite în privința a ceea ce însemna un măr. La coadă se răspândeau efluvii de recunoștință și de neîncredere. La un rând de cincizeci de ruși se găseau și șapte-opt care nu stătuseră la coadă. Mai erau alți șapte-opt care îi ajutaseră să intre. Priveam ochii bărbaților și femeilor care-mi împărtășeau părerea despre mere. Eu mâncam totul – miezul, sâmburii, cotorul.

Trebuia să ne vedem. La început au ajuns la mine o serie de zvonuri la mâna a doua și unele propuneri vagi amânate vag. Dinspre partea lui – un sentiment de recluziune sau paralizie; dinspre partea mea – ceva în genul fricii de diagnostic. Iubita mea temporară dormea senină lângă mine în rochița ei albă. Se va trezi? Chiar aș vrea?

Imediat ce am primit cheile de la noul meu apartament, am făcut prima mișcare. Era o invitație pe care niciun rus nu și-ar fi permis s-o refuze: o întrunire de familie cu ocazia Paștelui. Momentul se apropia: echinocțiul de primăvară, prima lună plină deasupra

câmpiei eurasiatice de nord, vineri, sâmbătă, duminică.

Nu-l mai văzusem pe Lev de optsprezece luni. A intrat primul în sufragerie, lăsându-le pe Katia și Zoia la ușa de la intrare, pornite deja să mă salute. A recepționat zâmbetul meu, brațele mele deschise, dar a continuat să inspecteze locul – covoarele, canapeaua, televizorul plasat la înălțimea pieptului în locul lui din dulapul din lemn de nuc, pâlnia de aramă a gramofonului. Privirea încărcată de dispreț ușor amuzat nu conferea tocmai șarm și nici distincție figurii sale asimetrice. Am făcut un pas înainte și ne-am îmbrățișat. Mai bine zis, l-am îmbrățișat. Mai plin, mai moale, plus mirosul de nespălat al hainelor sintetice. Dar chiar atunci a intrat Zoia, umplând întreaga încăpere cu prezența ei. Apoi s-a trecut la șampanie și la masa de șapte ore.

— Ce ți-am spus eu? a comentat Katia mai târziu. Îl stoarce de viață.

— Poate că doar dă impresia asta, i-am răspuns eu.

Lev dădea impresia asta pentru că își folosea urechea sa bună (pe care de obicei și-o prindea cu mâna dreaptă făcută căuș) exclusiv pentru Zoia. Ea era interpretul lui. Dacă-i adresai o întrebare, te întâmpina cu o rustică lipsă de înțelegere, care dispărea imediat când Zoia, aflată în apropiere, murmura ceva. El nu auzea… și nu vorbea. Își masca foarte frumos bâlbâială. Când ea îi făcea semne (întotdeauna gesticula) și-i vorbea extaziată, lăsa impresia că ia parte la un ritual al cititului pe buze, că folosește limbajul semnelor, ca și cum, fără ea, Lev ar fi rămas singur în universul lui mut.

— S-a mai înveselit puțin mai târziu, am zis eu.

— Da, a comentat Katia. Când s-a îmbătat.

— Ea e mult mai frumoasă acum.

— Crezi tu? Da. Este.

— S-a mai împlinit. Nu ea. Frumusețea ei.

— Am văzut eu că te cam uitai la ea… *încă?*

— Nu, nu! Nu mai e cazul, mulțumesc lui Dumnezeu.

— Împrumută-i bani. Dă-i niște bani.

I-am spus că încercasem deja.

În curând întâlnirile noastre, devenite regulate, începură să se desfășoare după un anumit tipic, precum o confruntare copilărească a impunerii autorității și a respingerii ei. De obicei ei veneau la noi, dar legile ospitalității cereau să-i vizităm și noi din când în când. Lev era cu totul altul în Kazan. Domina. Nu ne dădeam întâlnire la hotelul unde trăgeam eu și Katia, ci la vreun colț de stradă, undeva în cartierul industrial, în cețurile de zinc de la Zarecie. Urma o plimbare lunguță, în care oaspeții urmau cuminți cele două pufoaice cu glugă și cele două perechi de cizme scârțâitoare de cauciuc. „Haideți *aici*, e foarte plăcut!" zicea el, deschizând larg ușa umedă a vreunei cantine de internat sau a vreunui bistrou de alături. În timp ce ne turnam mâncarea în farfurii, ne punea întrebări despre calitatea ei. Carnea de cal e bine făcută? 'Ibrciul e bine fiert? După care luam o sticlă de votcă din cartofi în vreo cârciumă sau tavernă mizeră. Iar pe la opt și jumătate seara Lev și Zoia plecau pe trei cărări către stația de autobuz.

Asemenea ieșiri erau, în mod limpede și aproape evident, punitive. Katiei nu-i prea păsa, iar eu le găseam nostime, deși într-un stil care te călca pe nervi. În schimb Zoia era afectată, își ținea capul ridicat cu semeție, făcându-și vânt și respirând adânc pe nările ei rigide. Bujorii din obraji țineau jumătate de oră, iar minunata axă a gâtului arăta ca un acvariu, cu nuanțe mergând de la albastru la purpuriu. Bineînțeles că la Moscova mi-am luat revanșa, ducându-i în localuri ale lumii interlope – restaurante ultramoderne, alimentate de pe piața neagră, sau cazinouri organizate după regulile clasice. Un chelner în frac ne-a servit lichior Chartreuse și am închinat pentru cei treizeci de ani pe care-i aniversa Zoia, ridicând paharul sub confetti și sub globurile cu oglinzi, ce se învârteau.

Văzându-i împreună, n-aveai cum să nu fii surprins de acea

stânjeneală permanentă, supărătoare pentru Revoluție și pentru toate visele utopice, inclusiv al tău: inegalitatea omenească. Am arătat, sper, destul de clar că întotdeauna am fost mai degrabă înduioșat de înfățișarea fizică a fratelui meu. „O *față* adevărată", cum îi spunea mama în trecut, înviorată de un surâs și niște ochi blânzi, albaștri. Să o cinstim pe

Zoia – nu-i așa, Venus? – pentru nepăsarea ei față de reguli, față de normele convenției romantice și toate celelalte. Însă există un lucru numit forță vitală. Iar contrastul dintre ei părea desprins din basme sau poezii pentru copii ori din vreo glumă de pe o ilustrată trimisă de la mare.

Jack Spratt nu mănâncă sărat21. Și iat-o pe Zoia dominându-l, părând cu un metru mai înaltă, unduindu-se încoace și-ncolo (că doar era la Moscova), râzând, cântând, mimând, veselindu-se din cale-afară. În birturile mizerabile din Kazan Lev făcea mare caz de nota de plată, încruntându-se intenționat, pufnind cu șiretenie la vreun petic de hârtie pe care scria *patru porții* și supunând-o apoi pe Zoia la calvarul unor discuții enervante pe marginea numărului de monede aruncate în borcanul cu bacșișuri… însă în alte părți fiecare calorie de bună dispoziție era întotdeauna trecută pe nota de plată a Zoiei… El avea în continuare aceeași tunsoare scurtă, de pușcăriaș. Înainte, în lagăr, îmi plăcea să-i netezesc părul pe spate – îmi gâdila buricele degetelor. Acum însă, când m-am aventurat o dată și l-am atins, puful acela decolorat, umed și pleoștit își pierduse forța de a mai oferi senzații. Lev și-a ferit capul și și-a băgat încă o țigară în gura zbârcită.

Anii din urmă aduseseră și alte completări semnificative la panoplia de nuri a fratelui meu: praporul de grăsime dintre buric și

---

21 Vers dintr-o cunoscută poezie pentru copii din folclorul englezesc (n.t.).

vintre, lăsat tare în jos, ca un prolaps sau o centură cu burduf pentru bani, peticul de chelie perfect circular, asemănător unei berete de velur roz, și – foarte curios – arcul permanent de transpirație, lat cât o panglică de pălărie, ce-i mergea de la o tâmplă la cealaltă. Toate cele trei schimbări păreau ciudat de uniforme și stereotipe pentru un individ ca el, scund și disproporționat. Mai ales chelia. O dată, când s-a ridicat brusc, am avut senzația că văd o gură deschisă, cu o limbă imensă, mărginită de barba și mustața ude de sudoare.

Remarcile ursuze și banale ale lui Lev la adresa apartamentului meu, a hainelor, a mașinii mele (și, în timpul unui experiment singular, chiar la adresa crupierei mele) nu mă mai afectau. Nu cred că mă disprețuia fiindcă lucram la stat. Îmi disprețuia apetitul. Aveam dinamism și toți rușii urăsc chestia asta. Dar mai era ceva. Într-una din scrisorile către Katia, Zoia menționase în trecere grupul amicilor lui Lev din preajma Kazanului, format în întregime din rataţi bătrâiori. Dacă am fi fost în relații mai cordiale, i-aș fi zis că simțea și el ceea ce simțeau mulți alții. Mai pe scurt, cedase spiritului general. Majoritatea celor ce stătuseră în lagăr urau banii. Fiindcă banii însemnau libertate, chiar libertate politică, iar ei încetaseră să mai creadă în libertate politică. Era mai bine să n-aibă nimeni parte nici de bani și nici de libertate.

Acum, ori de câte ori se bâlbâia, completam eu propozițiile în locul lui. Și tu ai fi făcut la fel. Altminteri ar fi continuat la nesfârșit. În plus, întotdeauna știam ce vrea să spună. Nu-i mai păsa. Încetase să-l mai intereseze, pentru că încetase să mai lupte. Lev capitulase necondiționat, iar bâlbâială își făcea de cap: după câteva upercuturi în bărbie, îi sărea la gât și-l strangula încet-încet, reducându-l la tăcere. Acum însă, când își dădea capul pe spate prin nu știu ce cantină a săracilor din Kazan, o făcea nu ca să continue războiul civil cu sine însuși ori ca să facă situația mai suportabilă. Abia dacă accepta, fără tragere de inimă și doar la insistențele Zoiei, să-nghită vreo legumă. Capul i se lăsa pe spate, iar bucata de sfeclă roșie ori

de castravete îi aluneca absolut silențios pe gât. Părea nu doar că încetase lupta, ci chiar că se străduia în direcția asta. Într-o noapte, după ce luase niște votcă la bord, mi-a mărturisit că renunțase la lectură. N-a zis-o la întâmplare, ci provocator. „Dacă-i o carte proastă, nu-mi place, iar dacă e bună, *înnebunesc*", a continuat el cu o voce blândă.

Fetele erau mai cumpătate, însă Lev și cu mine consumam cantitățile tradiționale de alcool.

Cedaserăm amândoi impulsului secular al beției rusești. Ar putea să te surprindă, dar zău că eram niște bețivi de treabă, ascultători și rezonabili, nu din ăia puși pe scandal sau bocit. De obicei, cam pe la jumătatea celei de-a treia sticle, începeam să ne privim în ochi, spovedindu-ne spre iertarea păcatelor, în așteptarea următorului val de suferință. Lev nu-ți atrăgea atenția ca băutor. Ce-i drept, recunosc că i-ar fi fost destul de greu. Dar sărea în ochi ca fumător. Fumatul (ca și băutul) mai atenuau anxietatea. Încearcă tu să nu fumezi în Rusia și-o să vezi unde ajungi. Lev? Mânca și ținea țigara în aceeași mână în care avea și cuțitul. Nici nu arunca bine chiștocul, că-și și aprindea următoarea țigară. Așa o ținea cât era ziulica de lungă. Zoia mi-a zis că fuma și când se bărbierea.

O dată, pe când trăgea în piept cu nesaț, ca de obicei, mi-a trecut prin minte o idee sprințară. Mă gândeam la dinții care încep s-o ia razna. Dinții lui frumoși, chiar dacă excesiv de pătați, păreau încă destul de sănătoși. Numai că acum nu mai atrăgeau atenția. Muchiile lor se sprijineau deja unele de altele. Nu mai erau niște dinți perfect aliniați, ci piezișii și încălecați. Uneori vezi cum o chestie ca asta merge până la extrem, iar dinții se apleacă și se îndoaie sub presiunea forțelor tectonice din adâncuri.

Eu? Cred că toate ar fi fost bune și frumoase dacă n-ar fi intervenit chestia cu dansul.

S-a întâmplat de trei ori. Exact același lucru… Zoia era atrasă în mod superstițios de gramofonul din apartamentul meu. Îi tot dădea

târcoale și-l studia. Cu un aer vinovat, mi-a cerut de trei ori să-i pun jazz american. După ce a ascultat aprobatoare, a întors capul, a trântit paharul de pământ și a întins un braț elegant spre soțul ei. „Nu mai pot", mă așteptam să spună Lev. Și asta a și spus. „Nici tu." Prin urmare, a rămas să dansez eu cu Zoia – un *jive* rusificat, de tatonare. Habar n-am cât de bine dansa, dar ce e sigur e că fiecare părticică a corpului ei era în extaz, așa încât păream a fi la rându-mi implicat în sclipirile rânjetului ei lacom ori compromis de ele. Chiar și la un braț distanță, dădeam impresia că am de-a face cu o fasole săltăreață de mărimea unei femei. Exista în ea un soi de opoziție, aidoma contragreutății dintr-un puț de ascensor, dar descentrată în mod amenințător.

De trei ori s-a întâmplat: de trei ori a dispărut din fața ochilor mei și de trei ori a revenit la picioarele mele, trântită pe spate, zguduindu-se toată de un hohot de râs înfundat, cu ochii strâns închiși și cu mâinile duse la inimă. Ultima oară (și cu asta am inaugurat finalul), împotrivindu-se vitezei cu care se rotea, rochia de vară i-a urcat până sus, în talie… N-a fost doar șocul erotic, magnetismul coapselor de două tone înfipte în ciorapi, nici numai complicata inginerie și atenția pentru detaliu ce răzbăteau din toate acele agrafe, clipsuri, bride și desuuri, ci mai cu seamă neajutorarea ei, râsul înfundat, ochii acoperiți de pleoape, brațele îndoite în dreptul inimii – întruchiparea abandonului.

— Gata. Asta a fost ultima oară, a zis Lev în timp ce-o săltasps, în picioare.

Am pomenit, cred, mai devreme de detașarea pe care-o afișează frații mai mari. Exact de așa ceva aveam eu nevoie în acele momente. Voiam de fapt să mă distanțez, în așteptarea dezastrului. Și – Doamne, iartă-mă! – aveam și un plan.

Desigur, nu l-am întrebat niciodată pe Lev dacă mai scria poezii. Dacă ar mai fi trăit și-ar fi fost acolo, Vădim l-ar fi întrebat cu siguranță. Doar cine îl ura i-ar fi putut pune o asemenea întrebare.

Venus, ia gândește-te, să zicem, la Degețica.

Probabil îți mai amintești că, înainte să-și ia zborul pe aripile păsării vindecate și înainte să-și găsească salvarea în brațele Prințului Florilor, Degețica urma să se mărite cu sobolul – acel animal insectivor cu ochi punctiformi – și să-și petreacă tot restul vieții în întuneric.

— *Tu* ai putea să te măriți cu un sobol? te-am întrebat eu.

— Bineînțeles! mi-ai răspuns cu entuziasm.

Bineînțeles! N-am prejudecăți! Aveai șase ani. După o lună Degețica a reapărut, așa cum se întâmplă adesea cu imaginile copilăriei. Am repetat întrebarea. Ai tăcut îngândurată. Era prima ta dilemă. Cântăreai avantajele căsătoriei cu sobolul. Acum voiai s-o eviți. Dar cum ai fi putut s-o faci fără să-l rănești? „M-ai jignit." Fetițele învață foarte repede expresia asta. Singurul băiețel pe care l-am cunoscut cu adevărat n-ar fi rostit-o *niciodată.* Fetițele au convingerea că și sentimentele lor au anumite drepturi… Apropo, ce s-a întâmplat cu tine în răstimpul acelor patru-cinci săptămâni? O promovare misterioasă sau o slujbă mai bună. Dacă s-ar fi făcut în paralel un film al vieții tale, s-ar fi văzut, probabil, că lucrurile nu se rezolvă doar cu o schimbare de coafură sau cu niște pantofi scumpi. Rolul ar fi trebuit dat unei actrițe mai în vârstă.

Mai târziu ai fost o vreme măritată cu un sobol – cu Nigel ăla. Pe lângă tine, arăta ca o umbrelă stricată. Am remarcat că după ce-ai fost cu el, ți-ai căutat numai prinți ai florilor și doar accidental ai dat peste câte un porc-spinos sau un dihor.

Așadar, Degețica *chiar* se măritase cu sobolul. Hai să privim din perspectiva sobolului. Stau împreună sub pământ, într-o umiditate și întunecime irespirabile. Plăpânda frumusețe este o soție devotată. Dar sobolul, pe jumătate orb, urăște florile și soarele și simte împotrivirea Degețicăi, cea zămislită dintr-o lalea. Cum lui nu-i stă în puteri s-o gonească, își face hruba și mai sepulcrală, mai umedă și mai întunecată, silind-o în cele din urmă să plece.

3

Tunelul Salang

Pe 29 octombrie 1962 ea chiar a plecat.

S-a întâmplat la o zi după aplanarea crizei cubaneze. Ceea ce a dat naștere unei false iluzii. Zoia l-a părăsit pe Lev, dar n-a fost sfârșitul lumii. Pentru mine în niciun caz. A existat ceva care a precipitat oare lucrurile? Katia s-a dus acolo și chiar a întrebat-o pe mama ei, dar n-a reușit să afle mare lucru, deși a pretins că sesizase ecourile unui scandal… Știam doar că Zoia revenise la școala unde preda actorie, dar și că fusese concediată foarte repede. În acel moment stătea la Petersburg, unde urma să vină și bătrâna Ester. Lev rămăsese în cocioaba de lângă Kazan.

Nu ne-am mai văzut aproape un an de zile. Însă ne-am scris. Iată ce s-a petrecut cu el.

În prima mea scrisoare i-am dat câteva sfaturi practice. M-am oferit să-i cumpăr certificatul de reabilitare, așa cum mi-l cumpărasem și pe al meu cu câțiva ani mai devreme (și așa cum aveam de gând să fac și cu carnetul de partid). Mi-a acceptat propunerea. Ba mai mult, mi-a cerut împrumut o sumă frumușică, anexând un plan financiar de rambursare, cu tot cu dobânda aferentă. Aruncându-mi ochii peste planul acela, cu numeroasele sale procente și zecimale, m-a cuprins o profundă nedumerire. Să-i zicem deocamdată așa. Ca frate mai mare al lui Lev, eram, evident, încântat că Zoia îl părăsise. Mă intriga însă reacția lui Lev: restituirea banilor se întindea pe mulți, mulți ani de-acum încolo. Cum de pentru el *nu însemnase* sfârșitul lumii?

În octombrie a obținut o slujbă pe un șantier minier din Tiumen, în cealaltă parte a Uralilor, dincolo de Ekaterinburg. De Crăciun mi-a trimis fotografia unei blonde pistruiate și ochelariste, cu mâinile la

spate, plasată pe un coridor iluminat cu neon. Era micuța Lidia, o țipă de douăzeci și cinci de ani, pe care o întâlnise în dispensarul de pe șantier. Vreau să menționez că în scrisoarea anexată pozei fratele meu mărturisea cu mândrie reacționară faptul că Lidia era – sau fusese – virgină. Privind din nou fotografia, nu m-a surprins deloc. Am conchis tacit că nu mă interesează fecioarele. Evident. Ce puteam face eu cu o virgină? Despre ce-am fi vorbit toată noaptea?

Anul următor, în februarie, el a fost promovat, iar ea a rămas gravidă. Dar Lev tot mai era însurat cu Zoia și divorțul nu se mai obținea foarte ușor. Înainte era floare la ureche. Nici măcar n-aveai nevoie de gargara fraților noștri musulmani, care divorțează repetând de trei ori „Mă despart de tine". În Uniunea Sovietică era suficient să menționezi asta o singură dată, pe o carte poștală. Dar acum, din motive asupra cărora voi mai reveni, ambele părți erau obligate să aibă o înfățișare la tribunal. Nici eu, nici Katia n-am înțeles refuzul Zoiei de a coopera. Lev s-a gândit că ar fi mai prudent să meargă el însuși la Petersburg. Îndată ce i-a spus că Lidia este – așa cum zic spaniolii – *embarazada,* Zoia a cedat. Ceea ce a urmat a fost pură birocrație.

În august am fost cavaler de onoare la nuntă. Fratele meu părea calm și în formă (și, spre uimirea mea, o parte din părul pierdut îi crescuse la loc), iar evlavioșii părinți ai Lidiei își găsiseră în sfârșit liniștea. Totul a mers bine, dacă ținem cont că Lidia, după cum spunea Katia, era și ea „pe undeva pe-acolo". Înaltă și slabă, cu picioarele ca două fuse, Lidia era o altă Katia, un alt Chile. Mie mi s-a părut o făptură complet diferită de Zoia, ca să nu spun lipsită de feminitate, deși tocmai intrase cu sarcina în trimestrul al treilea. Sarcina o micșorase cumva. Arăta ca o sfoară pe un pachet. Băiețelul lor de șapte kilograme, Artem, s-a născut la termen, în noiembrie.

Zoia a mai rămas o vreme în Petersburg împreună cu maică-sa. A început să colaboreze cu celebrul Teatru de Păpuși de-acolo, pentru care făcea costumele și picta decorurile. Când teatrul și-a deschis o

filială la Moscova, Zoia a fost cooptată în echipa care urma să se mute acolo. Într-o nouă și prolixă scrisoare către Katia, a afirmat că intenționează să se ocupe „iarăși de viața ei sentimentală". Ea și maică-sa își recăpătaseră vechea locuință. Zoia se distra din nou în mansarda ei conică.

Bineînțeles, Katia a vizitat-o. Eu nu. N-aveam chef să mă întorc în fostul meu cartier, ca să stau iar pe sub ferestrele ei pe vreme rea sau bună, încercând să deslușesc umbrele mișcătoare de pe tavanul dormitorului. Mai întâi trebuia să se întâmple altceva. Ceva care ar fi putut să dureze foarte mult.

Nikita Sergheevici căzuse. La putere venise Leonid Ilici22. Dezghețul, apoi Micul îngheț, apoi Stagnarea.

Viața mea amoroasă, cum o voi numi de-acum încolo, a luat o turnură neașteptată. Îmbătrâneam. Și crupierele îmbătrâneau. În realitate nici nu erau niște crupiere adevărate – deși în repetatele mele vise cu Varvara (ultima din serie) ea trona printre jetoanele risipite la ruletă, cu racleta preschimbându-i-se în lornietă… Cam greu să furi un zâmbet de la o damă de consumație o dată ce trece de patruzeci de ani. Îi stă gândul doar la oficializarea relației. Am încercat și cu altele mai tinere. Însă întotdeauna aveam senzația că m-am suit în alt tren sau pe alt vapor și că restul pasagerilor aveau alte bilete și itinerarii, alte ștampile și alte vize. Comunitatea interlopilor își pierduse din entuziasm după ce o lege apărută în 1961 sancționa infracțiunile economice cu pedeapsa capitală. Așa că m-am reorientat parțial, revenind la generația mea și inițiind o serie de relații mult mai serioase, mai complicate și (bineînțeles) mai puțin costisitoare cu fiicele Revoluției – femei divorțate, văduve de veterani, foste pușcăriașe, foste deportate, toate fără tați sau frați. În 1969, într-o delegație în Ungaria, am întâlnit-o pe Jocelyn, cu care

---

22 Leonid Ilici este Brejnev, conducătorul Rusiei între 1964 și 1982.

pot spune că am conviețuit, cu oarecare pauze, până în 1982, până la evenimentele legate de Tunelul Salang.

Prin ’69 lucram deja în robotică, dar nu mă apucasem încă de aplicațiile ei medicale. Ca să faci rost de materiale la standarde internaționale, trebuia să lucrezi în industria spațială sau de armament. Cum spațiul era deja suprasolicitat, m-am îndreptat către industria de armament – lansatoare pentru arme nucleare. Da, copila mea. Pregătiri pentru al Treilea Război

Mondial. Care n-a avut loc niciodată, ceea ce nu-i rău. În dispoziția în care mă aflu, n-aș vrea să-mi reproșez și cel de-al Treilea Război Mondial.

Aveam propria mea mașină Zii cu șofer. Îmi făceam cumpărăturile la magazinele pe valută. Cam o dată pe an adunam mai multe bluze de mătase, eșarfe de mătase și ciorapi de mătase, parfumuri, rimeluri, creme și farduri, apoi le făceam pachet și le trimiteam, fără notă de plată, ocupantei mansardei conice.

Ar trebui să-ți spun câte ceva despre Jocelyn. Principala ei stare de spirit era melancolia – melancolia melodramatică. Destul de tristă la Budapesta, biata Jocelyn cocheta cu sinuciderea la Moscova. Își căra melancolia după ea, probabil în poșetă – o încurcătură neagră și fără fund de ițe și dantele deșirate – sau în păr, o altă încâlcitură în care s-ar fi putut ascunde. O obseda vremelnicia: vedea peste tot doar decădere și descompunere. Se temea de neființă. Dormitul era pentru Jocelyn un chin existențial. Dacă se băga în pat devreme, trebuia să pui în funcțiune radioul sau gramofonul, să ții lumina aprinsă și ușa deschisă. Și, așa cum am ajuns să înțeleg, cauza tuturor acestor lucruri era excesiva ei sensibilitate – semnul unei inteligențe excepționale. Cu cât erai mai inteligent, cu atât mai deprimat riscai să devii. Ar fi putut fi un personaj masculin desprins din vreun roman interzis al lui Dostoievski. Era englezoaică, iar de soțul ei – numărul doi în cadrul Ambasadei Britanice din Budapesta – avea să se îndepărteze în

curând. Jocelyn Patience Harris era demodată și ciudată, o pacoste cu puteri mitice. Existau mai multe explicații ale atracției mele față de ea, snobismul ocupând aici primul loc.

Era în esență elegantă și bogată și, în felul ei, iubea literatura. Nu mergea nicăieri fără cele patru-cinci antologii sau culegeri de poezie georgiană legate în piele. Le-am citit împreună. Evident, am utilizat un nou limbaj, căci gustul e ultimul lucru pe care-l deprinzi. Ani întregi impresionam lumea din jur declamând la nesfârșit versuri din poeți ca Lascelles Abercrombie și John Drinkwater23. Tot atunci concepția mea despre engleza vorbită s-a îmbogățit cu expresii de genul „la țanc" sau „cu orice chip". Ai auzit de sintagma „distins anglofil24? Ei bine, așa puteam fi caracterizat eu. *Era* de-a dreptul dezgustător. Uneori eram și eu uimit de propria-mi persoană. Purtam până și haine de stofă englezească și baston de promenadă, aduse de ea de peste graniță special pentru mine. La astea se mai adăugau o maliţiozitate și o pedanterie îngrozitoare. Și tu ai trecut o dată prin asta, atunci când m-a năpădit acel interminabil acces de râs căruia i-ai zis Tannenbaum: citeam *Lolita* și tocmai dădusem peste expresia „el avusese neobrăzarea să-mi facă o fotografie". Și totuși îmi mențin convingerea că anglofilia nu e un lucru absurd. Din următorul motiv. Vezi tu, Venus, literatura rusă ar putea fi privită ca o recompensă oferită în schimbul unei istorii oribile. Extrem de puternică și extrem de reală, ea își are sorgintea în extrem demult sânge și rahat. Exemplul englez arată însă că literatura nu-și cucerește legitimitatea din oribil. În dorința de a obține supremația mondială, romanul englezesc trebuie să ia aminte la francezi, la

---

23 Lascelles Abercrombie (1881-1938), poet și critic literar englez, cunoscut drept unul dintre membrii grupului de la Dymock. John Drinkwater (1882-1937), poet și dramaturg englez (n.t.).

americani și… da, da, la ruși. Poezia engleză nu se potrivește însă cu modul nostru de gândire. Aș zice că să ai parte de o asemenea istorie și să dispui de un mănunchi de versuri ce nu venerează pe nimeni nu-nseamnă nimic. La ce-ți servește un astfel de regim și o astfel de poezie?

Jocelyn, marea preoteasă a evanescenței și a sterilității, se enerva când pomeneai de cele cinci fiice adulte și cei douăzeci și trei de nepoți pe care-i avea (și care primeau fiecare la aniversare câte o felicitare și o grosolană jucărie rusească), de parcă ar fi fost ceva absolut irelevant. Actul sexual, la rândul lui, era privit ca fiind culmea frivolității, deși deseori i se lăsa pradă. Apoi mai era și surprinzătorul optimism pe care-l degaja permanent figura ei. Nu știu de ce, dar foștii ei iubiți – inclusiv bărbatul ei – nu trezeau în mine niciun fel de ostilitate. Ca să fiu sincer și, prin urmare, nepoliticos, nu puteam să înțeleg ce găsiseră la ea: *ei* erau deja englezi get-beget. Oricum, viața mea interioară devenise din ce în ce mai anglofonă. Sigur, totul făcea parte dintr-un plan, dar în același timp constituia și un mare avantaj. Când Pasternak a fost redus la tăcere ca scriitor, s-a apucat de traduceri – din Shakespeare, printre alții. Înțeleg unde bătea atunci când menționa comuniunea sa „cu Occidentul, cu pământul istoric și cu fața lumii". Jocelyn purta haine cernite, dar se temea tocmai de întuneric. Eu arboram culori mai deschise: cafeniu sau verde.

La cei zece-unsprezece ani ai săi, nepotul meu Artem încă se mai ascundea când o vedea pe Jocelyn, pentru ca peste o oră sau două să intre pe furiș în sufragerie și să se holbeze la ea. Și nu era un băiețel timid… Ceea ce nu mă împiedica să merg împreună cu ea la Lev și Lidia în fiecare vară și să stăm la ei câte o săptămână. Lev și Lidia s-au obișnuit repede. De fapt în țara mea nu era ceva chiar atât de ciudat să stai cu fața-n pumni la masa de seară și nici să rămâi ghemuit în poziție fetală pe toată durata unui picnic. Jocelyn ar fi fost complet neinteresantă dacă n-ar fi fost o englezoaică capabilă s-

o-ntindă oricând voia. De altfel, ea știa la fel de multă rusă cât un aristocrat din secolul al XIX-lea (adică vreo douăsprezece cuvinte), așa încât nimeni în afară de mine nu trebuia s-o asculte. Dar mie îmi plăcea s-o ascult.

Lev și cu mine am devenit din nou apropiați. Ah, ce inflexiuni reconfortante! Imaginează-ți cum e să auzi șoapte duioase, liniștitoare, o *viață* întreagă… Lev și cu mine am devenit din nou apropiați. Stăteam în bucătărie până seara târziu. Beam și fumam amândoi. Existau acum și unele semne de relativă armonie. Unul ținea de talentul lui la șah (când reușeam o remiză, mă simțeam de parcă m-aș fi cățărat pe-o plută în mijlocul talazurilor uriașe). Al doilea era bâlbâială: pornise iar la luptă împotriva ei. Și într-o noapte, când eu am deschis din nou subiectul poeziei, n-a mai părut un gest de o răutate evidentă. Eram interesat să aflu neapărat ceva.

— Chestiile alea pe care le citește sunt *groaznice,* i-am șoptit eu, referindu-mă la Jocelyn (încă se mai auzea radioul din camera de alături, unde dormeam eu cu ea).

— Adică?

I-am explicat: lucruri pastoral-sentimentaliste și cam răsuflate. I-am povestit de Wilfred Owen, poet din Primul Război Mondial, care scrisese în stilul ăsta, și de un vers de-al lui – „zădărnicia razelor de soare".

— Așa ar trebui să se numească toate cărțile ei, am zis. „Zădărnicia razelor de soare", antologie de poezie georgiană. Nu știu ce pricepe ea din toate astea.

— Ceva tot pricepe. Oricum, e mai bine decât nimic. Iar eu sunt cel care nu mai simte. Pentru mine lucrurile astea nu mai înseamnă nimic. Totul a murit. Pe tine te interesează încă, fiindcă n-ai încercat niciodată să scrii. Poezie, vreau să zic.

Am așteptat.

— Și când te gândești că odinioară, ca și Mandelștam, judecam oamenii după felul în care reacționau la poezie, a adăugat el. Ca și

Mandelștam. Acum sună desuet ce zic, dar poate că mai cred așa. Și mai e cineva de aceeași părere: Artem.

La cei cincisprezece ani ai săi, Artem zăcea și dormea în cea mai mare parte a timpului sus, în casă, într-un dormitor pe măsura lui, năpădit de eșarfe și rozete.

— Știu. Tot nu-mi vine să cred că am produs o făptură atât de minunată. Și o știe pe Ahmatova25 pe de rost.

Un zâmbet fugar îi apăru pe chip. Apoi se ridică și spuse:

— În lagăr încă o mai făceam. Scriam poezii în minte. Până în '56.

Avu o tresărire. Privirile ni se încrucișară.

— '56, am zis eu. Casa întâlnirilor.

— Ah, *nu-ți face griji*, mi-a răspuns el apăsat. Încă nu e cazul. Dar înainte să mor, *o să afli.*

În acel moment intră și Lidia în cămașa ei de noapte tubulară, căscând și târșâindu-și picioarele, și mai apoi veni și Jocelyn, în negru și cumplit de nedormită. Îmi trecu atunci prin minte că amândouă erau complet diferite de Zoia: Lidia în ceea ce privea aspectul fizic, iar Jocelyn din punct de vedere spiritual. Dacă le-ai fi pus pe toate trei în aceeași încăpere, probabil că ar fi avut loc un soi de eveniment Eme2, ca atunci când materia și antimateria se întâlnesc.

Mă gândeam că și Lev avea un destin asemănător. Acum își mai revenise cât de cât psihic, dar din punct de vedere fizic nu se simțea bine deloc. Avea ochii injectați și congestionați ai unui bolnav cronic. O vreme, atunci când îl apuca vreun acces de tuse, ieșea din cameră ca să se liniștească. Mai târziu ieșea și din casă. La vârsta mijlocie a făcut un astm „de stres". Crizele l-au aruncat într-un altfel de luptă. Își lăsa capul pe spate. Putea să inspire, dar nu și să expire. Încerca. Însă nu reușea să dea aerul afară. Nu mai putea să-l

---

25 Referire la poeta rusă Anna Ahmatova (1889-1966) (n.t.).

elimine.

— Nu te mai uita la mine așa!

— Așa cum?

— Ca doctorii.

Ei bine, Dumnezeu știe că aveam eu un plan…

Acea perioadă de calm burghez, progres, poezie și evoluție spirituală, lipsită de violuri sau crime, era deja pe sfârșite. Așa că hai să ajungem la zi.

La finele deceniului am fost martorii unui șir întreg de evenimente, de parcă (dacă privești din perspectiva de-acum) toată lumea se pregătea pentru acel noiembrie 1982. Lev fusese internat în spital câteva săptămâni. Voiau să-i monitorizeze inima, timp în care îl îndopau cu salbutamol, un nou medicament antiastmatic. După ce-a devenit din ce în ce mai critică la adresa „indiferenței mele ovine", cum o numea ea, Jocelyn a plecat înapoi în Anglia. În singura scrisoare pe care mi-a trimis-o, un document de o remarcabilă seninătate, îmi scria că nu o deprima vidul ori percepția asupra lui, ci Rusia. Și că nu voia să se mai întoarcă. Nepotul meu, Artem, și-a petrecut Crăciunul lui 1980 la bordul unui bombardier militar, în drum spre Afghanistan și spre războiul împotriva mujahedinilor. Fusese încorporat la trupele de transmisiuni și avea să stea destul de departe de linia frontului. Crăciunul – o sărbătoare lipsită de semnificații pentru musulmani și comuniști. Iar Zoia… Zoia a făcut un gest neașteptat.

Veștile de la ea îmi parveneau indirect, prin intermediul surorii mele. Se vedeau cam o dată pe lună, iar Katia îmi dădea raportul cu regularitate, arborând un aer de asistent social care descrie un caz dificil. Pe de altă parte, era, ca să spun așa, predispusă la bruște modificări fizice: vreme de minute bune își pierdea zvelțețea și subțirimea, umflându-se cu ipoteze… Deseori îmi spunea, încercând să pună ghilimelele de rigoare, că Zoia „se îndrăgostise" de „un coregraf extraordinar" sau că „i se aprinseseră călcâiele"

după „un scenograf formidabil". De-a lungul anilor amanții ei păreau să decadă ca anvergură și vitalitate. Începusem să mă pregătesc pentru epoca mașiniștilor extraordinari, a ușierilor formidabili și așa mai departe. Dar o dată cu trecerea în noul deceniu, s-au întâmplat două lucruri ce-au făcut-o pe Zoia să se schimbe. În decursul aceleiași săptămâni a împlinit cincizeci și trei de ani și a îngropat-o pe maică-sa. Zoia s-a schimbat. La începutul lui 1981 i-a spus foarte calmă Katiei că acceptase o cerere în căsătorie.

— Ia zi, de la cine? am întrebat eu.

Katia a făcut o pauză. Își savura puterea asupra mea.

— De la Ananias.

— *Nu!* Credeam că a murit.

— Ananias! Cum naiba să-i spunem lui Lev?

Un singur nume: Ananias. Colaborator ocazional la filiala moscovită a Teatrului de

Păpuși, Ananias fusese în trecut un dramaturg de succes. *Golanii,* piesa care l-a consacrat (alături de alte povestiri și romane), a apărut pe la mijlocul anilor '30. Acțiunea se petrecea într-un lagăr de muncă și era povestea unei găști de urki. În anii '50 piesa a fost redescoperită și transpusă pe peliculă sub un alt nume – *Vagabonzii.* Ananias avea acum optzeci și unu de ani.

Și Katia? Hai să ne ocupăm puțintel și de ea, fiindcă n-o vom mai întâlni prea des de-acum încolo. Niciodată nu și-a găsit marea iubire, însă, fără a trăi o pasiune arzătoare, s-a atașat incurabil de un bărbat însurat. Insul nici măcar nu-i mai promitea că-și va părăsi familia pentru ea. Mai târziu s-a împrietenit cu soția respectivului, devenind un soi de tanti Phyllis pentru unicul lui copil. Îți spun toate astea ca să vezi că pretutindeni oamenii își creează propriile fundături, propriile fidelități. Nu e întotdeauna necesară intervenția statului.

După Jocelyn am avut o legătură tihnită cu o traducătoare din

Ministerul Apărării. O numesc tihnită fiindcă timida Tamara era încă în doliu după cel ce-i fusese soț vreme de douăzeci și cinci de ani (iar biografia ei anterioară era curată, fără niciun fel de întorsături sau aventuri). Vorbea o engleză destul de mediocră, dar avea un limbaj tehnic de prima mână – exact lucrul de care aveam nevoie. Tamara era cam într-o ureche, dar în sensul bun, și s-a dovedit a fi mai mult visătoare decât maniacă. Obsesia ei era *dacea* – o colibă transformată în casă de vacanță – pe care o avea undeva în sudul Ucrainei, pe malul Mării Negre. Se jurase că mă va duce acolo în primăvară. Adormeam în șoaptele ei tandre: cum o să locuim noi în colibă și-n fiecare dimineață o să înotăm goi în apele azurii, cum o să ne plimbăm la nesfârșit pe plajă, sub confetti de fluturi albi. Ce-i drept, îmi place la nebunie să înot, să dau din mâini, iar apoi să plutesc, purtat de valuri, fără niciun sprijin, fără nimeni și nimic în jur…

Pe 3 noiembrie 1982 Artem, fiul lui Lev, a fost ucis alături de alte câteva sute de ruși și afghani în Tunelul Salang, pe drumul ce vine de la Kabul. Acest tunel din munții Hindukush, aflat la cea mai mare altitudine din lume, a fost construit de sovietici (în 1963) și era (așa cum a și rămas) o capcană mortală, în patru dimensiuni și trei sute șaizeci de grade, chiar și pe timp de pace. După ce evitase o avalanșă, convoiul lui Artem a pornit-o spre nord. Un alt convoi, aflat la trei kilometri distanță, în capătul opus, evitase și el o avalanșă și se îndrepta spre sud. Probabil că s-au ciocnit și cu siguranță a avut loc și o explozie. Ni s-a spus că fuseseră „câteva zeci" de morți, dar numărul real se apropia, probabil, de o mie. Nu muriseră din cauza exploziei, ci a fumului. Autoritățile rusești au presupus în mod eronat că mujahedinii atacaseră convoiul lui Artem, așa că au blocat tunelul la ambele capete. Totuși ce logică avea asta? Disperați, orbiți, sufocați, soldații orbecăiau și se călcau în picioare. Și totul așa, încet, foarte încet. O moarte în chinuri groaznice, o moarte *teribilă* pentru Artem.

Am ajuns acasă la o zi după sosirea telegramei. Toate storurile erau trase. S-ar putea să te întrebi cum de-am putut s-o fac, dar m-am gândit la Wilfred Owen: „Și fiece apus întârziat, aidoma storurilor trase". Se referea la o familie îndoliată (sau la nesfârșita serie de asemenea familii) din „tristele comitate", în octombrie 1917. Storurile trase erau o confirmare și un semn. Cei ce suferă preferă întunericul. Lumina este viață, pentru ei insuportabilă, la fel ca și glasurile oamenilor, ciripitul păsărilor, zgomotul pașilor hotărâți. Devin și ei un soi de arătări în căutarea lumilor spectrale și așteaptă apariția fantomelor – a unei anumite fantome.

Le-am stat alături, în întuneric, cât am putut demult. Zece minute. În hotelul gării apa de la baie era neagră. Asta nu m-a surprins și nici nu m-a interesat câtuși de puțin, pentru că știam ce urma să se întâmple. Ce culoare ar fi trebuit să aibă apa? M-am privit în oglindă și am simțit că aș fi putut s-o înlocuiesc – vreau să spun fața. Dacă ar fi existat niște cleme în spatele urechilor, ca s-o fi scos… Am telefonat la fiecare câteva ore. M-am dus acolo. De câte ori ieșeam pe ușa din față, aveam senzația că mă zbat să ies la suprafață din adâncuri și să trag prima gură de aer.

Lev mi-a zis ceva. Asta e tot ce mi-a zis:

— Cel mai groaznic lucru e că îl căinez atât de tare.

Lidia era tot sus, în camera lui.

— Ce face acolo? am întrebat cu glas blând.

— Atât de tânăr și atât de speriat… îi adulmecă hainele.

Storurile nu s-au mai ridicat niciodată. În a treia dimineață Lev a spus că, din câte putea el să-și dea seama, pare să aibă amețeli. A fost internat la infirmeria din Tiumen și transferat după-amiaza la spitalul din Ekaterinburg. Doctorul m-a tras deoparte ca să-mi spună că niciodată nu văzuse un pacient care să reacționeze atât de slab la o doză atât de mare de medicamente. A numit-o „cădere în cascadă": organele lui cedau unul după altul. Fratele meu stătea liniștit și tăcut pe patul ridicat, dar, în același timp, era și foarte

agitat. Parcă mi se învârtea în jurul capului. Dispărea într-un vârtej.

A rămas tot timpul conștient. Ochii i se mișcau de la unul la altul – Lidia, Katia, eu. Ochii lui erau cei ai unui om ce se teme că a uitat ceva. Apoi și-a amintit. Și-a luat la revedere de la fiecare, pe rând. La mine a zăbovit cel mai mult. Te rog să nu mă dai de gol, mă rugam eu în gând. Nu le spune.

— Nu? Nici acum, în ultimul ceas? m-a întrebat el.

Apoi a urmat un „Te rog".

Lev a murit în aceeași zi cu Leonid Ilici – pe 10 noiembrie. În aceeași zi cu omul care-l trimisese pe Artem în Tunelul Salang.

4

Casa rău famată

Venus, ea locuia într-o casă rău famată… Stai puțin! Dar *a existat* și o perioadă decentă – de vreo douăzeci de ani! Sigur, asta eram eu, un mesager al morții, îmi spuneam în timp ce mergeam pe străzile Moscovei. Așa cum sunt cei mai buni frați. Dar n-am făcut așa. Aveam eu un plan. Vezi tu, Venus, ea locuia într-o casă rău famată.

Impozanta casă de raport situată pe chei își ițea umărul pătrățos și carena ieșită în afară, decorată pe ambele fațade, luând poziție de drepți pe malul râului Moscova, neogotică și impresionant de impunătoare. Când o numesc rău famată, mă refer la vechiul sens al cuvântului și nu doar la un sinonim pentru *notoriu.* Construită imediat după război pentru nomenclatura victorioasă, ea mai adăpostește încă destui venerabili și satisfăcuți ucigași în masă, azi amnezici taciturni, cu pensii de stat. În acel moment locatarii erau destul de pestriți, deși de cum am intrat în hol și m-am prezentat, așteptând ca portarul să mă anunțe, am văzut ba un Molotov colo, ba un Kaganovici dincolo26. Am pășit în liftul de lemn, care sălta cu

---

26 Lazar Kaganovici și Viaceslav Molotov au făcut parte din cercul puterii în perioada cuprinsă între mijlocul anilor 1920 și mijlocul anilor 1950. Amândoi au jucat un rol proeminent pe timpul celor două valuri de teroare, cel din 1931-1933 (la sate) și 1937-1938 (la orașe). Aceasta este ultima notă de subsol. Iar cititorul s-ar putea să-și dorească să afle răspunsul la o anumită întrebare, în lumina evenimentelor viitoare. L-am iertat? în cele din urmă da, am făcut-o. Singurul lucru pe care nu i-1 pot ierta e faptul că nu m-a lăsat să-l conduc la aeroportul din Chicago, la O'Hare. N-o să-mi treacă decât

lăcomie pe basculator. Când a pornit în sus, bătrânul mecanism a început să scârțâie, de parcă puțul și contragreutatea dezlănțuită ar fi fost un instrument de tortură înalt de opt etaje. Cutia liftului a fost trasă în sus, tot mai sus, în casa infamiei.

Traversasem orașul pornind de la hotelul Rossia, unde îmi luasem un apartament cu vedere spre Piața Roșie. La 17 noiembrie 1982 Leonid Ilici și-a găsit odihna veșnică. La funeraliile lui Iosif Vissarionovici, în 1953, întreg orașul vuia de țipetele mulțimii, de claxoanele mașinilor și ale camioanelor, de sirenele fabricilor. În întreaga ei istorie Rusia n-a fost niciodată mai dementă ca în ziua aceea. Sute, poate chiar mii de oameni au fost călcați în picioare sau striviți (și nu doar la Moscova). Sora mea a fost de față. Cadavrele, spunea ea, se rostogoleau ca butoaiele pe panta abruptă din Piața Trubnaia, oprindu-se într-o baltă de sânge. Până și Pasternak și Saharov s-au speriat. O prezență oprimantă dispăruse; o absență oprimantă îi lua locul. În vidul creat, toată lumea era convinsă că Rusia însăși o să… o să ce? Că Rusia o să înceteze să mai existe. Numai evreii se bucurau. Numai evreii și sclavii… Nicio jelanie, nicio apocalipsă la moartea lui Leonid Ilici. Niciun excedent mortal de ființe omenești, ci, dimpotrivă, un număr jenant de mic. Și gândul obsedant că Iosif Vissarionovici pur și simplu îi epuizase. Răsese tot. Îi terminase pe toți. Bocitorii fuseseră urcați în camioane și autobuze și aduși de la fabricile și colhozurile lor îndepărtate. Erau în doliu. Negrul mat și uzat al veșmintelor femeilor și negrul bărbaților, lucind de atâta purtat. Mergeam printr-un oraș de Jocelyne și gropari. Purtam și eu o cravată neagră pe sub eșarfa de mătase albă și paltonul de cașmir.

I-am dat acest ultim articol vestimentar menajerei în uniformă. M-am întors. Zoia stătea cu spatele la o masă rotundă, sprijinindu-

---

peste vreo oră.

se de ea cu degetele ei înmănușate. Și ea era îndoliată: haine negre, ciorapi negri și pantofi negri, cu o voaletă fină prinsă de marginea pălăriei de fetru.

— Cleopatra a intuit bine, spuse ea pe un ton grav.

Îmi cercetă cu atenție expresia încruntată și cravata neagră.

— Omora mesagerul care-i aducea vești proaste. Bine făcea! Uneori îl omora chiar înainte să apuce să-i dea vestea. Înainte. Ar trebui să fac același lucru. Katia mi-a zis de Artem. Dar acum nu mai e vorba de el, nu-i așa? E vorba de tatăl lui. Fratele tău. Primul meu soț.

Se mlădie spre mine și mă îmbrățișă. Orice s-ar fi întâmplat, intenționam să absorb cât mai mult din impresiile oferite de simțuri – viitoarele mele amintiri olfactive și tactile. Bărbații ruși se pricep foarte bine să consoleze rusoaicele nefericite. Ei știu că îmbrățișarea va fi lungă și că li se fac și concesii. Se permite atingerea părții de sus a pieptului, de o parte și de alta. Murmuri „Hai, liniștește-te" și te gândești la zona de lângă subsuoara asta, de lângă subsuoara cealaltă… Zoia plângea cu toată ființa ei. Îi simțeam în ureche respirația fierbinte în timp ce gemea, se îneca și sughița, iar voaleta ei, lipită de obrazul meu, se umezise toată. Iar când se îndreptă de spate și se îndepărtă, această sumbră ciorăpăraie pentru ochi, nas și gură îi rămase mulată pe față, umedă de lacrimi și alte secreții. Ridică o mână învelită în negru și-mi arătă ceva cu cealaltă.

În sufragerie una dintre cele trei ferestre cu vitralii se deschisese doliului. Apropiindu-mă de suprafața tremurătoare de sticlă, am simțit o aromă dulceagă, sinistru de dulceagă. Venea, cum știam prea bine, dinspre fabrica de ciocolată Octombrie Roșu de peste drum și-mi reamintea mirosul de umanitate din vara arctică. Menajera în uniformă a trecut vijelioasă pe lângă mine și a închis fereastra cu o exclamație de uimire. M-a întrebat apoi cum îmi place cafeaua, însă am refuzat-o. Mă temeam și de cea mai mică undă de agitație. Ar trebui să fii atentă la asta. Nu sunt în măsură să vorbesc

despre pierderea unui copil. Însă pierderea oricui altcuiva este ca un narcotic. Cazul meu a fost unul aparte și, sunt de acord, unul groaznic, dar cred că recuperarea este ceva universal. La urma urmei, ți se cere să iei cunoștință de cel mai mare contrast posibil. Eram foarte viu. Nu-ți face griji. Nota de plată vine mai târziu pe farfuria de argint. Plata se face în mai multe rate: ceea ce englezii obișnuiesc să numească – artistic, dar fals – „absolut niciodată". Așa cum îți spuneam, Venus, ar trebui să bagi la cap și să fii atentă la toate aceste gânduri legate de pierdere. Foarte curând vei suferi și tu una.

Eram deja la a patra țigară când ea reveni. Voaleta îi era acum ridicată, prinsă de pălărie… Observasem că la reîntâlnirile petrecute după lungi perioade de timp femeile frumoase obișnuiesc să facă așa ceva: se furișează lângă tine și iau o atitudine studiată, privind în gol, dar nu dintre ruine, ci din muzeul a ceea ce fuseseră odinioară – acum, că trofeele le erau puse sub geam, la păstrare. Zoia, propria ei curatoare. Totul era vizibil, în ciuda penumbrei și a machiajului colorat: fisurile mătăsoase de pe frunte, cearcănele vinețiii de sub ochi, ridurile adânci de deasupra gurii, pe care le fac rusoaicele și care le accentuează conturul maxilarului. Văzut din față, chipul ei își păstrase liniile și conturul, dar din profil părea o insulă din Caraibe (ca să continui cu metaforele școlărești), desprinsă de recif și plutind în derivă până în Golful Panama.

— Haina, spuse ea. Pantofii! Cinci minute ți-am pipăit haina. N-am putut să mă abțin.

— Și tu! i-am spus. Părul tău…

— E încă negru fiindcă îl vopsesc de-l ia naiba în fiecare săptămână. O, sunt căruntă! Ca și Voltaire. Nu-i așa că-i groaznic să apari astfel? Aș vrea ca toți vechii mei prieteni să fie *orbi.* Eu…

Brusc își înclină capul, părând să ia aminte la ceva.

— Vine, vine, rosti ea. O să stea foarte puțin. Vrea doar să te salute.

El își făcu apariția pe ușile duble… Până prin 1960 și ceva se mai vedeau încă la Moscova sau Petersburg afișe și panouri cu Ananias stând la masă, cu o mână la falcă, moțul de păr șaten răsucit în sus, o îmbufnare de o fermitate falsă și un aer boem asumat cu multă siguranță. Dar acum? Se întâmplă uneori ca bătrânicile să se transforme în bătrânei: moșnegi în chiloței și cămășuțe dantelate. Procesul invers nu e la fel de des întâlnit, dar uite-l pe Ananias: o babornițǎ în costum și cravată. Până și umerii lui țepeni, trași înapoi, erau ca de femeie. Avea chiar și acea vioiciune a venerabilelor doamne, pe care unii tind să o admire. Doar sprâncenele zbârlite, ele singure trădau poverile și frământările unui bărbat.

Zoia ne-a făcut cunoștință. Poate crezi că exagerez, dar e adevărul adevărat: strângerea lui de mână m-a dezgustat într-atât, încât la plecare aș fi preferat să-l îmbrățișez sau chiar să-l sărut, numai să nu fiu nevoit să-i strâng mâna din nou. Carnea aceea albă și umedă părea să cedeze, să se topească. Parcă ai fi ținut în mână o mănușă slinoasă de cauciuc, pe jumătate plină cu apă călduță.

În clipa aceea Zoia se ridică și plecă, promițându-i soțului ei neliniștit că se va întoarce repede.

— Și, spuse el, așezându-se pe scaun, bănuiesc că ai avut parte de un zbor agitat pe deasupra munților.

— Uralii? am întrebat eu. A, nu, ăia abia dacă se pot numi munți.

— Ah, dar golurile de aer, presiunea scăzută… Asta se întâmplă fiindcă…

Vorbind cu el, am început să înțeleg mai multe. Am putut chiar să fac o apreciere destul de corectă a lui. Cu un an înainte văzusem ecranizarea după piesa lui, *Vagabonzii.* Citisem și o culegere de proză scurtă care îi apăruse în 1937. Cartea aceea m-a surprins și m-a neliniștit foarte tare. La prima vedere poveștile urmau modelul realist socialist: întâmplări dintr-o uzină metalurgică sau dintr-o

cooperativă agricolă, ce respectau „linia generală”, însă aici intervenea partea ciudată: Ananias chiar avea talent. Fiind înzestrată cu un înalt și acut nivel de înțelegere, proza lui părea desprinsă din viață. Iar când ajungeai la părțile unde trebuia să respecte rețeta, parcă vedeai clapele mașinii de scris înțepenindu-se una într-alta, ca o gură cu dinți lungi, negri. În anii ’30 un scriitor bun care nu înfundase pușcăria avea la îndemână doar două posibilități: tăcerea sau colaborarea, urmată de sinucidere. Doar cei lipsiți de talent puteau să colaboreze și să rămână totuși normali. Am înțeles că Ananias era un personaj aparte. În doar câteva minute am simțit forța acumulată a suferinței lui mentale, imposibil de ignorat, ca și atingerea mâinii sale sau mirosul respirației lui. Răsuflarea lui îmi amintea de aerul de deasupra Predposilovului.

Ea se tot foia de colo colo (cu gâtul drept ca și mersul ei rigid). Ananias o privi ca și cum ar fi dat să plece și adăugă cu o voce șoptită:

— Sunt alături de tine în nenorocirea asta. Și băiatul… Groaznic. Groaznic! Singurul copil, spuse el apoi, legănându-și capul. Războiul ăsta e ca o otravă. Tinerii pe care-i ucide nu au frați, nu au surori. Familiile lor sunt distruse dintr-o lovitură. Întreaga noastră societate e lovită de acest război.

Făcu o pauză și bărbia-i căzu în piept. Ridică iarăși capul și atunci am putut să-i văd ochii îmbătrâniți, cu privirea goală și zbârcită de atâtea căutări și greutăți.

— Sunt la fel de bătrân ca secolul. Chiar mai bătrân. 1899!

Avu o tresărire.

— Fratele tău era încă tânăr. Erați de aceeași vârstă, nu? Sau era mai tânăr? Un mânzuleț. Să mori așa, în floarea vieții! La vârsta *lui*! Ce teribil! Ce *ciudat*!

Ananias ședea cu mâinile în poală și degetele încrucișate. Mâinile lui… Cum de îndurau propria lor atingere? De ce nu se îndepărtau? Mă încerca un sentiment abstract de milă pentru firul de praf captiv

în scoica palmelor sale. Răspunsul meu a fost unul eroic de slab, dar devenise deja limpede că nu se mai punea problema evitării unei a doua strângeri de mână sau a supraviețuirii în urma ei.

— Bănuiesc că știți, am zis eu. Lev a stat în lagăr zece ani.

— Vezi tu, nu se putea altfel. Niciun om liber n-ar accepta vreodată să muncească în minele de aur, uraniu ori nichel, care-i sunt necesare poporului ca să supraviețuiască.

— Asta a fost după război, am spus. Am fost trimiși acolo după ce-am fost la război.

— Instituția s-a blocat. Așa se întâmplă în general cu instituțiile. Dar toate astea s-au petrecut cu mult timp în urmă. Uită-te la tine. Ai căzut la pace cu statul… oarecum. Și ai ieșit *destul* de bine din chestia asta. Ești bine mersi. Nu ți-a făcut atât de mult rău, nu-i așa?

Am tăcut. Mă uitam la Zoia, așteptându-mă la o privire de avertisment. Însă ea ținea capul plecat. Cum fac toți rușii în asemenea momente. Întotdeauna ne chinuim să alungăm nebunia amărăciunii. Pentru moment m-am mulțumit să spun doar că realitatea lagărelor n-a fost lucrul pe care a ales el să-l descrie.

— Ales? Ales? *Nimeni* n-a ales! Eu n-am ales. Tu n-ai ales. *Ea* n-a ales! *Nimeni n-a ales!*

Atunci i-am spus-o și eu:

— Însă tu ai ales. Știi cu cine semeni? Cu bărbații și cu femeile din lagăr – bărbații și femeile care nu mai sunt bărbați și nu mai sunt femei. Lor li s-a furat ceva. Ție nu. Tu ți-ai făcut-o cu mâna ta.

Timpul trecea. Ananias și-a proptit palmele pe brațele din piele ale scaunului, încercând să se ridice. Apoi a spus, cu o voce dintr-odată pierdută și copilăroasă:

— Of, de ce cred oare oamenii că se pot întoarce ca să enerveze pe toată lumea? Pur și simplu cred că pot să revină. Și-apoi produc atâta suferință și deschid iar toate rănile astea vechi!

Zoia îl ajută să se ridice. Dădu din cap înspre mine și-și înăbuși un gest în timp ce-l însoți pe Ananias spre ușă, lăsându-mă cu

împovărătoarea senzație că merge s-o conducă pe bătrâna Ester.

Mi-am petrecut al doilea moment de pauză dând ocol camerei, cu senzația că fiecare podoabă și piesă de decor, fiecare cornișă și ornament fuseseră stimulate, ca să nu zic direct finanțate de râsul iertător pe care Ananias îl provocase în rândul națiunii cu toți nemernicii și hoții lui ce se poticneau puțintel în calea lor spre mântuire. În *Golanii* (1935) fasciștii și politicii erau de-a dreptul demonici. În *Vagabonzii* (1952) politicii erau demonici și semiți – eram toți neamuri de Fagin și Shylock, toți niște iude. Într-un colț era amenajat un mic altar închinat celor mai însemnate succese ale lui Ananias – fotografii cu autograf, cupe și eșarfe, diploma ce îi confirma statutul de Erou al Muncii Socialiste… Judecam în egală măsură dimensiunile eșecului Zoiei, ale eșecului ei în ceea ce privește viața sentimentală. Știam prea bine cât de deprimant poate fi un astfel de demers – o știam de la văduvele mele, de la orfanii mei, de la vagabonzii între două vârste, copiii schimbați în leagăn, șoareci și cobai încă mișunând prin laboratorul părăsit la mult timp după terminarea experimentului. Și așteptând acum doar să le treacă viața.

Ea se întoarse. Evreică, am șoptit eu. Și „Ananias" nu-i tot un nume evreiesc? închise ușile duble și se așeză, trântindu-și mâinile pe lemnul de tec. Pasul ei de acum mai păstra ceva din neglijența nostimă de altădată, iar când se prăbuși pe fotoliu, picioarele i se ridicară o clipă de pe parchet, pentru a reveni la loc îndată ce-mi făcu un semn mic să vin lângă ea.

— S-a liniștit.

O auzeai oftând din fotoliu.

— Avem la dispoziție cam cinci minute, mi-a spus ea. Apoi o să mă cheme iar. E bine c-ai venit, însă e dureros să te revăd. E dureros să mă revezi. De ce-ai venit? Din cât te cunosc, trebuie să fi avut tu un motiv.

I-am spus că aveam două motive. Două întrebări.

— Spune.

Am întrebat-o ce se întâmplase în Casa întâlnirilor.

— Casa…?

Liniile fine și numeroase de pe fruntea ei conspirară înainte ca ea să îmi dea răspunsul:

— O, atunci… De ce întrebi? Nu s-a întâmplat nimic. Adică, zău, ce-ai fi vrut să se întâmple? A fost minunat.

Văzându-mi surprinderea, ea însăși uimită, continuă:

— Într-un fel, cred c-am fost copleșiți. Multe lacrimi, multe vorbe. Bineînțeles, și restul.

M-am scuzat anticipat pentru graba mea de prost gust, adăugând – fără prea multă onestitate – că mă așteaptă chestiuni ce nu suportă amânare. I-am spus că voi pleca: în America. O să fiu bogat și liber. I-am zis că vreme de treizeci și șase de ani m-am gândit la ea de o mie de ori pe zi. Iar acum, am zis eu, mi-a fermecat toate simțurile.

— Prin urmare, a doua întrebare, am continuat eu, este: vrei să vii cu mine?

Am simțit iar mirosul acela dulceag. Acum însă toate ferestrele erau închise. Simțeam cum sângele mi se urcă la cap, o ureche îmi păcănea înfundat și, în timp ce ea-mi vorbea, aveam impresia că iau parte la o convorbire telefonică la distanță, cu pauze, bâzâit și ecou.

— America? Nu. Sunt impresionată, însă nu. Dacă tu crezi că pot să renunț la ce am acum și să risc totul din nou, te înșeli… America. Sunt luni de zile de când n-am mai ieșit pe stradă. Luni de zile de când n-am mai fost *acolo jos.* Sunt mult prea beată. Nu se vede?

Voiam să continui, dar o strigă Ananias. Atunci îmi zise:

— Oricum, eu sunt terminată. Nu și *tu.* Niciodată tu. El. El.

Ca semn de doliu, toate cârciumile și cafenelele fuseseră închise la ora prânzului. Doliu pentru cel mai decorat bărbat din istoria Rusiei, doliu pentru conducătorul îmbătrânit care spusese numai tâmpenii la televiziunea de stat – cel puțin în ultimii cinci ani. Am traversat marele pod de piatră în pas vioi. S-ar putea să te mire

tonul meu, Venus, s-ar putea să te mire și mersul meu vioi…

Am plătit intrarea la unul din cluburile în care obișnuiam să merg în vremurile de odinioară. Am observat destui membri de partid pe lângă obișnuiții pierde-vară. M-am așezat la bar și am comandat o sticlă de șampanie. La televizorul așezat pe peretele cu sticlele de băutură se derulau fără sonor funeraliile de stat. Părea să fie obișnuitul regal de plictiseală, până când s-a întâmplat ceva – ceva care a atras după sine tăcerea în tot localul și a declanșat apoi un foc încrucișat de fluierături și huiduieli. Soldații gărzii de onoare tocmai se pregăteau să închidă sicriul, când Victoria, văduva lui Leonid Ilici, a tras adânc aer în piept, a făcut o pauză și apoi a comis actul criminal – și-a făcut semnul crucii. O singură ființă din țara mea putea s-o facă fără teamă de represalii: ea. A făcut semnul crucii peste stăpânul neînsuflețit al celor fără Dumnezeu.

Te întrebi dacă aveam speranțe de înviere acum, în ceasul al doisprezecelea? Trebuie să spun că aveam, iar în cazul meu nu erau chiar neîntemeiate. Am dat să ies din casa rău famată – și nu era o plecare de bun augur, Venus. Începutul a fost bun, dar sfârșitul n-a ieșit cum trebuie. Zoia a descuiat ușa înaltă, iar eu am trecut pe lângă ea și m-am întors cu fularul și paltonul. Ea mi-a întins mâna înmănușată în satin negru, cu încheieturile degetelor în sus. Dar n-am apucat s-o ating. Ananias o striga. Acesta ne-a fost acompaniamentul de bun-rămas: strigătele din ce în ce mai rare, dar tot mai disperate, ale lui Ananias.

I-am spus Zoiei pe un ton ridicat că nu era posibil să ducă o existență mai dezonorantă decât o făcea acum. Asta dacă ne gândeam la ce i se întâmplase lui Lev. Mie și altor douăzeci de milioane de oameni. Ar mai fi fost multe, foarte multe de spus. Și atunci a venit momentul când am pomenit de soțul ei cu o asprime evident exagerată, ca un nenorocit ranchiunos ce eram. Zoia a înălțat din umeri. Mă așteptam să-mi trântească ușa-n nas. Dar nu s-a întâmplat așa. Trupul ei s-a răzgândit, Zoia a făcut un pas înainte,

s-a întins spre mine și mi-a sărutat buza de jos, ținând-o între dinți preț de o secundă și privindu-mă în ochi.

Era un test.

Acum trebuie să mă crezi cât de nebunește, cât de intens îmi doream ca acesta să fi fost sfârșitul, ca ea să nu mai fi pus niciodată piciorul în apartamentul meu de la Rossia.

5

Sânge pe gheață

Unul dintre lucrurile care mi-au plăcut la mama ta a fost numele ei. Bineînțeles, e unul foarte frumos în sine, dar evocă în același timp conturul vieții ei, cu renașterile ei ciclice: copilăria grea, viața la New Orleans, un prim mariaj de conveniență, anii de fabrică, perioada petrecută cu tatăl tău. Le-a supraviețuit tuturor și le-a depășit pe toate. Apoi ai venit tu, târziu – „un rod tomnatic". Au urmat anii petrecuți cu mine. Însă eu, eu n-am avut forța să renasc din cenușă. Când am întâlnit-o pe mama ta, eram înspăimântat până în străfundul ființei mele. Mama ta m-a întâlnit în momentul când traversam sau depășisem faza asta. Dar eu n-am fost precum pasărea de foc și n-am putut să renasc din propria-mi cenușă.

Ai fost teribil de afectată atunci, la scurt timp după moartea ei, când ți-am spus că mariajul nostru fusese unul cast. Aveai șaptesprezece ani. Ar fi trebuit să-mi țin gura. În definitiv, dacă ea nu-ți spusese, de ce s-o fi făcut eu? Nesăbuința mea, îți mărturisesc, era o consecință a euforiei: tocmai luaseși hotărârea să nu mai pleci la mătușa, unchiul și verișorii tăi, așa cum intenționai – mai mult sau mai puțin, ci să rămâi în continuare cu mine. Sentimentul imperfecțiunii din ultimul zbor al păsării Phoenix – iată ce te mâhnea. Tot ce mai pot face acum e să repet, cu tot respectul cuvenit, că mamei tale nu-i plăceau giugiulelile, dezmierdările și dădăcitul.

Și dacă tot mai suferi, Venus, atunci măcar o să înțelegi imediat.

Când i-am deschis ușa, m-am simțit aidoma copilului care crede că s-a pierdut pe stradă, în mijlocul mulțimii, și vede dintr-odată forma aceea ocrotitoare, prezența aceea indispensabilă.

Purta pe un umăr o blană deschisă la culoare. Și o pungă de

plastic transparent strânsă la piept: cizmele de cauciuc. Am coborât privirea și i-am văzut pantofii cu tocuri înalte, din piele de bizon, și petele de noroi de pe ciorapi, în dreptul gleznelor. Figura ei turcică era la fel de palidă, cumva nenaturală, ca un mulaj de ghips. Îmi amintea de unguentul acela cu aspect de iaurt în care Varvara, ultima mea crupieră, obișnuia să se îmbălsămeze noaptea pe la finele legăturii noastre. Îi modifica și culoarea dinților – de la nuanța cărnoasă a sâmburelui de migdală la brunul lemnos al cojii de migdală.

Zoia intră unduitoare și-și aruncă lucrurile (inclusiv căciula de blană Davy Crockett, cum am remarcat atunci) de la o distanță considerabilă pe unul din fotoliile masive. Am întrebat-o ce voia să bea – votcă, șampanie sau, poate, un coniac, ca să se încălzească. M-a refuzat, dând din ambele mâini.

— Le-am spus că ești soțul meu, a zis ea.

Apoi și-a înfipt pumnii în talie și s-a aplecat în față ca o școlăriță pusă pe șotii.

— Să nu crezi că m-am răzgândit. N-am de gând să plec nicăieri cu tine. Dar *am de gând* să-mi schimb viața.

În cameră era amenajată o masă pentru cină, cu patru scaune cilindrice din paie, o tavă rotundă de argint cu pahare, o sticlă de apă minerală și o stacană cu bere. Aici se așeză Zoia. Cu unghii nerăbdătoare, aproape exasperate, se înfipse în celofanul unui pachet de țigări, ținându-l foarte aproape de ochi.

— Ești însetată, am spus eu.

— Însetată.

Scăunelul pe care ședea scârțâi.

— Și, pentru moment, cam singură. Unica mea prietenă e menajera. El e în spital – pentru analize. Îl repară bucată cu bucată. De murit mor *ceilalți…* Ai dreptate. Eu mă urăsc. Mă urăsc. Vreau să mă ierți. Dacă ai fost cu adevărat sincer, atunci îmi pare rău. Pun pariu că te consideri o trufanda pe lângă el. Dar uită-te la tine. Uită-

te la ochii tăi. Nu ești un om bun. Iar eu n-am de ales: trebuie să fiu de partea celor buni. Of, știu c-o să găsești o cale să mă torturezi! În plus, ești *fratele* lui Lev. Tb rog să mă ierți. Dar mi-e teamă că n-a mai rămas nimic pentru tine. Dacă s-ar întoarce Katia, m-aș duce la ea. Aș vrea să vorbesc despre Lev. Ești în stare să mă asculți o oră? Apoi ne despărțim ca frate și soră.

O să fii surprinsă, dar în clipa aceea inima-mi era un stup de albine, iar urechile mi se înfundaseră tare de tot. Doar că amândouă stările urmau să-mi treacă. Acum înțeleg perfect ce-a vrut să spună. Acum. Atunci n-am priceput nimic. Zoia spusese că vrea doar să discute, însă eu mă amăgeam cu gândul că venise la mine din cu totul alte motive. Ar fi putut avea cel mult câteva scrupule de care ar fi trebuit s-o scap, dar îmi imaginam că hotărârea ei fusese deja luată. În dimineața asta. Ieri. Și ea va duce la luarea unei alte decizii. Pentru că totul o să i se pară altfel după o noapte cu mine.

Evident, eram pregătit pentru un lung interludiu locvace. Îmi administram doze mici de whisky mocirlos, cu gust de turbă, o ascultam și o priveam. Era îmbrăcată într-un costum strâmt, obișnuit, de un gri ca de antracit, și o bluză albastră, simplă, cu croială masculină. Era ora trei după-amiaza. Prin fereastră se vedea în depărtare apusul adunându-se deasupra Pieței Roșii și exotismul asiatic al Kremlinului. Scaunul de paie scârțâi sub greutatea ei mișcătoare.

Primul an împreună cu Lev, înainte de plecarea lui, a însemnat pentru Zoia „o nouă viață", din câte mi-a spus ea. În sfârșit găsise pe cineva „asemenea mie". Fără rețineri. În materie de sentimente „el susținea mereu că eram incurabilă. Dădeam totul". Ceea ce el nu știa era faptul că până și în cele mai nebunești momente de pasiune și nesăbuite abandonuri ea *încă* mai avea rețineri. „Mă refer și la partea fizică", a subliniat ea, încuviințând din cap. Însă cu Lev n-a mai avut rezerve. Iar Lev (lucru cât se poate de clar) se ridica la nivelul așteptărilor… Așa. Lev, amantul „de șoc", stahanovistul

sexual, cu sutele lui de tone de cărbune. Am încasat-o cu un calm desăvârșit. Începuse să mă învăluie o premoniție a ceea ce avea să urmeze. Pe Lev l-am iertat. Era mort. A fost iertat. Dar viii? în toate visele mele cu Zoia nu îndrăznisem niciodată să privesc dincolo de primul act. Însă acum, în sfârșit, primul act se rezolvase. Așa că am privit și am văzut.

— Când s-a întors, vremurile erau în general foarte grele. Doar știi și tu. Făcea el puțin și pe durul. Dar când rămâneam singuri, era minunat. Se întreba cum de mă pot trezi în fiecare dimineață ca să merg la muncă. Pentru mine era un fel de combustibil… Știi, Lev plângea în somn. Nu în fiecare noapte. Mi-a zis că visa mereu același vis. Ceva ce se întâmplase în lagăr. Nu voia să vorbească despre asta, dar eu am insistat. Mi-a spus că visează tot timpul un paznic fără mâini. Fără mâini. Ca și cum i-ar fi fost tăiate în Arabia. Oribil. Dar de ce să plângi din cauza asta? Și încă așa de sfâșietor…

Apoi, preț de o clipă, Zoia a plâns și ea în tăcere. Din fiecare ochi i s-a scurs o lacrimă – una singură. A continuat:

— Am avut parte de încă cinci ani. Nu înțeleg nici acum ce s-a întâmplat. Adică știu și nu știu. În ultima vară a devenit foarte retras. Cred că nu se simțea bine. S-a îndepărtat de mine. Nici noaptea nu se mai apropia. Cuvintele – și ele au pierit. Așa că am făcut o prostie, în toată perioada cât fusese în lagăr nu m-a interesat niciun alt bărbat. Nu mi-am impus-o. Pur și simplu nu aveam ochi pentru altcineva. Eu eram el și el era eu. Iar când s-a îndepărtat de mine, mi-am pierdut complet busola. De fapt eram disperată. Dacă aș fi fost o țărancă pe timpul foametei, cred c-aș fi uitat de șoareci, grăunțe sau gândaci. M-aș fi gândit *pe dată* la canibalism… A fost vorba de un coleg de-al meu, un profesor tânăr. Și pe deasupra o adevărată brută. Nici n-am putut să păstrez secretul. A aflat toată școala. Și atunci s-a terminat. Am crezut că n-o să se întâmple așa. Uneori mai apare și… iertarea. Dar s-a terminat. Și după aia el a lăsat-o gravidă pe târfa aia din Ekaterinburg.

Uite că ajungem iar aici, m-am gândit. Brutele și târfele. Iar și iar.

— Nu era o târfa, am zis.

— Sigur că nu era. Ziceam și eu așa. În fine… Ce a urmat… Dumnezeule mare! Bărbat după bărbat.

Ceva începuse să se schimbe în cameră. Era, aș zice eu, un moment crucial – când timpul liniar se divide și se bifurcă. În acea jumătate de oră mă obișnuisem cu tenul imaculat de alb al Zoiei, cu felul în care-și scutura capul, părând că evită vreo muscă enervantă, cu felul în care-și frângea mâinile între genunchi, ca să și le controleze sau doar pentru a fi sigură de poziția lor. Paloarea ei: carnea femeii avea o strălucire mată, de ciocolată albă, cu vagi nuanțe de gălbui, bej, castaniu și trandafiriu. Dar dintr-odată, într-o singură bătaie de inimă, trupul Zoiei se liniști, iar culoarea îi reveni în obraji. Se ridică și zise, cu ochii în podea și cu o voce mai gravă cu o octavă:

— Toate hainele mă strâng. Unde-i baia?

— Ia-o prin dormitor, i-am răspuns eu. Apoi pe ușa glisantă.

În timp ce coapsele-i treceau, foindu-se, pe lângă mine, mă și gândeam, cu tot sângele adunat în cap, la vasta perspectivă ce mi se deschidea. Evaluam proiectul la dimensiuni gigantice, de parcă aș fi avut în față planurile canalului de la Marea Albă sau cele ale Transsiberianului. Și ce era acest proiect? Trecutul Zoieibărbații Zoiei. În afară de Lev, toți ceilalți, până la unul. Chiar și urma băloasă a lui Ananias. Oh, ce muncă titanică ne așteaptă, ce enormitate de recuperat și de catalogat, ce de bilanțuri, declarații, negări și renunțări…

— E jalnic, dar cred că am nevoie de un doctor.

M-am întors spre ea. Stătea în prag fără jachetă, fără pantofi, cu tenul ușor înviorat de stratul fin de transpirație. Fusta îi era descheiată în talie: un triunghi alb, cu vârful în jos, pe griul de antracit… De la o vreme – sau, poate, chiar de la început – devenisem conștient de manifestarea unei dualități interioare la

anumite intervale de timp. Mă ridicasem de pe scaun, însă aveam senzația că alter ego-ul meu rămăsese în continuare liniștit la masă.

M-am ridicat în picioare și am spus, nu, nu, nu, nu, nu, o să treacă, o să treacă, tu, uite (ai luat *foc),* asta e, te-am prins, hai să scoatem asta, așa, fii cuminte, și asta, ridică piciorul, și celălalt, așa, așa. Acolo, acolo. Acolo, acolo. Haide, haide.

Stătea deasupra mea: o fantomă tronând în furoul ei alb.

— Dă-te la o parte. Hai, du-te, hai! Lasă cearșafurile, mi-a spus ea, alunecând în așternut.

Stând la masă, am băut un pahar de whisky și am fumat o țigară. Am sunat la recepție. Când m-am întors în prag, ea se dezvelise și zăcea cu mâna dreaptă sub pernă. Un picior îi era întins, celălalt îndoit complet. Un salt de balerină imortalizat pe peliculă, în stop-cadru.

Ca toții bărbații din Rusia, în trecut am fost pus de multe ori în situația de a-i face curte unei femei care, după toate aparențele, era iremediabil beată. De aceea niciun fel de falsă delicatețe nu m-ar fi putut împiedica să curtez o femeie lipsită de apărare. La început îmi scoteam hainele la grosolană paritate cu invitata mea, apoi mă acuplam cu ea. N-ar fi întru totul adevărat dacă aș afirma că Zoia moțăia. La fel ca toți compatrioții mei, știam *ceva* despre *delirium tremens* – despre sevraj și despre halucinațiile alcoolicilor. Asta era una din comele acelea superficiale care preced revenirea la normal. Zoia colabora din greu cu somnul, lăsându-i-se pradă cu totul, respirând adânc și descrețindu-și sprâncenele.

Nu cred să existe foarte multe femei care să jubileze în postura de amantă inconștientă de la prima întâlnire. Probabil că nici foarte mulți bărbați. Dar existau totuși asemenea indivizi. Pentru moment totul servea de minune scopului meu. Cum era lungită pe-o parte, cu fața întoarsă, se înclină în față și, cu o rotire a șoldurilor, se prăbuși pe burtă.

Așa că am început inventarul. Fiecare omoplat, fiecare vertebră în

parte, fiecare coastă. După un timp, exact atât cât trebuia, s-a întors pe spate. De pe față pe verso. Vezi tu, trebuia să aflu ce făcuseră ceilalți cu fiecare parte a corpului ei. Trebuia să știu întreaga ei istorie, toate detaliile picarești ale sânilor sau feselor, ale acelor picioare care s-au desfăcut, ale acelor buze care au sărutat și au supt. Și m-am gândit că trebuia să trăim amândoi mult, mult timp. Trebuia ca amândoi, eu și cu Zoia, să trăim îndeajuns demult, pentru a ne duce munca la bun sfârșit.

Sutienul fără bretele sau bustiera, pe care îmi luasem deja libertatea să-l deschid, îl descântam acum să iasă de tot. Apoi, prin utilizarea răbdătoare a rotulei stângi, am reușit să-i domin coapsele, care într-un târziu s-au depărtat indolent, făcând ca tivul combinezonului să salte ușor către albul lăptos.

Cum tot gâfâiam și-o pipăiam, de-acum Zoia a început să se miște. Tresăriri marginale, pornite din pulpe ori antebrațe, se unduiau prin toate fibrele corpului ei. Un sunet vag, nazal, un chicotit ușor. Era precum o cățelușă în culcuș, ce tremură toată în timp ce visează că aleargă după pisici și mașini. Înăuntrul meu atmosfera era cea a unei zile fierbinți din miez de iarnă: căldură, mulțumire, o acceptare plină de recunoștință a supranaturalului.

Am început s-o sărut pe buze. De altfel, noi mai făcuserăm asta și înainte. O sărutasem. Ea mă sărutase. Iar acum o făceam din nou.

Dintr-odată se trezi din adâncuri, mă încolăci cu brațele, limba ei îmi inundă gura, iar pântecul ei se împinse zdravăn în mine. O singură noapte n-ar fi fost de-ajuns, m-am gândit eu, cuprins de panică. Pentru o asemenea revărsare o noapte ori un an tot nu însemnau mare lucru.

— Oh, *da,* fă-o! a spus ea.

Așadar, Venus, am avut parte de câteva secunde. Am avut parte de câteva secunde din asta. Apoi ea a deschis ochii. Și s-a trezit.

Bănuiesc că tot ce pot să spun despre ce a urmat e că, practic vorbind, n-a fost un viol chiar de la început. Și că s-a petrecut foarte

rapid. A deschis ochii și a dat, la câțiva centimetri de ea, peste îngrozitoarea amăgire – eram eu, *delirium tremens.* Mai întâi un coșmar, apoi un vis frumos și, în final, o amăgire îngrozitoare. A văzut atunci realitatea, iar corpul blocat de sub mine a început o luptă furioasă. Îmi amintesc reacția ta. Vezi, îmi aminteam cum ai făcut-o tu: o palmă grea lansată prin aer, în timp ce mâna cealaltă… La un moment dat a cedat și s-a prefăcut moartă. A mers foarte repede.

Ca să înțelegi cum era ea în ultima vreme, te rog să-ți înlături din minte orice acuzație de teatralitate. Comportamentul ei nu era nici măcar intenționat. Nu avea nicio semnificație clară. Era ciudată. Așa era ea.

Dar mai întâi mi-a fost dat să zac așa, holbându-mă la pereți și auzind-o cum bufnește prin baie: robinetele deschise, zornăitul perdelei de la duș, capacul de la toaletă trântit și apa trasă de mai multe ori. Ușa s-a deschis. Am identificat sunetele familiare oricărui bărbat, cele când soția sau iubita, cu o tăcută și fermă siguranță (eventual înfășurată într-un prosop), își adună și-și rânduiește hainele. Apoi zăngănitul ușii glisante. În ceea ce privește, Venus, orgasmul masculin, apogeul masculului, doar un violator știe ce lucru vrednic de milă e. Eu m-am îmbrăcat și am urmat-o.

Zoia stătea în picioare în spatele fotoliului, ținându-și în brațe haina, căciula și cizmele de cauciuc. N-avea pe ea decât ciorapii și bustiera – arătând ca o matroană, dar fără să fie conștientă de atracția și calculele stârnite de ea. În mâna ridicată își ținea fusta și-și umezea un deget, ca să-și curețe scamele de pe ea. S-a îmbrăcat metodic și apoi s-a așezat, cu spatele drept, ca să-și refacă machiajul. M-am foit pe lângă ea, frecându-mi mâinile. Da, am încercat să vorbesc. Din când în când am reușit să mormăi o jumătate de propoziție în care mă umileam sau imploram. O dată sau de două ori s-a întâmplat să mă privească, fără vreo urmă de reproș, interes sau recunoaștere. Tot ce ieșea din ea la fiecare zece secunde era un

zgomot slab, ca un fel de scuipat, nu foarte ostentativ, dar înnebunitor de regulat. Ca atunci când un copil descoperă ce lucruri noi mai poate face el cu gura – își ține respirația, pocnește din buze…

Ceva se născu înăuntrul meu. La început păru un sentiment vag familiar și chiar suportabil; aș zice că nu foarte diferit de un mod complet nou de a te simți extrem de bolnav. Ședeam la masă, sub lumina becului, și cercetam această nouă creatură. Era invizibilitatea. Durerea cuiva care nu mai este.

Zoia ieși din umbră complet îmbrăcată – cu haină și căciulă. Stătea în profil, la o distanță de un braț. Trecu un minut. Știam că se gândește la ceva, la ceva serios. Și mai știam că nu se gândea la mine. Luă unul din paharele înalte și vărsă apa din el. Apoi își turnă din carafă patru-cinci degete de băutură și o dădu pe gât din mai multe înghițituri. Se cutremură până în vârful degetelor, scuipă, expiră adânc, scuipă din nou și se îndreptă spre ușă.

Și-acum *capul de acuzare.* Hai, du-te iar la dicționar! Așa, fetița mea! Și nu uita că la fiecare consultare a lui mai adaugi ceva în minte.

Peste zece zile eram la Chicago. Ca toți cei care lucraseră la stat în domeniul armamentului, am fost considerat „dezertor cat. A". Nu era cine știe ce, dar mi-a luat ceva timp ca să stabilesc un canal de comunicare cu sora mea și până în martie n-am avut nicio veste de acasă.

Scrisese pe fugă, îmi spunea Katia, pentru că omul meu de legătură aștepta în cameră, holbându-se la ea în timp ce scria… Mă felicita vag pentru schimbarea reușită de adresă. Apoi continua spunându-mi că Lidia evacuase căsuța, urmând să se mute la părinți. Mai erau diverse „efecte" de la Lev care urmau să-mi parvină pe această cale de îndată ce vor sosi de la Tiumen. Katia scria că și ea se gândește să se mute și să stea cu chirie în apartamentul de două camere al iubitului ei. Știa că nu e o idee prea

bună, dar, cum rămăsese singură, nu avea de ales.

Cât despre cealaltă, cea care fusese cândva cumnata mea, îmi dădea, vai!, „vești proaste". Katia scria că n-a primit niciun răspuns la bilețelele trimise. La telefon răspundea sinistru „robotul" și nimeni n-a sunat-o ulterior. S-a dus chiar și la ea acasă, la casa de pe chei, și-a șușotit printre uși cu menajera, aflând astfel că stăpâna era „bolnavă", „indispusă". Katia n-a mai aflat nimic altceva până în ziua în care a citit un mic anunț la subsolul unei pagini de ziar. În noaptea de 1 februarie 1983 soția îndrăgitului dramaturg Ananias, în vârstă de cincizeci și șase de ani, s-a aruncat de pe marele pod de piatră. Gheața râului Moscova a rămas stropită cu sânge.

Zăpăcită ca întotdeauna, Zoia își uitase câteva hăinuțe în apartamentul meu de la hotelul Rossia. Găsisem combinezonul ei șifonat și chiloții rupți în coșul de gunoi din baie, iar cizmele de cauciuc în punga transparentă de plastic, pe podeaua din sufragerie. Prin urmare, am fost nevoit să mi-o imaginez în noaptea aceea, nesigură de ea, pe balustrada alunecoasă de metal. Nu se ținea prea bine pe picioare (nu era o capră neagră), fiindcă în copilărie, dacă îți amintești, nu învățase niciodată să meargă de-a bușilea.

PARTEA A IV-A

1

De la muntele Schweinsteiger la Ekaterinburg – 4, 5, 6 septembrie 2004

Iată-i că vin – câinii sălbatici.

Sunt opt, ba nu, nouă, corcituri de diverse rase și mărimi, unele lățoase, altele cu păr scurt, dar toate coborâtoare din neamul lupilor, asemenea câinilor de pretutindeni. Se mișcă *încet*, împrăștiindu-se pe întreaga alee, amușină fiecare urmă și apoi o anunță. O, ce încântate le sunt nasurile de toate mirosurile! Și mai au timp și să se ghemuiască, să urineze și să se lăfăie printre grămezile de gunoi. Ambele sexe sunt bine reprezentate: și câinii, și cățelele. Și brutele, și târfele. Una din cățele stă să fete. E mare, grea și plină cu puii sălbatici ai Predposilovului. Ea apare ultima, cu o escortă sumară. Cum se apropie, îmi ridic brațele la nivelul umerilor, ca să par mai impunător. Un câine mai șobolăniu, aducând a șoarece, mârâie la mine, dar se ghemuiește repede și o ia la sănătoasa de îndată ce mârâi și eu la el. Mă duc după ei.

După colț unul din câinii de pe flancuri se repede la o sacoșă căzută pe jos (o sacoșă uzată de paie, pierdută de vreo bătrânică grăbită) și-i anunță pe ceilalți cu un lătrat strident. Nouă boturi adulmecânde, nouă cozi mișcătoare. Dar în sacoșă sunt doar fructe, așa că pleacă toți mai departe. Doar unul cu botul ca un cobur sentoarce din drum și-nhață un măr.

Cum traversează strada încolonați, roata din față a unui autobuz cu burduf, venit în viteză, lovește cu o bufnitură surdă cățeaua

însărcinată. Pasagerii dinăuntru izbucnesc în urale sălbatice (cu un icnet la mijloc, când autobuzul intră într-o groapă). Cățeaua murise ori trăgea să moară în rigolă. Ceilalți din haită o ating ușor cu botul, o ling pe față, iar unul încearcă s-o încalece și picioarele din spate îi tremură ca la un moșneag bicisnic. Apoi o părăsesc și merg mai departe. Se uită în urmă și merg mai departe.

Câinii din Predposilov nu-mi par sălbatici, îmi par dresați – nu de oameni, ci de un altul ca ei. Acest supercâine i-a învățat tot ce știe. Nu mai sunt convins că au atacat acel copil de cinci ani pe terenul de joacă. Copilul a fost mușcat de un ciobănesc german al forțelor de securitate, ca un preludiu la o încercare zgomotoasă și dezorganizată de a ucide toate animalele de casă din Siberia.

Da, sunt derusificat. Dar ce pot să fac?! Regula este următoarea: *acest lucru, la fel ca toate celelalte, nu e ceea ce pare a fi, iar singurul lucru pe care îl știi cu siguranță este că e chiar mai rău decât pare.* Fiecare rus cu care discut, fără excepție, îmi spune că tot ce se întâmplă la Școala Generală Nr. 1 este lucrătura guvernului. Cum naiba? Din rațiuni de stat, o să înceapă. Din rațiuni de stat… iar mai apoi, într-un limbaj esopic, mesajul este transmis mai departe. Avem nevoie de ceva care să poată întări sprijinul națiunii în războiul de la granița noastră de sud-est. A trecut vremea apartamentelor de bloc și a avioanelor aruncate în aer. Avem nevoie de ceva și mai rău. De o josnicie și mai josnică.

Bineînțeles, e doar o teorie. Și ea trădează simptome de paranoia, cel puțin în ochii occidentalilor. Totuși faptul că fiecare rus, în mod spontan și independent, subscrie la așa ceva înseamnă că nu e *doar o* teorie.

Draga mea, poate că mă crezi părtinitor. Dar ei chiar așa arată.

Planeta are chelie și în centrul ei se află Combinatul. Nu mai există copaci verzi pe o rază de mai bine de o sută de verste. O parte din cei uscați mai stau încă în picioare. De obicei două ramuri lipsite de frunze sau crenguțe și căzute pe lângă trunchi. De la distanță par

supraviețuitorii unui lagăr de concentrare ce rătăcesc pierduți, căutând să fie numărați și acoperindu-și goliciunea cu brațele. Deasupra lor se ridică turnurile de pază fără cabluri.

Poate mă crezi părtinitor. Dar ei chiar așa arată.

Așa arată de pe văile muntelui Schweinsteiger. Cobor pe panta lui blândă cu șchiopătatul meu, cu bastonul meu. Deja mi-am amânat de două ori zborul spre Ekaterinburg. Înainte să plec, trebuie să găsesc un anumit loc, trebuie să ajung într-un anumit loc.

2

Statistică, tăcere, necesitate

Graficul are două linii ce-și croiesc cu trudă drum de la stânga la dreapta. Linia de sus este rata natalității și coboară. Cea de jos ilustrează rata mortalității și urcă. S-au intersectat în 1992. După aceea linia vieții se prăbușește abrupt, iar cea a morții crește brusc. E ca și cum un copil de trei ani ar încerca să deseneze burta unei balene sau a unui rechin – pântecul imens se îngustează la maximum, izbucnind avântat în conturul cozii. Crucea rusească.

Epuizare, hrană puțină, locuințe înghesuite, plus penuria națională de paturi duble – toate și-au adus contribuția aici. Dar în Rusia metoda principală de control al nașterilor este avortul. Șaptezeci la sută din numărul total de sarcini au această soartă. Șaptezeci la sută dintre avorturi sunt făcute după primul trimestru, în condiții mizere și periculoase. Necesitatea unor avorturi ulterioare este apoi înlăturată de multe ori prin diverse procedee de sterilizare precară, adesea prost făcute. În lipsa ei, întotdeauna va exista mortalitate infantilă. Rata s-a ameliorat în ultimii cinci ani și astăzi suntem la egalitate cu Insulele Mauritius și Columbia.

Un bărbat din Rusia are de nouă ori mai multe șanse să moară de moarte violentă decât unul din Israel. Dacă nu se întâmplă asta, omul trăiește tot atât cât unul din Bangladesh. Există acum un nou fenomen demografic: satele de babuști, unde tinerii au plecat și bărbații au murit.

Se spune că Rusia ar putea deveni un „rezervor de epidemii". Câmpia eurasiatică de nord va fi încinsă cu un cordon sanitar, iar cei care vin în vizită or să poarte costume de astronaut.

Oricum, se estimează că în următorii cincizeci de ani populația se va înjumătăți.

În hotelul unde stau există o familie tânără (ce așteaptă să obțină o locuință permanentă): un bărbat solid, o femeie voinică și un băiețel pirpiriu. Sunt întotdeauna în trening, de parcă ar fi pregătiți ca, la un pocnet din deget, să o ia la fugă sau să înceapă un exercițiu militar, însă nu fac altceva decât să mănânce. Sunt mâncători tăcuți și dedicați. În sala de mese eu stau cu spatele la ei. Dinspre masa lor nu aud decât sunetul tacâmurilor și, printre leorpăieli și plescăieli, cereri de porții suplimentare, bâzâitul și scârțâitul diverselor dispozitive din dotarea puștiului (căști, consolă de jocuri) și târșâitul rotilelor luminiscente. Mă întreb dacă vorbesc vreodată despre situația în care se află. Ingerarea continuă de hrană încurajează tăcerea. E o conspirație a tăcerii.

Părinții sunt sortiți Combinatului. Vigoarea fizică le va fi extrasă așa cum se extrage nichelul din minereu. Tinerețea le va fi extirpată și când le va veni timpul, vor fi înlocuiți brusc – probabil de către fiul lor și viitoarea lui soție. Salariile sunt mari. Carierele scurte. Dar acum beneficiază de asigurări de sănătate și primesc asistență medicală în caz de boli respiratorii sau tumori premature.

Din câte îmi dau eu seama, asist la un capitalism cu față rusească, cu față etatistă. Statul a renunțat la naționalizare și la monopolul serviciilor. Acum este doar acționar majoritar, oligarh șef – autogarh sau olicrat. Iar statul trebuie să fie în continuare aspru și puternic, căci topografia tot încearcă să sfâșie Rusia.

Ananias s-a înșelat. Oamenii liberi, femei și bărbați, vor continua să vină aici și să-și distrugă trupurile în mlaștina asta înghețată și înveninată. La prețul pieței. Rușii vor continua să vină la Predposilov. Și, ca niște ruși ce sunt, nu vor mai pleca. Combinatul încearcă să împrăștie toate epavele astea între două vârste. Le dă acțiuni foarte căutate la Moscova, pe care ei le vând aici pe nimica toată. Le dă locuințe în orașele din sud, dar și pe astea le vând și rămân. Îi vezi pe stradă tot aici, căutându-și un culcuș pentru o noapte, o noapte ce durează patru luni.

Lev n-a *vrut* să vină la Predposilov, deși, e adevărat, către final nu mai era așa de sigur că vrea să plece. Apropo, rațiunea fundamentală a muncii sclavilor a fost una simplă. Mi-a pierit graiul de-adevăratelea vreme de o săptămână când am aflat care era. Rațiunea muncii sclavilor? Să terorizeze oamenii și, mai mult chiar, să facă bani. Însă bani n-a făcut, niciodată n-a făcut bani. A pierdut bani. Toți o știau, în afară de Secretarul General. De unde se poate deduce că a existat o conspirație a tăcerii. „Dacă i-ar spune cineva lui Iosif Vissarionovici." însă nimeni n-a îndrăznit vreodată.

Ananias s-a înșelat. Ananias văduvoiul. Ananias cel văduv, ajuns acum de multă vreme oale și ulcele.

Ne-am pierdut amândoi o oră întreagă ca să răspundem la o întrebare pentru un referat de-al tău de la Universitate. Îți amintești? Suna puțin altfel, dar în esență se referea la următorul lucru: în anii '30-'40 ai secolului XX, care țară a fost mai îngrozitoare – Rusia sau

Germania? *Ei,* am fost de părere eu. Ei au fost *mult* mai îngrozitori.

Dar de aici rezulta ceva mai mult. Au fost mult mai dezgustători decât noi. Totuși ei și-au revenit și noi nu. Germania nu îmbătrânește, așa cum face Rusia. Compensații riguroase – incluzând nu numai comisii de stabilire a adevărului, reparații morale și despăgubiri din partea statului, ci în primul rând puneri sub acuzare, încarcerări și, da, execuții, sinucideri, autoeviscerări, penitență, smulgerea părului, toate astea mai pot reduce din gravitatea delictului. Altfel de ce să mai vorbim de compensații? La ce bun? în anul 2004 delictul german e, într-o foarte mică măsură, mai puțin grav decât a fost. În 2004 delictul rusesc a rămas același delict.

Da, da. Știu, știu. Rusia e ocupată. Aici intervine cealaltă caracteristică națională: starea de continuă urgență. Nu ne vom permite niciodată „luxul" confesiunii și al remușcării. Dar dacă nu e

un lux? Dacă e vorba de o necesitate, o amărâtă de necesitate? Conștiința, cred eu, este un organ vital. Când dispare ea, dispari și tu.

Dacă ar fi după mine, aș cere scuze la nivel oficial pentru tot acest ultim secol. Și pentru toate cele de dinainte. Dar niciun fel de relicve tremurânde, iscate din fum și flăcări, nu au de gând să se încoloneze și să-și frângă mâinile de remușcare. Niciun Dumnezeu rus nu va plânge și nu va cânta.

Să-și ceară totuși cineva scuze. Să îmi spună cineva că îi pare rău. Hai, râuri, plângeți, plângeți cu mine! Plângi cu mine, Volga, și tu, Enisei, plângi și tu cu mine, Moscova!

3

Nivela cu bulă de aer

Efectele personale ale lui Lev au ajuns la Chicago în 1983, la sfârșitul primăverii: o ladă destul de mare din placaj, încleiată, stanțată și bătută în cuie. A zăcut încuiată în dulapul din biroul meu vreme de douăzeci și unu de ani. După care am deschis-o. Motivul l-au reprezentat vestea morții Katiei și gândurile ce nu-mi dădeau pace. Am așteptat o dimineață însorită și perspectiva prânzului în apartamentul tău. Apoi, după micul dejun, am cerut entității numite curaj să mă ia de mână. Am mers împreună la lada de scule și am luat dalta și ciocanul cu vârf spintecat. Vezi tu, una dintre realizările mele de la hotelul Rossia a fost desfigurarea trecutului. Nu-ți place să privești ceva desfigurat dacă știi sigur că nu mai poate fi vindecat. Iată cu ce mă confruntam eu: cu o mărturie asupra dimensiunilor teribile ale infracțiunii mele – ale infracțiunii mele perfecte. Mai știam și că ofranda lui Lev era una cu bombă, că era minată. Știam că îmi va exploda în față.

Vasăzică, una bucată curea de piele, două cravate, o eșarfă și câteva cărți de-ale mamei, un trofeu al lui Artem, un ceas, un brici, o sticluță pentru băutură, o nivelă cu bulă de aer (cu rama ei lucioasă de lemn și ochiul ei tragic), o cutie albă de pantofi și o mapă verde… pe care scrie „Poezii". Cutia de pantofi era plină cu fotografii. Am scos una și mi-am aruncat ochii peste ea: eu, Zoia și Lev la Lacul Negru, în Kazan. 1960 și voalul inocent al monocromiei. Dintre cele trei figuri, numai a ei iradia de plăcere sub căciulița împletită – plăcerea unui lucru nou, faptul că era fotografiată. Figura lui Lev era închisă în sine, iar el se uita într-o parte și în jos. A mea era ascunsă, exprimând lipsa de umor a vigilenței – Katia va țăcăni din aparat și se va mai scurge o secundă.

M-am ridicat de pe scaun și m-am îndreptat cu pași mari către birou, cu mapa sub braț. Intenționam să citesc poeziile lui Lev. Antologia Lev. Trebuie să-ți imaginezi alura mea profesorală și buzele țuguiate întrebător – normalitatea ei anormală, ca interesul viclean și neașteptat al vreunui pacient față de decorul din cabinetul medicului oncolog. În timpul ăsta (cugetam în sinea mea), cât timp fac un lucru atât de normal, nimic rău nu mi se poate întâmpla. M-am așezat. Am respirat printre dinți. M-am încruntat așa de tare, că simțeam o presiune asupra sprâncenelor. Excelent, am spus cu voce tare. Cronologic. La urma urmei, doar e vorba de o *viață.*

Douăzeci și două de poezii, începând cu perioada primelor încercări mai serioase și ajungând până la arestarea lui din 1948, la vârsta de nouăsprezece ani. Foarte mandelștamiene, am conchis eu, bine scrise și de un conversaționalism îngrijit, ele aminteau ici și colo de imagini cunoscute, ce dureau și impresionau cu adevărat. Poezii de tinerețe, evident. Despre fete așa, în general, dar nu poezii de dragoste.

Urma o întrerupere până în 1950 și apoi câte șase-șapte poeme pe an până în 1956. Probabil că au fost concepute și memorate în acea perioadă, apoi așternute pe hârtie mai târziu, în libertate. Erau toate poezii de dragoste la persoana a doua, adresate iubitei. Să zicem că pe acestea mi-a fost mult mai greu să le evaluez. Erau încrâncenate, triste și sugestive. Dincolo de rănile și împunsăturile tristeții și amărăciunii, se simțea acolo un copleșitor sentiment de goliciune emoțională. Ca și cum n-aș fi simțit niciodată nimic, pentru nimeni. Și eu, care credeam că tocmai asta am făcut… Ultima era datată iulie 1956, cu câteva săptămâni – poate chiar zile – înainte de vizita conjugală din cabana de pe deal.

După aceea, vreme de opt ani, nimic. Apoi revenirea greoaie, aproape apologetică, de după nașterea fiului său. Două decenii și o spoială de epigrame dedicate lui Artem. În timp ce le răsfoiam, mă întrebam unde urmau să ducă toate astea. O serie de creații istețe și

adolescentine, un set de lirică de dragoste scrisă în sclavie și opt haiku-uri despre paternitate. Nouă.

Nu mi-a plăcut cum arăta poemul cu numărul nouă. Era acceptabil în sine – o meditație minimalistă pe marginea perplexității copilului unic. Dar poemul cu numărul nouă ascundea ceva dedesubt. O prezență rectangulară de un alb lăptos.

Era, bineînțeles, o scrisoare ce avea pe ea numele meu și vechea mea adresă din Moscova. Plicul era lipit și întărit cu o bandă de leucoplast. Nu avea culoarea cărnii, ci roșul cărămiziu al Crucii Roșii rusești. Înăuntru erau mai multe pagini. Olografe – cu scrisul lui mic, pragmatic.

„Frate" – așa începea. „Ți-am promis că înainte de a muri, o să-ți răspund la întrebare. Am de gând să-mi țin prima parte a promisiunii. Sunt sigur că o să-ți satisfac curiozitatea. Dar vreau și să-ți smeresc sufletul. Fii pregătit."

Atât am citit atunci. Și în tot acest timp nu am făcut altceva decât să mă pregătesc.

Da, o să citesc scrisoarea lui Lev. Dar nu vreau să-i dau niciun răgaz să mă doboare.

O s-o citesc mai târziu. Vreau ca ăsta să fie, în măsura în care se poate, ultimul lucru pe care o să-l fac.

4

Eprubeta

Am dat peste ea într-una din ultimele mele hoinăreli crepusculare de pe lângă carcasa muntelui Schweinsteiger. Aici formele de relief, plăcile tectonice, ba chiar și diviziunile busolei au fost rotite și reașezate, însă tot am dat de ea – potecuța abruptă, cu cele cinci trepte de piatră ridicate acolo doar pentru tine, apoi culmea plată și golașă a dealului. N-a mai rămas nicio clădire în picioare, dar se mai poate observa amprenta zidurilor înconjurătoare – conturul anexei de la Casa întâlnirilor. Am trecut pragul. În timp ce îmi târâm picioarele prin gunoaie și moloz, am auzit un pocnet slab de sticlă spartă. Pantofii îmi adulmecară prin talaș. Apoi m-am oprit. Am ridicat flecuștețul acela lucitor: o eprubetă spartă, într-o ramă de lemn. O pată întunecată pe margine. Va fi fost, poate, acea floare sălbatică de un roșu intens, martora unui experiment al dragostei omenești.

În mâna cealaltă țineam o pungă de plastic. Nu mi-a luat mult s-o umplu – cu femururi, clavicule și fragmente de craniu. Pășeam pe un câmp al morții răscolit de buldozere și excavatoare. Mai departe, pe versant, am descoperit un fel de gheretă de santinelă. Arăta ca un closet pentru o singură persoană, dar era de fapt un *altar.* Înăuntru: icoane, un măr putrezit, o cruce de lemn bătută în perete. Nu, aceasta nu e o țară a nuanțelor… Evreii au un Yad Vashem27 și aviație militară. Noi avem un prefabricat și un măr viermănos. Și crucea rusească.

M-am întors în piața din oraș. Mi-am cumpărat o bere și un ziar

---

27 Memorialul victimelor Holocaustului (n.t.).

și m-am așezat pe o bancă, în fața unei mese de plastic. Singurul client era un bătrân grăsan în haine țigănești, prăbușit irevocabil, slavă Domnului, pe acordeon. Într-o știre din subsolul paginii întâi din *Post* eram informat că „popularitatea" lui Iosif Vissarionovici este în creștere. La un asemenea nivel de popularitate s-ar putea aștepta și un prezentabil președinte american într-o perioadă de prosperitate monotonă. Căzusem, cu tot cu punga mea de oase și cu eprubeta mea spartă, într-o transă a lipsei de iubire și o priveam – arlechiniada. Farsa incorigibilului.

Epavele de vârstă mijlocie despre care ți-am povestit, cei care nu se dau duși… Un astfel de grup de bărbați și femei stăteau la colțul străzii și își vindeau – își licitau – propriile analgezice unor tineri gălbejiți, în paltoane făcute din vinilinul huselor de la mașină. Apoi, foarte repede, bătrânii se îmbată și tinerii se droghează. După douăzeci de minute toți se bălăcesc în bălțile sângerii (oxid de fier), invadate de seringi și prezervative folosite, ambalaje de dulciuri americane și cioburi. Se bălăngănesc, se clatină, se poticnesc. Se uită unul la altul cum se prăbușesc. Da, totul s-a terminat. Câinii sălbatici au mai multă demnitate. Așa e, rămâi acolo. Nimeni n-o să te lingă pe față și n-o să ți-o tragă, pentru ca tu să revii la viață.

Era într-o vineri seara și întreg Predposilovul era beat – nu de votcă, ci de alcool sanitar sau *spirt*, la treizeci de cenți flaconul. Un chioșc era deschis. Am mers într-acolo și m-am holbat și eu. M-am holbat la figura senină a blondei de la casă. Nu avea de vânzare decât spirt medicinal și maldăre de cărți broșate de un singur fel. Asta era toată marfa ei: *Mitul celor șase milioane, Mein Kampf, Protocoalele înțelepților Sionului* și *spirt*. Iar blonda stătea leneș la casă, cu chipul odihnindu-i-se pe pernuța placidă a bărbiei duble, ca și cum tot ce o înconjura (pe rafturi, pe străzi și pe toate centurile din jur) era absolut banal și nu o parte din ceva coșmaresc, imposibil de uitat… Știi ce cred eu? Eu cred că e vorba de o cerere tot mai sporită pe care Rusia nu o poate satisface. Rusia nu e ca Zoia. Rusia a

învățat să meargă de-a bușilea și a învățat și să fugă. Dar n-a învățat niciodată să umble.

Mâine zbor către Ekaterinburg. Gata, sunt pregătit. Voi încheia acum cu două scrisori de la același spital.

5

Scrisoarea lui Lev

E datată 31 iulie 1982.

„Frate", începea scrisoarea.

„Ți-am promis că înainte de a muri, o să-ți răspund la întrebare. Am de gând să-mi țin prima parte a promisiunii. Sunt sigur că o să-ți satisfac curiozitatea. Dar vreau și să-ți smeresc sufletul. Fii pregătit.

Timp de douăzeci și șase de ani, până în ziua de azi, am încercat să scriu un lung poem intitulat *Casa întâlnirilor.* Un *lung poem.* Proporțional, atât cât a fost, talentul meu s-a stins în acea noapte, împreună cu tot restul. În cele din urmă o să vezi că am reușit să scriu două sau trei strofe, dar asta mult mai târziu. Nu cred că or să te intereseze. Sunt pentru Artem. Poezii pentru copii. Despre asta e vorba.

Nu, n-am putut să scriu acel poem. N-am putut să scriu acea poveste. Dar acum, de vreme ce nu mai sunt, pot să ți-o spun ție.

Îți scriu din spital. Așa jegos cum e, sistemul nostru sanitar este *și* generos. Atitudinea față de boală e următoarea: doar tratament și niciun fel de măsuri preventive. Totuși sunt folosit pe post de cobai pentru un nou medicament pentru astm. Nu sunt primul. E limpede că dacă nu toți voluntarii dinaintea mea, oricum cei mai mulți au făcut atac de cord și au murit. Prematur. Dar până aici există o armonie de interese. Inima rezistă și respir ușor. Ce încântător e aerul! Ce lux e să tragi aer în piept, știind că poți să-l și dai naibii afară. Aerul, chiar și cel de aici, cu gustul lui de scrum (în spital fumează încontinuu toată lumea, pacienții, femeile de serviciu, infirmierii, doctorii, asistentele), medicația agresivă și tuberculoza în fază terminală – toate au gust plăcut. Aerul are gust plăcut.

Așadar, am privit-o cum urca pe potecă, cu mersul și formele ei accentuate de geamul înclinat al ferestrei. A intrat. Iar momentul întâlnirii a fost exact așa cum îmi doream să fie. Am simțit puterea clișeelor – «alături de mine», de exemplu. Aveam nevoie de două guri, una care să sărute, alta care să elogieze. Aveam nevoie de patru mâini, una ca să desfacă, alta ca să descheie, una ca să mângâie, alta ca să îmbrățișeze. Și în tot acest timp îmi revigoram amintirile, subțiate de repetiția mentală. De câte ori o mângâiai, Zoia se crispa toată, aproape răsucindu-se, ca pentru a absorbi cât mai mult atingerea. Copiii fac așa. Artem făcea așa.

Fiecare haină dată jos aducea după sine eliberarea unei uriașe cantități de fascinație. Și dacă în acel moment se putea vorbi de vreo senzație nedorită, atunci aceea ar fi fost un soi de amuzantă frică de moarte. Îți amintești de mâncătorul de scârnăvii care și-a vândut gamela și lingura, iar mai apoi i s-a făcut rău de la rația dublă cumpărată astfel? Și cine ar putea să uite destinul lui Kedril gămanul? în timp ce Zoia se dezgolea tot mai mult, gândul îmi zbura la caraghioasele plăsmuiri ale unor ospețe țariste: buze de somon cu pleoape de păun, fierte în miere, și icre de cod… Două sute de feluri, plus patruzeci și cinci de feluri de plăcintă și treizeci de salate diferite.

Ar trebui acum să-ți destăinui ceva legat de stilul amoros al Zoiei. Când vine vorba de asemenea treburi, nu sunt foarte pretențios sau posesiv (așa cum ești tu, bănuiesc). Dar moartea te face să nu te mai sfiești. Oricum, intenționez să te împovărez cu mărturisirile mele. Extrem de remarcabil și extrem de alchimic mi s-a părut faptul că, deși era o femeie solidă, la pat părea ușoară ca un fulg, foarte inventivă, surprinzător de nepretențioasă și cu adevărat de cursă lungă. În timpul primelor nouă luni petrecute împreună, viața noastră amoroasă – și mi se pare corect să-ți spun asta – a jucat un rol esențial. De pildă, cu tot cu micile pauze pentru dormit și mâncat, ultima noastră partidă de amor (înainte de ziua căsătoriei și

cea a procesului meu de zece minute) a durat vreo șaptezeci și două de ore.

N-a trecut mult și ne-am apucat s-o facem și în Casa întâlnirilor – chestia aia pe care o facem toți. Am fost atât de pătruns de zelul meu și de abilitățile mele, încât mi-a luat ceva timp până să mă întreb ce nu era în regulă. La început m-am simțit total aiurea. În timp ce făceam dragoste, nu mă gândeam la femeia mea. Mă gândeam la masa de la cină. Bucățoaiele de pâine, heringul întreg și ciorba cu grăsime pe care tu și ceilalți le-ați pregătit cu o grijă emoționantă. Bineînțeles că puteam să-mi spun: «Opt ani de zile n-ai văzut mâncare în fața ochilor și apoi *ai făcut cu totul altceva*». Dar aș spune un neadevăr dacă aș afirma că nu eram deja foarte speriat. Unul din lucrurile îngrozitoare din acea noapte a fost senzația de invadare din interior și sentimentul că devenisem un simplu spectator al unui «eu» străin.

Am luat cina. Și asta a fost al dracului de fainâ. Cu votcă și țigări. Apoi am ajutat-o să se spele. Călătorise o zi întreagă în remorca unui camion și nici nu poți să-ți imaginezi ce vânătăi avea. Două săptămâni pe tren și pe mașină. Curajul, fidelitatea, însuflețirea ei neprefăcute mă făceau să jubilez. Eram plin de recunoștință și m-a cuprins iarăși dorința.

De data asta am fost dintru început mulțumit să descopăr că nu mă mai preocupa mâncarea. Totuși mi-am dat seama cu oarecare întârziere că mă gândeam la somn. Somn și îndurare. Era unul din momentele când gândurile și sentimentele latente etalează înaintea ta rezultatele muncii lor tăcute. Afli ce anume te frământă, cât de mult te frământă și de ce. Voiam să fiu compătimit în somn. Asta voiam. Până la urmă am și dormit mai multe ore, iar în zori am băut ceai din plosca adusă de ea și am luat-o de la capăt. De astă dată nu m-am mai gândit nici la somn, nici la mâncare și nici măcar la libertate, îmi găsisem un alt subiect. Mă gândeam la ce pierdusem.

Despre *ce* era vorba? Mi-am amintit de prima regulă a vieții în

lagăr: pentru tine nimic, de la tine totul. Mă gândeam și la sloganul urka (acel tatuaj pe care urkii și-l făceau adesea): Poți să trăiești, dar să nu cunoști iubirea. Ar fi monstruos să afirm că îmi pierise toată iubirea. Și neadevărat, neadevărat. Iată ce mi s-a întâmplat, frate: îmi pierise toată pofta de a mă amuza. Toată.

N-aveai cum să nu observi că Zoia e mult mai arătoasă decât mine. De ce? te-ai întrebat tu însuți de mai multe ori în 1946. Te asigur că știam asta. Toate simțurile mele o știau. Fusesem îndeajuns de încântat de amabilitățile stângace ale vreunei Olge sau Ade. A venit apoi

Zoia – marele șlem, marea lovitură a iubirii, care mi-a vindecat bâlbâială într-o singură noapte. Ce a urmat? Putea ea oare să mă facă mai înalt, să mă înzestreze cu o bărbie ca lumea și cu o pereche de urechi simetrice? Ei bine, da, a putut, a putut.

M-am simțit revoluționat – și eliberat. Iar răspunsul meu a fost o imensă recunoștință. Sub forma unui continuu elogiu și a unei infinite considerații, ce implicau mângâieri și îmbrățișări, masaje, mesaje, atenție totală și manifestarea unei dorințe fără limite. Acea «frăție a speciilor» despre care vorbeai în timpul nebuniei eroice din '53, acel sentiment de «împământenire» pe care îl găsești în comunitate eu îl găsisem deja la nivel individual. Cu super-dragostea asta a mea am redresat balanța. Iar ea se uita la mine – la *mine* – și zicea că nu-i vine să creadă că a avut atât de mult noroc. O, frățioare, devenisem aproape paranoic de fericire! Era ca și cum religia s-ar fi combinat cu *rațiunea.* Eu veneram de unul singur.

În noaptea aceea din Casa întâlnirilor toate sentimentele mele de inferioritate, de inferioritate radicală, reveniseră în forță și erau potențate de înțelesul sclaviei mele. La Moscova, în mansarda aceea conică, eram Lev, dar eram curat și liber. M-am gândit: să mă fi văzut ea acum vreo două ore, înainte să fiu tuns și spălat cu furtunul. Ce grămadă slinoasă de lindine și păduchi mai eram! Așa că la freamătul tăcut, dar universal, al groazei, pe care îl auzeam

mereu, deși slab, ori de câte ori mă prindea în brațe, se mai adăuga un glas care spunea: «Ce dacă arată ca prostu' satului? Asta-i treaba lor. Să vedem ce *este* el. E o simplă furnică, ce trudește pentru stat sub amenințarea puștii. Poet? Surd de-o ureche? Nu. Nu e decât un *sclav.* Compătimiți-l». Și chiar asta voiam. Voiam să fiu compătimit. De întreaga Rusie.

Eram înconjurat de o adunătură nemiloasă de gânduri, gargui minusculi ce chicoteau și chiuiau. Ce era acel miracol de feminitate ce mă înconjura? Femeile nu mai sunt *hărăzite* să arate ca femeile – nu și acum. Atunci, Dumnezeule, care-i treaba asta cu mâinile? mă tot gândeam eu. Unde-i mâna care mi-a distrus urechea? Unde-s mâinile tovarășului Uglik? Mâinile mele sunt mâinile lui? Mâinile lui – ale mele? Gheara asta, cleștele ăsta al cui e? Prin simplul fapt că mă aflam acolo, că nu eram absent, mâinile mele păreau grele, violente. Și în spatele tuturor se ascundea gândul că… nu știu, gândul că să fii bărbat nu e chiar lucrul cel mai bun din lume. Nu puteam să mi le scot din cap. Niciun gând nu era îndeajuns de tâmp și de primejdios ca să nu-l las să mă bântuie. Pentru că orice gând alunga de fapt gândul dinainte – gândul despre tot ce pierdusem.

Nu mă așteptam ca lucrurile să fie altfel în libertate. Nici nu erau. Deși se crede că ține de senzații și de centrii nervoși, actul fizic era în continuare mult mai frumos decât orice altceva mi-aș fi putut închipui. M-am gândit că m-aș putea concentra pur și simplu pe latura carnală. Dar unde lipsește afecțiunea, aproape imediat va dispărea și rațiunea. Îmi era imposibil să scap de ideea că tot ceea ce făceam era, în esență, *lipsit de sens* – precum reluarea unor hobby-uri inutile și obositoare la care renunțasem demult. Când ai pierdut plăcerea, ghici în ce se transformă dragostea. În muncă. Muncă până la epuizare. Noaptea se transformase într-un schimb de noapte, care continua apoi întreaga zi. Și iar îmi reînvie (în tușe satirice, e-adevărat, cu glume și batjocură) amintirea incoerentă a ceea ce am pierdut. Mi-am studiat chipul, căutând pe el vreo urmă de tandrețe,

dar și contururile respective dispăruseră.

În noaptea aceea, în lagăr, am jucat perfect rolul lui Lev cel dinainte – adică al tânărului Lev. Dar Lev cel de odinioară dispăruse o dată cu tinerețea mea. Cinci ani am jucat acest rol. Ea n-a știut niciodată. Experiența mea cu femeile frumoase începe și se încheie cu Zoia, deși m-am gândit intens la ele. La tipologia lor. Cred că ea era atipică din punct de vedere sexual. Presupun că majoritatea femeilor frumoase au o înclinație spre pasivitate: simpla acceptare le e suficientă. Ea era și tipică, ba chiar arhetipală, dar într-un alt sens: nu punea mare preț pe textura sentimentelor celorlalți. Marile frumuseți nu trebuie să facă munca pe care o facem noi, muncă de *vox populi* și de studiere a maselor. Chiar și antisemitismul celor din jur îl percepea cu greu, în afară de cazurile când era unul agresiv. Oamenii o priveau cu un rânjet de compasiune, ca și cum ar fi fost un câine ce-și pierduse părul… Crede-mă, trebuia neapărat să știu mai mult despre epidemia de antisemitism. Este o oglindă de dimensiunea Pacificului – oceanul nepotrivirilor.

Nu, ea n-a știut niciodată. A existat un singur lucru pe care n-am putut să-l controlez și care o necăjea. Plângeam în somn. Plângeam mereu în somn. Și aveam mereu același vis. Ea mă întreba tot timpul despre asta când se îmbrăca și pleca la lucru. I-am spus că era un vis despre Uglik. Dar nu era adevărat. Visul era unul numit Casa întâlnirilor.

Dublura mea, anticul meu geamăn, Vădim al meu era încă acolo, în libertate, plănuind ceva. Planul lui era să mă facă și mai urât. De aici grăsimea de pe burtă, schimonoseala feței, dezagreabila mea prezență și, bineînțeles, felul în care am cedat în fața bâlbâielii. Pe atunci tânjeam după boală și neputință. Voiam să fiu înconjurat de oameni în alb. Cuvântul *spital* avea aceeași strălucire sacră ca și în zilele de la Norlag. Tot timpul trăiam un sentiment de «așteptare». Era nerăbdarea de a îmbătrâni.

Odinioară, chiar și în culmea fericirii sexuale, mă simțeam de parcă m-ar fi torturat cineva cu neînchipuită blândețe. Acum simțeam asta de fiecare dată când ea-mi zâmbea sau mă lua de mână. Ultima fază, cea finală, care a adus cu sine o nouă ierarhie a panicii, a apărut în vara anului 1962. Primul simptom a fost unul fizic.

Am început să aud din când în când un bâzâit sâcâitor în ureche, așa cum auzi sunetul motoarelor într-un avion. Un zgomot alb dinăuntrul urechii moarte, mă gândeam eu. După un timp mi-am dat seama că apărea doar în anumite situații: când traversam poduri înalte, pe vârfuri de munte sau pe balcoane de bloc, lângă șine de cale ferată sau pe străzi aglomerate… Dar și când mă bărbieream cu briciul. Apoi într-o zi, în Kazan, mi-a trebuit o jumătate de oră ca să depășesc în mers un camion staționat pe drum. Era o mașină de gunoi. Muncitorii lăsaseră motorul să meargă (de teamă că n-o să mai pornească) și plecaseră să-și facă treaba. Zgomotul din ureche a devenit atât de puternic, încât masticația fetidă a mașinii, clefăielile și scrâșnetele ei mi s-au părut mute chiar și atunci când m-am apropiat și m-am holbat înăuntru. Piesele de oțel care urcau și coborau erau foarte puțin murdare, iar dinții negri se curățaseră. Tbtul părea în regulă acolo. Și nu se auzea nici pic de zgomot.

Când eram tineri, îmi spuneai că sunt un solipsist și încă unul neobișnuit de vioi și de hotărât. Vorbeai de rigurozitatea calculelor făcute în folos personal, de lipsa oricărui instinct de supunere în fața atitudinii grupului (fapt accentuat de prognatismul buzei mele de jos și de «misterul» din priviri). E adevărat că nu-mi doream foarte tare să mă sinucid. Ceea ce cred că era de înțeles. Deși se știe că sinuciderea unui sclav supraviețuitor e ceva obișnuit și până la urmă pot să respect un asemenea gest. E ca și cum ai spune că viața e *a mea și mi-o iau singur.* M-am gândit că am rezistat destul de bine în lagăr – fără violență, fără mari compromisuri, fără emoții vizibile. N-am vrut să fac ceea ce făceau alții. Și am socotit că aș putea totuși

să trec prin viață fără să omor pe *nimeni.*

În realitate totul a fost involuntar. Mă refer la grevă – greva mea, neașteptată, neoficială, neautorizată. Mă dădeam bătut. Nu e vorba doar de actul în sine din fiecare noapte, ci de toate celelalte – zâmbete, jurăminte, cuvinte și discuții despre iubire. Ea a observat *asta.* Aș vrea să-ți imaginezi cum e să zaci acolo, să șezi acolo, să stai acolo și să privești. S-a petrecut foarte repede, recunosc. După mai puțin de o lună a fost surprinsă în flagrant cu un profesor de sport în timpul pauzei de prânz. Așa că eram liber.

Să-mi termin partea mea de poveste. N-am vrut copii cu Zoia și n-am vrut copii nici cu Lidia. E ciudat însă. Cu Lidia, da, cu *Lidia* am simțit o scurtă revigorare a scopului erotic. Cel puțin cu ea se întrevedea o posibilă urmare. Ceva de genul… dacă nu e un joc, măcar să fim cinstiți. Și, apropo, am fost întotdeauna surprins de ceea ce credea Lidia că înseamnă un futai în comparație cu ceea ce credea Zoia că este un futai. Dar a mers. Apariția copilului mi-a oferit un fel de plăcere de soiul celei pe care o simțisem cu Zoia. Apropierea de grandoarea fizică era acum realizabilă. Lidiei îi port destulă dragoste încât să adun firimiturile și să le completez cu lucruri precum acceptarea și respectul. După Zoia, cu Lidia mă simt de parcă aș trăi cu un psihoterapeut și cititor de gânduri împătimit. Simt cum îmi descifrează tăcerile. Ea știe și mă compătimește. În final ajungi la autocompătimire. E prea obositor. Vrei ca altcineva s-o facă în locul tău. Lidia mă compătimește, mă căinează, lucru pe care Zoia nu l-a făcut niciodată cum trebuie. Și mă compătimește chiar și pentru Zoia.

Forțând-o să plece, obligând-o pe Zoia să plece n-a însemnat o cruzime intenționată. Nimeni nu știe mai bine decât mine cât de disperată era iubirea ei. Felul ei groaznic de a se dărui. Se dăruia în întregime unor bărbați obișnuiți numai cu fragmente. Știu că și tu, și Katia ați fost oripilați de căsătoria ei, dar eu am simțit o vreme un tainic extaz. Ironia e tăioasă, recunosc. Dar nu uita că era

neajutorată și în privința altor lucruri, cum ar fi banii. În cele câteva luni de la separarea noastră și până la divorț a făcut datorii cât bugetul de stat. Am auzit că Ananias și-ar fi cheltuit jumătate din agoniseală ca s-o scoată din încurcătură. Într-un final s-a făcut dreptate. Compensațiile. Banii câștigați de pe urma batjocoririi muncii sclavilor au ajuns la Zoia. De acum încolo, mă gândeam eu, nenorocitul ăla bătrân o să-i poarte de grijă, o s-o îmbrace, o s-o hrănească și o s-o prețuiască. Așa mă gândeam eu.

Și-acum, dragul meu frate, bănuiesc că n-ai încheiat încă toate socotelile cu Zoia. Va trebui să aștepți să mor ca să încerci din nou. Dar nu imediat. Nu te văd suindu-te în avion cu valiza într-o mână și coliva în cealaltă. Să-ți povestesc ceva. Era într-una din nopțile când am rămas la tine, la Moscova, iar tu nu conteneai să-i arunci priviri din «acelea» la fiecare cinci minute. Frate, te crezi puternic și discret, dar ești ca o carte deschisă. În pat am vorbit despre tine. Eu am comentat, ca de obicei: «E ca un câine inteligent, care știe c-o s-o încaseze». Amintește-ți acum și ce pătrunzătoare putea să fie atunci când voia, atunci când stătea să se gândească. Subliniez răspunsul ei pentru a-i da mai multă greutate:

Nu, nu cred. Mai degrabă ca un câine în lesă. Cu un jandarm la capătul celălalt. Tânjește, dar și urăște. Uită-te cum o chestionează pe Varvara în legătură cu trecutul ei. Ai crede c-a salvat-o de la prostituție. Pariez că o torturează. Asta mi-ar face și mie. Un nesfârșit interogatoriu. Nesfârșite întrebări despre tine, despre toți ceilalți.

Apoi știi ce-a făcut? Semnul *crucii. Ea.* Într-o lume liberă n-ai avea nicio șansă cu Zoia. Nici în gând. E limpede de ce: ești violent, în lagăr, când o făceam pe pacifistul, încercam să păstrez întreg ceva din mine. E filosofia chiulangiului, știu asta. A ticălosului cucernic. Am adoptat-o în timp ce tu făceai un soi de represalii discrete în numele meu. Și am tăcut, îmi amintesc schimbarea de înfățișare și atitudine a celor trei mici huligani care erau mereu pe urmele mele. Arătau de parcă ar fi trecut toți prin același accident. *Hristoase!* Tu i-

ai rupt mâna tătarului ăluia care voia să-mi ia lopata? Oricum, am încercat, cu doza mea de ipocrizie, să țin ceva și pentru mine. N-a mers. Nimic n-ar fi mers. Crede-mă. Serios, nu te condamn pentru ce le-ai făcut informatorilor. Opresiunea generează sete de sânge. O stimulează precum vinul.

Știu că ești un pretendent stăruitor și inventiv – și, în cazul ei (aș spune), unul neobișnuit de optimist. E destul de vulnerabilă la anumite influențe. Iar dacă boșorogul ăla mai e încă în viață și Zoia a rămas cu el – atunci chiar mi se face rău gândindu-mă la izolarea la care e supusă și la îndărătnicia ei. Vreau să te avertizez foarte serios. Dacă te apropii de ea, n-o să aveți decât necazuri. Nemaivorbind de insulta adusă memoriei mele și dragostei noastre frățești. O dragoste care supraviețuiește într-un mod foarte ciudat.

M-ai fi vrut mort, nu-i așa? Aproape din prima zi în care am venit în lagăr. Ți-ai reprimat gândul ăsta, l-ai înfrânt și chiar ți-ai riscat pielea ca să mă aperi. Și totuși îmi doreai moartea. Pentru că atâta vreme cât trăiam eu, Zoia îți era interzisă. Nu știu de ce. Nu știu ce regulă a urkilor urmezi, deși mă bucur că e așa. Sau poate că ai înțeles că așa ceva nu e posibil. Ar trebui să ne duelăm într-o dimineață. Cu pistoale. Atunci ai obține ce-ți dorești. Sau să mă sinucid… ar fi calea cea mai simplă, nu? Uneori stau și mă gândesc că toată revolta aia de la Norlag, cele cincizeci de zile, cu cei o sută de morți ai ei, a fost orchestrată de tine tocmai ca să-ți mai încerci o dată norocul. Aș fi putut pieri, da, aș fi putut. Să lăsăm destinul s-o facă. O, Iisuse, și ziua de 4 august, cu morții și răniții ei! Răniți care i-au făcut părul măciucă prietenului nostru. Cum am zis și-atunci, tu ești un romantic. În felul tău. Și-n toată chestia nu-i nimic distractiv. Nu-i distractiv să râvnești la nevasta fratelui tău. Și încă atât de tare…

Mi-aș dori să trăiesc destul demult ca să ajung clipa când vei fi prea bătrân ca să-ți mai pese. Sau prea bătrân ca să te mai ții pe picioare. Îți poți da seama cât de serios vorbesc dacă îți zic că am de

gând să renunț la *fumat.* Dar nu va fi așa. Cine a zis că «în spital ajungi întotdeauna mai devreme decât crezi»? Mai devreme, dar și mai târziu, cel puțin în cazul meu. La internare m-au pus să semnez o hârtie în care scria, într-un fel sau altul, că nu mă deranjează dacă mor. Mi-am făcut testamentul și deja îmi împart suvenirurile, ca un băiețel cuminte ce-am fost. O, ce băieți *buni* am fost noi o dată! Ce băieți buni am fost odinioară! înmânarea acestei scrisori i-o încredințez lui Artem, a cărui călătorie se încheie la Crăciun. Este singura asemănare dintre nevestele mele: nu le poți ruga să pună o scrisoare la poștă. Ai putea la fel de bine s-o împăturești, să faci din ea un avion și să-l arunci pe fereastră. Și nu mă aștept ca Lidia să zburde de vioiciune după ce eu o să dispar.

Știi ce ni s-a întâmplat nouă, frate? N-a fost doar un compendiu de experiențe urâte. Foamea și frigul și teama și plictiseala și nesfârșitul dezgust – astea erau chestii generale și obișnuite. Ne așteptau gata pregătite. Eu mă refer la destinul croit pe măsură. Ceva se plăsmuia înăuntrul nostru și se combina cu ce exista deja acolo. Cu cel mai prost rezultat. Diverse tipuri și modele pentru toată lumea și un preț de plătit – nu cât încape într-o lingură sau o lopată, ci cât încape într-o zi, o lună, o viață. Nu ne-au confiscat numai tinerețea. Ne-au luat și bărbații care urma să devenim. În timp ce-l priveam pe Uglik, stăpânul nostru, chinuindu-se să-și aprindă țigara, am simțit cum crește în mine deformarea aia specifică.

Tu de ce suferi? Eu de cinism. Pe ici, pe colo, m-am ridicat deasupra lui în scrisoarea asta, dar tonul pe care-l folosesc când mă refer la mama fiului meu arată clar ce s-a petrecut cu mine. Cinismul este ceea ce simt și ce nu simt permanent. Ce e un cinic? Un cinic. Un soldat. Condamnat să vadă cinismul în toate cele. Există. Și m-a acaparat. Nu-mi pasă de nimeni și de nimic. Puncte slabe, susceptibilități – toate vin și trec. Uneori reușesc să mă conving că nu-mi pasă de Lidia, de Katia, de tine sau de mama. Și în

unele ocazii reușesc să mă condamn pentru blasfemia de a nu-mi fi păsat de Artem. Dar niciodată n-aș putea să spun că nu-mi pasă de Zoia.

Te întreb din nou: tu de ce suferi? Doar tu ai dreptul să-i spui pe nume. Credeam că războiul și nu lagărul te-a nenorocit. Dar tu ai câștigat războiul. Și nimeni n-a câștigat în partea cealaltă. Oricum, indiferent ce-a făcut războiul, lagărul a fost cel care te-a prins în capcană. Cred că în cazul nostru a fost vorba de o slabă capacitate de a iubi. E ciudat că sclavia a avut un asemenea efect. Nu, nu teribila degradare de-acolo, nu frica și plictiseala și tot restul, ci nedreptatea crasă, nedreptatea tăcută. Buun. Ne-am întors de unde am plecat. Pentru tine nimic, de la tine totul. Cred că mie mi-au luat-o doar pentru că o prețuiam atât de mult. Și poate că brutele și târfele cunoșteau adevărul. Acele cuvinte amare de pe brațul vânos al lui Arbaciuk. Poți să trăiești, dar să nu…

Îți doresc numai bine. E o mare ușurare să ți-o pot spune cu sinceritate. Nu le doresc binele multor oameni. N-o mai fac. Tuturor celor pe care îi știu… nu, nu le mai doresc binele. Povești despre infirmitate și decădere – iată ce mă mai înveselește cât de cât zilele astea. Acum sunt într-unul din momentele mele bune. Mă simt mai bine. Am scăpat de-o povară. Sper c-o să izbutești să peticești în juru-ți o familie, așa cum am făcut și eu. Baftă! Și mulțumesc. Mulțumesc pentru împrumutul generos, mulțumesc pentru certificatul de eliberare din sclavie, mulțumesc pentru locul ăla din tren. A, da, și pentru că i-ai rupt mâna tătarului. Frățioare, ce tare ai fost! îmi amintesc de dulăii din lagăr! Cum se mai gudurau, cum se mai întorceau cu burțile-n sus și *făceau pe ei.* «Crezi c-o să las o javră de câine să mârâie la mine?» ziceai tu. Iar în ultimele luni de război, la canonadele din Moscova și ori de câte ori mai cădea vreun oraș mare, îți simțeam puterea în fiecare bubuitură.

Știi, dacă n-ai fi fost tu să-l strunești pe Vad, nu cred c-aș fi trecut de copilărie. Vădim… Prin forța faptului c-a ieșit primul, a luat cu

sine toate durerile și dorințele unui frate mai mare. El *chiar* îmi dorea moartea. Nu numai că spera asta, ci era gata să și treacă la treabă. De ce? Fiindcă-i stricasem însângerata lui idilă de jumătate de oră, când mama fusese doar a lui. De cum am apărut pe lume, tu ai fost păzitorul meu. Îndreptătorul nedreptății. Tronai mândru ca un zeu – umpleai tăriile și stăpâneai oceanele. Încă mai simt asta. Cu un frate ca tine a fost ca și cum aș fi avut o sută de frați. Și așa va fi întotdeauna.

Lev."

O, sclavule, tu m-ai omorât…[28]

Da, așa e. Așa e, fetițo. N-ai fost prea inspirată. Cu ocazia aceea (cina pe care am luat-o împreună la Grill în iulie, anul trecut) mi-ai trântit două grosolănii greu de închipuit, două împrumuturi parșive, culese – ca să spun așa – din fondul comun al expresiilor, sloganelor sau reclamelor la modă. Nu, Venus, „să n-o iei pe drumul ăla", te rog! Nu te înfunda în necropola noutății.

Prima a fost „remisiune". De ce nu mă gândesc la „remisiune"? Câh! Fie că murmur sau rostesc cu voce tare „remisiune", simt cum mă transform într-un cretin gras, în halat alb, care dă consultații în vreun cabinet de la mall. Remisiune *e un cuvințel slinos. Mai mult de-atât, cuvințelul ăsta murmurat evocă o situație inexistentă. Pentru că, vezi tu, Venus dragă,* nimeni nu poate ierta niciodată pe de-a-ntregul.

A doua inepție nu s-a limitat la un singur epitet, ci a fost o propoziție întreagă. „Ce nu te omoară te face mai puternic. " Nu așa! Nu așa! Ce nu te omoară nu te face mai puternic. Te face mai slab și te omoară mai târziu.

Bineînțeles, eu m-am ocupat de toată chestia. Sistemul de sănătate greoi, dar cuprinzător, despre care vorbea Lev a dispărut cu totul. De pildă, locul în care mă aflu acum (și o spun cu mândrie) aparține unei subțiri majorități a spitalelor de stat care se pot lăuda cu existența apei curente. Cu toate astea, când vine vorba de moarte, Rusia rămâne un tărâm al tuturor posibilităților. Aici injecția letală poate fi un chilipir la preț dublu. Nu întâlnești tâmpeniile obișnuite despre dreptul la viață, politicieni evlavioși sau preoți insistenți, nici mulțimile din curtea exterioară, care urlă la toată lumea „Lasă-mă să trăiesc!"

Mă aflu într-un azil de imuno-deficienți (singura unitate de acest fel din țară) sau, ca să folosesc inițialele eufonice locale, într-un SPID29.

---

28 William Shakespeare, *Regele Lear,* actul IV, scena 6 (n.t.).

29 Prescurtarea în limba rusă pentru SIDA (n.t.).

Apropo, această epidemie neconfirmată are proporții africane. Diseară (n-au putut să-mi spună la ce oră exact) o să fiu mutat într-o rezervă pentru injecție. Și mă întreb cât trebuie să dau șpagă – și când? Știu. În timp ce mă plâng. În timp ce-mi fac numărul. Atunci e momentul.

Injecția letală o să-și facă efectul, nu mă îndoiesc de asta. Dar nimeni nu mă poate convinge că trecerea va fi lipsită de dureri. Morfina se dă separat și am comandat doză dublă. Ai avut însă dreptate: ar fi trebuit să merg la Oslo sau Amsterdam, ca s-o fac la clasa business *și nu la clasa economică. Dar tot aia e. Vreau să mor acolo unde a murit fratele meu.*

Poți zice că urmez totul ad litteram*, însă fac doar ceea ce face și Rusia. Și ea a încercat o dată. Rusia a încercat să se sinucidă în anii 1930, după primul deceniu cu Iosif Vissarionovici. Iosif avea deja la activ mai multe milioane de cadavre, chiar de dinainte de Teroare. Dar voia ca rușii să se înmulțească în continuare. Și ei stagnau. După rezultatele neașteptate ale recensământului din 1936, statul a avut o reacție serioasă: înregimentarea copiilor în grădinițe, medalii pentru maternitate, resolemnizarea căsătoriilor, reglementarea dreptului la moștenire și incriminarea avortului. Era un fel de grevă generală, iar statul o spărgea. Dar ce va face statul acum?*

În timp ce îi duceau în sclavie pe evrei, babilonienii le cereau să cânte din harfe. Evreii le răspundeau „Vom munci pentru voi, dar nu vă vom distra". Asta spuneau ei în 1936 și asta spun și azi. Muncim pentru voi, dar nu ne mai futem pentru voi. Nu avem de gând să mai continuăm așa, să facem copii. Să-i facem și să-i așternem în fața indiferenței statului. Nu mai vrem să ne jucăm.

Oh, n-aș putea spune că a dispărut cu totul – vreau să zic actul sexual. Aș zice că în jur de o treime din umbrele care se uită la televizorul din camera de aici (foști oameni dintr-o fostă națiune) au contactat SPID pe cale venerică. Cum altfel să-ți explici toate acele prezervative folosite și aruncate pe stradă? întotdeauna vor exista indivizi dărji și greu de învins. Dacă te uiți la cifrele îmbolnăvirilor de sifilis din rândul adolescentelor, observi că procentul a crescut de paisprezece mii de ori în ultimii zece ani.

Nu cred că se mai așteaptă cineva să mă schimb tocmai acum. Mă refer la slăbiciunea mea pentru pedagogie. Ai încă lista mea de lecturi suplimentare. Cele mai multe sunt cărți de memorii – ale sclavilor ruși. Sper că ai citit-o pe cea scrisă – mult mai târziu și în Iowa City – de Janusz. Unii spun că asemenea scrieri sunt „nereprezentative", pentru că provin din aceeași sursă: intelectualii. *Toți autorii sunt politici. Nu tu șerpi sau lipitori, nu tu brute ori târfe. Autorii sunt nereprezentativi și din pricina faptului că, din câte se pare, deplinătatea lor umană n-a fost niciodată pusă în pericol. Au trăit și au și iubit, cred eu. Stahanoviști ai spiritului, căutători „de șoc" înflăcărați, ei nici măcar nu au urât. Nimic din toate astea n-a fost adevărat în cazul fratelui meu și al meu.*

Iar ura e o treabă oribilă. Urăști faptul că se urăște. Urăști ura.

Hai să-ți spun de ce mi-a plăcut mie ziua când ne-am răzvrătit – 4 august 1953. Atunci când ne-am împotrivit și am înfruntat statul și vârtejul lui de plumbi. Ajunseserăm la capătul filosofiei. Învățaserăm cum se moare. Bărbații nu știu *cum se face. Chiar s-ar putea ca toate caznele înnebunitoare, măreție sau josnice ale masculilor să fie provocate de această unică neputință. Nici unui alt animal nu i se cere să aibă o anume conduită în fața propriei morți. Ne e îngrozitor de greu și poate că așa ni se mai îmbunătățește imaginea publică… Ai nevoie de emoții de masă ca să știi cum să mori. Trebuie să fii asemeni celorlalte animale și să te ții de turmă. Ideologia îți furnizează emoții de masă. De aceea rușilor le-a plăcut întotdeauna ideologia. Am cercetat-o și eu un pic pe a taideologia ta. Și am încercat toată viața să îți atrag interesul asupra ideologiei* mele: *ideologia lipsei de ideologie. Nici a ta nu-i rea, dar e tot ideologie. Și e singurul lucru din tine pe care-l simt încă incomplet eliberat.*

Tocmai am avut un vizitator. Micuța Lidia. A venit cu fructe și flori. Nu mai e atât de mică, e drept (aceeași structură slavă, cu o modestie religioasă în adâncul ei), dar pe moment am fost totuși încântat de vigoarea ei aparentă. Are șaizeci și ceva de ani – și nu uita că rusoaicele au o viață cam cu un sfert mai lungă decât rușii (au parte de patru sferturi, nu doar de trei). Nu i-am spus Lidiei de ce anume mă aflam aici, dar a înțeles că ne

vedem pentru ultima oară. M-a întrebat dacă poate să spună o rugăciune. Am acceptat, gândindu-mă că pot să-ndur atâta lucru. Am judecat greșit și a trebuit s-o rog să înceteze aproape imediat. Nu ideologia aceea. *Nu aveam chef să zac acolo și s-o văd cum pupă crucea rusească. Ea s-a scuzat destul de drăgălaș, m-a sărutat pe frunte și a ieșit din salon. Acum mă aflu într-o încăpere de la subsol. Are două cazane și mii de prosoape roz și albastre îngrămădite pe grătare de lemn și mirosind a oțet. Cumnata mea va pregăti o altă ladă de scânduri și-ți va trimite calculatorul meu, portmoneul, ochelarii, ceasul, verigheta, nivela cu bulă de aer, una-două haine, o cravată, o batistă… I-am dat Lidiei briciul și dosarul cu poezii.*

Mai există o ultimă diferență între sexe pe care aș vrea s-o subliniez, dacă-mi permiți. Sunt vești bune. În 1953 am descoperit cum se moare. Iar acum am uitat iarăși. Însă știu ceva. Femeile se sting împăcate, ca mama ta și ca mama mea. Bărbații mor întotdeauna în chinuri. De ce? Pentru că spre final renunță la obiceiurile lor de-o viață și încep să se autoînvinovățească dur, cu asprime masculină. Și femeile renunță la obiceiurile lor și nu se mai învinuiesc. Ci iartă.

Noi nu putem să facem asta. Mă refer nu doar la bătrânii violatori, așa ca mine, ci la bărbați în general. Marii gânditori, marile spirite – chiar și ei trec prin asta. Cine ce-a făcut și cui i-a făcut.

Ce problemă am avut eu cu femeile? în avion, chiar în dimineața asta, am lansat motorul de căutare la „gelozie sexuală retrospectivă", multe lucruri cu semnificație sexuală, multe referitoare la gelozie și retrospecție. Am scotocit prin mii de titluri și până la urmă am dat de un eseu elegant, apărut în numărul din august al publicației britanice Minte și corp. *Se numea „Gelozia sexuală retroactivă și homosexualul reprimat". Cel care suferă de GSR – se spunea în articol – nu este interesat de femei, ci de bărbați. Cu alte cuvinte, sunt un cripto-pederast. Ce mă face să mă îndoiesc de asta? Păi, faptul că nu mi-ar fi păsat prea tare să fi fost pederast. Asta în primul rând. Bine, nu mi-ar fi plăcut să fiu așa în lagăr, adică să-mi iau lingura și gamela și să mă alătur pasivilor care mâncau la o masă separată (și vorbeau doar între ei). Dar apoi, în oraș, dacă tot nu faci*

copii, atunci care-i diferența? Știu că, oricum, tu *n-ai fi avut o părere mai proastă despre mine. Dar în cazul meu e mai rău, pentru că am fost pederast cu fratele meu.*

Din orele acelea de la Rossia am rămas – poate surprinzător – cu un ireductibil sentiment al sterilității. În ultimele luni de război, când am violat ca soldat, eram deja atât de sătui de propria noastră mortalitate (de dispariția a ceea ce aveam și cunoșteam), încât actul iubirii, chiar și în travesti, părea un descântec de alungare a morții dezlănțuite. Acum ai fi putut popula un oraș destul de mare cu rezultatele acestor lovituri accidentale ale armatei de violatori (populație: un milion). Bineînțeles că multe dintre femeile însărcinate n-au mai apucat să nască: erau ucise pe loc de către propriii lor violatori. Măcar pot spune cu sinceritate că pentru mine fenomenul a fost și este de neînțeles.

Și la Rossia? Ce am făcut eu acolo n-a avut niciun rost. A fost un gest gratuit, pervers și menit propagării suferinței. Nici măcar n-a fost ceva specific rusesc. Poate doar dacă iau în calcul ce voi face acum. În întreaga noastră istorie niciodată n-a fost vorba de putere, libertate sau responsabilitate. Istoria noastră alimentează anarhia interioară. Dar nu – renunț. Spuneam mai devreme că violul și-a încheiat socotelile cu mine. Răzbunarea sa n-a putut fi evaluată sau ceva de genul ăsta, dar a fost completă și dramatic de rapidă. Bănuiești deja? Ai vorbit cu spiritul mamei tale? La Rossia, în decursul unei singure după-amiezi, m-am transformat din satir în moșneag. Și-n ziua următoare nici măcar nu-mi mai puteam aduce aminte de ce anume mă atrăgeau femeile și trupurile lor. Acum mi-am amintit. Mi-am amintit în decursul acestor ultime zile.

În cazul violului ar fi mai ușor, bineînțeles, să pot da vina pe război, pe lagăr sau pe stat. Cred uneori sincer că moartea lui Artem (și felul în care s-a petrecut), ca și moartea lui Lev mi-au zdruncinat sănătatea mintală. În momentul acela, când zâmbetul ei plin de iubire s-a transformat într-o privire încărcată de oroare, am simțit dezamăgire, *Venus, o dezamăgire înmiită. După tot ce se întâmplase, m-am gândit eu. Și multă vreme mi s-a părut că posedarea Zoiei e un drept al meu. Dar eu n-aveam nici măcar*

dreptul să fiu acolo, în cameră. Acum, când închid ochii, văd un ucigaș muribund, neîndurător până la capăt, care își adună forțele pentru o ultimă lovitură. Ceea ce fusese doar o bănuială este acum o convingere pe care poate că și tu o împărtășești: în cele patru-cinci secunde scurse între sărutul meu și trezirea ei Zoia îl visa pe Lev. Trebuie să fi fost așa, pentru a da o formă finală destinelor noastre – al meu și-al lui. Dumnezeule mare, Rusia e o țară de coșmar! Și e mereu un coșmar complex. Mereu cel mai rafinat coșmar.

Iar eu sunt pe cale să scap din visul ăsta. Uite că au venit. Doi bărbați în haine de stradă, cu ceva care seamănă cu o cutie de scule. Fumează în timp ce eu termin de scris. Fumez și eu. Dintr-un moment într-altul voi apăsa pe

„SEND". Te du, scrisorică, te du, micuța mea dramă. Venus, te du și tu, du-te cu tot, cu dieta ta corectă, cu asigurările de sănătate, cu cele două licențe, limbile străine, dantura ta perfectă, proprietățile și capitalul pe care-l ai. Luxul nebunesc pe care mi l-am permis, acela de-a mă gândi la tine, m-a ținut în viață – cel puțin până acum. Of, inima mi se topea de câte ori îmi spuneai tată, tăticule sau tati… De fiecare dată! Ei bine, fetițo, nu e frumos să ies din scenă cu amărăciune. Hai să nu ne lăsăm copleșiți de întunecimea ce pare să-nvăluie câmpia eurasiatică de nord, acest tărâm al preoților compromiși și al boierilor amenințători, al copoilor, xenofobilor și milițienilor asudați. Vino alături de mine, ca să vedem amândoi partea frumoasă a lucrurilor. Rusia e pe moarte. Și eu mă bucur.

Mulțumiri

Sunt îndatorat câtorva apariții editoriale recente.

În primul rând magistralei lucrări a lui Anne Applebaum, *Gulag: A History* („Gulagul. O istorie", Allen Lane; Doubleday). Construită cu luciditate și eleganță, scrisă cu forță și claritate, lucrarea pune permanent întrebările potrivite și, după. *Arhipelagul Gulag* al lui Soljenițân, este primul studiu indispensabil pentru analiza fenomenului sclaviei sovietice.

În cazul cărții lui Andrew Meier *Black Earth: Russia After the Fall* („Pământul negru. Rusia după cădere", Harpercollins) nu trebuie decât să arunci o privire la fotografia de pe copertă a autorului ca să îți dai seama ce se poate găsi acolo: onestitate, îndrăzneală, spirit viu, candoare și (calitate esențială în condițiile date) o relaxantă lipsă de pedanterie. Volumul acesta este o formidabilă combinație, realizată la cel mai înalt nivel, între o carte de călătorie și un studiu istoriografie.

Mai e apoi volumul lui Orlando Figes *Natasha's Dance: A Cultural History of Russia* („Dansul Natașei. O istorie culturală a Rusiei", Penguin; Metropolitan Books). Eu am o metodă personală de evaluare a tomurilor de acest tip (729 pagini): mă uit să văd câte note mi-am făcut la capătul lor (de ex.: „p. 39 – teatre și orchestre ale șerbilor… p. 552 – ucigașul lui Nabokov tatăl»). Ediția mea din *Natasha's Dance* îmi oferă cu generozitate la sfârșit zece pagini albe. Am avut nevoie de toate.

Ca și volumul *Gulag* al lui Anne Applebaum, lucrarea lui Simon Sebag Montefiore *Stalin: The Court of the Red Tsar* („Stalin. Curtea țarului roșu", Weidenfeld & Nicolson; Knopf) e în parte rezultatul unei trude eroice prin arhivele proaspăt deschise. Cartea modifică o imagine existentă – și într-un mod tulburător. Autorul este foarte

meticulos și foarte moral, însă nu poate să împiedice conturarea personalității lui Stalin drept una mai impresionantă decât se credea că ar fi – un Stalin mult mai complex și mai inteligent. Stalin era înzestrat cu o oarecare aplecare spre poezia politică și, vai, era înzestrat chiar și cu suflet.

Cartea publicată de Masha Gessen, *Ester and Ruzya* („Ester și Ruzya", Dial Press) are subtitlul explicativ *How My Grandmother Survived Hitler's War and Stalin's Peace* („Cum a supraviețuit bunica mea războiului lui Hitler și păcii lui Stalin"). Memoriile de familie sunt asamblate cu multă măiestrie, dar experiența lecturii este, inevitabil, una dură și sumbră. Gessen se pricepe extraordinar de bine să arate cum reușesc sistemele statului să îndoaie și să strâmbe individul în tot felul de forme ciudate. Tot aici autoarea ne oferă o excelentă evocare a mobilierului concret și a atmosferei mentale din Moscova postbelică.

Același lucru îl face și Janusz Bardach în volumul *Surviving Freedom: After the Gulag* („Supraviețuirea în libertate. După Gulag", University of California Press). Într-un volum de-al meu mai vechi *(Koba the Dread* – „înfiorătorul Koba") am elogiat una din cărțile sale anterioare *(Man Is Wolf to Mari: Surviving Stalin's Gulag* – „Omul e lup pentru om. Supraviețuirea în Gulagul stalinist"). Dr. Bardach mi-a scris, iar în lunile dinaintea morții sale am avut un scurt schimb de idei. L-am cunoscut pe istoricul refugiat Tibor Szamuely, care a fost închis la Vorkuta. Dar Tibor a murit acum treizeci de ani. Janusz Bardach a fost unica mea legătură umană cu evenimentele descrise de mine în *Casa întâlnirilor,* iar pe timpul eforturilor mele de a scrie această carte am fost susținut cu tărie de spiritul lui.

Dar și de alte spirite: al lui Fiodor Dostoievski, al lui Joseph Conrad, al Eugeniei Ginzburg și al acelui Tolstoi al URSS-ului pe nume Vasili Grossman.